

T.C. SERHAT KALKINMA AJANSI
IĞDIR YATIRIM DESTEK OFİSİ

IĞDIR'IN
SOSYO-EKONOMİK DURUMU
ve UYGUN YATIRIM ALANLARI

Editör:

Dr. Hüseyin TUTAR

Hazırlayanlar:

Dr. Hüseyin TUTAR

Burak AYDOĞDU

Gökhan ELYILDIRIM

Mahmut DİK

Mustafa SARIŞEN

Orhan Gazi İNCE

Şubat 2013

T.C. SERHAT KALKINMA AJANSI

Ortakapı Mah. Atatürk Cad. No: 117 KARS - TÜRKİYE

Tel: +90 474 212 52 00 **Fax:** +90 474 212 52 04

e-mail: info@serka.org.tr **web:** www.serka.gov.tr

İĞDIR YATIRIM DESTEK OFİSİ

14 Kasım Mah. Nihat Polat Cad.

İğdir Ticaret ve Sanayi Odası Yeni Binası No: 4 Kat: 3 İĞDIR/TÜRKİYE

Tel: +90 476 227 70 10 **Fax:** +90 476 227 70 11

e-mail: igdirydo@serka.org.tr **web:** www.igdir.serka.gov.tr

ISBN xxx xxx xxx xxx

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	iii
TABLolar	v
GRAFİKLER	vii
HARİTALAR.....	viii
FOTOĞRAFLAR	viii
GİRİŞ	1
İLİN PROFİL BİLGİLERİ	2
İĞDIR ŞEHİR TARİHİ	3
1. SOSYO EKONOMİK GELİŞİMİŞLİK DURUMU	6
1.1. Kalkınma Bakanlığı, İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması	6
1.2. URAK, İller Arası Rekabetçilik Endeksi	7
1.3. EDAM, Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi	8
2. YATIRIM ORTAMI	9
2.1. Coğrafi Durum.....	9
2.2. Nüfus ve Demografi.....	11
2.3. Teknik ve Sosyal Altyapıda Durum	16
2.4. Tarım Arazileri ve Tarımsal Yapı	32
2.5. Madenler	41
2.6. Sanayi.....	43
2.7. Ticaret	49
2.8. Bankacılık	50
2.9. Dış Ticaret ve Lojistik.....	53
2.10. Turizm	57
2.11. Kamu Yatırımları	65
2.12. Teşvik Sistemi	75
2.13. Diğer Kamu Destekleri	81
2.14. İlin GZFT Analizi	88
3. YATIRIM ORTAMI DEĞERLENDİRMESİ	95
3.1. Kuruluş Yeri Faktörleri.....	97
3.2. Kuruluş Yeri Faktörleri Değerlendirmesi.....	98

4. YATIRIM YAPILABİLECEK ALANLAR	115
4.1. Silajlık Mısır ve Yonca Yetiştiriciliği	117
4.2. Bodur Meyve Fidanı Yetiştiriciliği ve Meyvecilik-Sebzecilik	117
4.3. Kaba Yem Üretimi	118
4.4. Damızlık Et ve Süt Sığırcılığı.....	119
4.5. Koyu-Keçi Yetiştiriciliği	120
4.6. Seraçlık ve Süs Bitkileri Yetiştiriciliği	121
4.7. Yumurta Tavukçuluğu.....	122
4.8. Biyogaz Üretimi	123
4.9. Apart Daire ve Öğrenci Yurdu.....	124
4.10. Soğuk Hava Deposu.....	125
4.11. Silaj Paketleme Tesisi.....	126
4.12. Helva, Lokum, Reçel, Meze ve Marmelat İmalatı	127
4.13. Metal Ürünler İmalatı.....	128
4.14. Çağrı Merkezi	129
4.15. Lisanslı Depoculuk.....	130
4.16. Lojistik Yatırımı	131
4.17. Süt Ürünleri İşleme Tesisi	132
4.18. Ambalaj Malzemeleri Üretimi.....	133
4.19. Tarım Makineleri İmalatı	134
4.20. Yaş Meyve ve Sebze Paketleme	135
4.21. Tuğla/Bims Üretimi	136
4.22. Temizlik Malzemeleri	137
4.23. Otel (3 Yıldız ve Üzeri)	138
5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	140
6. KAYNAKÇA	143
7. EKLER	145
7.1. Ek-1: Tablolar	145
7.2. Ek-2: Kısaltma	154
7.3. Ek-3: Tanımlar	155

TABLULAR

Tablo 1.1 EDAM, "Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi" ilin alt endekslere ilişkin durumu, 2009	8
Tablo 2.1 Yıllara ve bölgelere göre nüfus değişim oranları	12
Tablo 2.3 İğdır İli Şehirleşme Oranı.....	14
Tablo 2.3 Yıllara göre İğdır ili nüfus ve göç istatistikleri, 2008-2011	15
Tablo 2.4 İğdır il merkezinin diğer ilçelere ve önemli illere uzaklığı	16
Tablo 2.5 İğdır ilinde yol ve altyapı çalışmaları	18
Tablo 2.6 İğdır, Kars ve Ağrı havalimanı yolcu taşımacılığı, 2012	20
Tablo 2.7 TRA2 Bölgesi ve illerinde yer alan sağlık kuruluşlarının dağılımı, 2011	22
Tablo 2.8 İğdır ili sağlık personeli bilgileri	23
Tablo 2.9 Bin kişiye düşen sağlık personeli sayısı	24
Tablo 2.10 Bölgelere göre planlanan yatak sayıları ve on bin kişiye düşen yatak sayıları	24
Tablo 2.11 İğdır ili hastane ve yatak sayısı.....	25
Tablo 2.12 Türkiye geneli ve İğdır ilinde İlköğretim ve Okul öncesi öğretimde net okullaşma oranları (%), 2011-2012	26
Tablo 2.13 2011-2012 eğitim-öğretim sezonunda Türkiye geneli ve İğdır ilinde ortaöğretim kurumlarında net okullaşma oranları (%).....	26
Tablo 2.14 Yükseköğretim İstatistikleri Karşılaştırması, 2008-2012	27
Tablo 2.15 TRA2 Bölgesi üniversite ve birimleri, 2012	28
Tablo 2.16 Yükseköğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu'na (KYK) bağlı yurtlarda barınan öğrenci sayısı ile yurt kapasitesi, 2011-2012	29
Tablo 2.17 Geniş yaş gruplarına göre TRA2 Bölgesi istihdam oranı değerleri (%), 2005-2011	30
Tablo 2.18 Geniş yaş gruplarına göre TRA2 Bölgesi istihdam oranı değerleri (%), 2005-2011	31
Tablo 2.19 İğdır ili tarımsal alanların yapısı.....	33
Tablo 2.19 Tarım sektöründe örgütlenme	34
Tablo 2.20 İğdır, TRA2 Bölgesi ve Türkiye'de hasat edilen tarla bitkileri üretim miktarı ve alanı, 2011	36
Tablo 2.21 Yıllara göre büyükbaş hayvan varlığı, 2000-2011	37
Tablo 2.22 Bölgelere göre büyükbaş hayvan ırklarının dağılımı, 2000-2011	37
Tablo 2.23 Yıllara göre küçükbaş hayvan varlığı, 2000-2011	38
Tablo 2.24 İğdır'da 2011 Yılında Büyükbaş Hayvan Süt Verimi.....	39
Tablo 2.25 TRA2 Bölgesi ve İğdır'da kovan sayıları ve bal üretim miktarları, 2011	40
Tablo 2.26 Bölgelere göre kanatlı hayvan varlığı	40
Tablo 2.27 Cari fiyatlarla bölgesel gayrisafi katma değer (GSKD) ve sektörlerin GSKD içindeki payı (%), 2004-2008	43
Tablo 2.28 Yıllara, bölgelere ve sektörlerle göre istihdamın dağılım oranları (%), 2009-2011	44

Tablo 2.29 İmalat Sanayi İşyeri Sayılarının Alt İmalat Kollarına Dağılımı 2002, 2011	45
Tablo 2.30 TRA2 Bölgesi illerinin alt imalat kollarındaki işyeri sayısı değişimi (%), 2002-2011	46
Tablo 2.31 Bölgelere ve yıllara göre marka, faydalı model, patent ve endüstriyel tasarım başvuru (B) ve tescil (T) sayıları, 2002-2012.....	46
Tablo 2.32 Iğdır OSB Genel Bilgiler	47
Tablo 2.33 Iğdır OSB'de Yer Alan Faal İşletmelerin Durumu	48
Tablo 2.34 Bölgelere ve yıllara göre banka şube sayısı, şube başına düşen kişi sayısı, şube başına mevduat ve kredi miktarları (bin TL), 2003, 2011.....	51
Tablo 2.35 Bölgelere göre mevduat türlerinin dağılımı, 2011	51
Tablo 2.36 Bölgelere göre banka kredilerinin dağılımı (Bin TL), 2011	53
Tablo 2.37 Iğdır'daki Sınır Kapıları ve En Yakın Büyük Yerleşim Yerleri	54
Tablo 2.38 Azerbaycan, Gürcistan ve İran'ın Türkiye ile ticareti, 2011	54
Tablo 2.39 Azerbaycan, Gürcistan ve İran'ın Türkiye'ye ihraç ettiği başlıca ürünler	55
Tablo 2.40 Azerbaycan, Gürcistan ve İran'ın Türkiye'den ithal ettiği başlıca ürünler	55
Tablo 2.41 Yıllara ve bölgelere göre ihracat ve ithalat miktarlarının değişimi (Milyon ABD Doları), 2002, 2012	55
Tablo 2.42 İlin son 5 yıldaki ihracat ve ithalat miktarlarının değişimi (ABD Doları), 2008-2012	56
Tablo 2.43 Iğdır'daki Tescilli Yapılar	61
Tablo 2.44 Iğdır ilinde bulunan yatırım belgeli tesisler, 2012	62
Tablo 2.45 Iğdır ili Turizm İşletme ve Belediye Belgeli Tesislerin Konaklama Durumu, 2009-2011 ..	63
Tablo 2.46 Iğdır ili Turizm İşletme ve Belediye Belgeli Tesislerin Geceleme Durumu, 2009-2011	63
Tablo 2.47 Iğdır ili Turizm İşletme ve Belediye Belgeli Tesislerde Ortalama Kalış Süresi, 2009-2011	64
Tablo 2.48 TRA2 Bölgesi ve İllerindeki Kamu Yatırımlarının Sektörel Dağılımı, (Bin TL, 2012).....	65
Tablo 2.49 TRA2 Bölgesi illeri ve Türkiye'de kişi başına düşen kamu harcaması, 2000,2011	66
Tablo 2.50 Tarım Sektörü Yatırımları.....	68
Tablo 2.51 Ulaşım Sektörü Yatırımları	69
Tablo 2.52 Eğitim Sektörü Yatırımları.....	72
Tablo 2.53 Sağlık Sektörü Yatırımları	73
Tablo 2.54 Diğer Kamu Harcamaları	74
Tablo 2.55 Madencilik Sektörü Yatırımları.....	75
Tablo 2.56 Bölgesel Teşvik Uygulamalarında Vergi İndirimi	78
Tablo 2.56 Teşvik Uygulamalarında Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği.....	79
Tablo 2.57 Bölgesel Teşviklerin Karşılaştırılması	80
Tablo 2.58 Büyük ölçekli yatırımlar	81
Tablo 7.1 URAK, Genel Endeks Sıralamaları	145
Tablo 7.2 URAK, Beşeri Sermaye ve Yasam Kalitesi Alt Endeksi Sıralamaları	146

Tablo 7.3 URAK, Markalaşma Becerisi ve Yenilikçilik Alt Endeksi Sıralamaları.....	147
Tablo 7.4 URAK, Ticaret Becerisi ve Üretim Potansiyeli Alt Endeksi Sıralamaları	148
Tablo 7.5 URAK, Erişilebilirlik Alt Endeksi Sıralamaları; 2008.....	149
Tablo 7.6 Yıllara göre illerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi'ne göre sıralaması	150
Tablo 7.7 SEGE 1996, 2003, 2011 çalışmalarında kullanılan değişkenler	151
Tablo 7.8 Yıllara ve bölgelere göre okur-yazarlık durumu, okuma yazma bilmeyenlerin oranları ..	153

GRAFİKLER

Grafik 1.1 Yıllara Göre Iğdır İli SEGE Sıralaması; 1996, 2003, 2011	6
Grafik 2.1 Yıllara ve bölgelere göre nüfus yoğunluğu (km ² düşen kişi sayısı), 2008-2012	12
Grafik 2.2 Iğdır ili cinsiyete göre yaş grubu dağılımı piramidi, 2012	13
Grafik 2.3 Yol ağının fiziki durumu (km) Aralık 2012.....	17
Grafik 2.4 TRA2 Bölgesi eğitim durumuna ve yıllara göre istihdam oranı (%) (15 + yaş), 2004-2011	30
Grafik 2.5 İşsizlik oranının (%) yıllara göre dağılımı.....	31
Grafik 2.6 Yıllara göre TRA2 Bölgesinde işgücüne dâhil olmayan nüfus (Bin Kişi).....	32
Grafik 2.7 Yaş Grupları ve Cinsiyete Göre Iğdır İŞKUR İl Müdürlüğü'ne Kayıtlı İşsizler, 2012	32

HARİTALAR

Harita 2.1 Iğdır İli ve TRA2 Bölgesi	10
Harita 2.2 Iğdır Karayolları Ulaşım Ağı.....	19
Harita 2.3 Bakü-Tiflis-Kars ve Kars-Iğdır-Nahcivan Demiryolu Hattı Projesi	21
Harita 2.4 Iğdır İli Maden Haritası	42
Harita 2.5 Yeni Teşvik Sisteminde Bölgeler	77

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 2.1 Iğdır Şehir Merkezi	15
Fotoğraf 2.2 Iğdır'ın Meraları.....	33
Fotoğraf 2.3 Iğdır Ovasında Silajlık Mısır Üretimi	35
Fotoğraf 2.4 Iğdır'ın Domatesi	36
Fotoğraf 2.5 Tuzluca Tuz Madeni	41
Fotoğraf 2.6 Tuzluca Tuz Mağaraları.....	43
Fotoğraf 2.7 Ağrı Dağı Zirvesi	58
Fotoğraf 2.8 Kul Yusuf Kümbeti (Arka Planda Ağrı Dağı) ve Koç Başlı Mezar Taşları	59
Fotoğraf 2.9 Ejder Kervansarayının İçinden Bir Görünüş	59
Fotoğraf 2.10 Dağ Bisikleti Turu.....	60
Fotoğraf 2.11 Kuş Gözlemciliği	61
Fotoğraf 2.12 Iğdır Havalimanı Bağlantı Yolu	70
Fotoğraf 2.13 Iğdır Havalimanı	71

GİRİŞ

Kalkınma sürecinde her ülkede gelişmenin tüm bölgelerde aynı anda başlayamaması, öne çıkan yatırım alanları ve sektörlerin gelişim merkezlerinde yoğunlaşması günümüzdeki bölgeler arası gelişmişlik farklarını ortaya çıkaran en temel sebeptir.

Bölgeler arası gelişmişlik farkları ekonomik ve sosyal sorunları beraberinde getirmektedir. Bu sorunların ortadan kalkması için geri kalmış bölgelerde gelir seviyesinin artırılması, ekonomik faaliyet çeşitliliğinin sağlanması, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, bölgedeki potansiyelleri harekete geçirecek girişimlerin desteklenmesi, işbirliğine dayalı rekabetin geliştirilmesi ile kaynakların yerinde ve etkin kullanılmasının sağlanması gerekmektedir. Söz konusu gerekliliklerin sağlanması öncelikle her bölgenin karakteristiğinin ortaya konmasına ve bölgesel gelişme farklarını azaltacak olan rekabetçi sektörlerin belirlenmesine bağlıdır.

Ülkemizde bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmaya yönelik kalkınma yöntem ve yaklaşımları ağırlık kazanmış, yerel ekonomik sorunların çözümüne yönelik birçok oluşum uygulamaya konmuştur. Bu oluşumlardan biri olarak kurulan ve Türkiye'nin en az gelişmiş bölgelerinden biri olan Kars, Ağrı, Iğdır ve Ardahan illerinde faaliyet gösteren Serhat Kalkınma Ajansı, kalkınmada yatırımların rolü ve öneminden hareketle bölge illerinde öne çıkabilecek potansiyel yatırım alanları ve bölgenin sosyo-ekonomik bir analizinin ortaya konmasını sağlamıştır.

Çalışmada ilk olarak ilin sosyo ekonomik durumuna ilişkin gerçekleştirilen araştırmaların sonuçlarına yer verilmiştir. İkinci bölümde geniş bir literatür araştırması sonucunda coğrafi durum, nüfus ve demografi, teknik ve sosyal altyapı, doğal kaynaklar, sanayi, ticaret, bankacılık, dış ticaret ve lojistik, turizm alanları mevcut durum analizi ile ele alınmıştır. Bununla birlikte ilde gerçekleştirilen kamu yatırımlarına, yeni teşvik sistemine ve ilde yer alan destek kuruluşlarına yer verilmiştir. İlin güçlü ve zayıf yönleri ile fırsatları ve tehditleri aktarılmıştır.

Uygun yatırım alanları kuruluş yeri faktörlerine göre değerlendirilerek analiz edilmiş, talep-pazar-kaynak, yatırım boyutları, karlılık ve risk derecesi bakımından sorunlu bulunmadığı düşünülen ve potansiyel yatırım alanlarına ilişkin yatırımcılara bilgiler sunulmuştur.

Dr. Hüseyin TUTAR
Genel Sekreter

İLİN PROFİL BİLGİLERİ

	İğdır	TRA2	TRA	Türkiye
Toplam Nüfus (kişi)	188.857	1.157.546	2.230.394	74.724.269
Toplam Erkek Nüfus (kişi)	97.770	604.756	1.147.712	37.532.954
Toplam Erkek Kadın (kişi)	91.087	552.790	1.082.682	37.191.315
Şehir Nüfusu (kişi)	99.550	556.925	1.227.857	57.385.706
Köy Nüfusu (kişi)	89.307	600.621	1.002.537	17.338.563
Şehirleşme Oranı (%)	52,71	48,11	55,05	76,80
Yıllık Nüfus Artış Hızı (‰) (2010-2011)	24,07	20,85	12,76	13,49
Nüfus Yoğunluğu (kişi/km ²)	52,63	39	32	97
Genç Bağımlılık Oranı (%) (0-14 yaş)	54,56	58,86	51,04	37,51
Yaşlı Bağımlılık Oranı (%) (65+ yaş)	8,28	8,80	10,59	10,91
Toplam Yaş Bağımlılık Oranı (%)	62,84	67,66	61,62	48,42
Okur-Yazar Nüfus Oranı (%) (15+ yaş)	82,55	81,50	84,12	90,81
Okur-Yazar Erkek Nüfus Oranı (%) (15+ yaş)	90,44	89,30	91,03	94,34
Okur-Yazar Kadın Nüfus Oranı (%) (15+ yaş)	74,02	72,81	76,78	87,30
Kişi Başına Elektrik Tüketimi (kW/kişi)	583	677	922	2.334
Tarım İş Kolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (%)		55,81	52,24	25,48
Sanayi İş Kolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (%)		13,66	13,13	26,46
Hizmet İş Kolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (%)		30,52	34,63	48,06
	İğdır			
Yüzölçümü (km ²)	3.588			
Toplam Yerleşim Yeri Sayısı	Merkez İlçe Dâhil 4 İlçe, 4 Belde 158 Köy			
Ortalama Sıcaklık (41 Yıllık Ortalama) (°C)	12,08			
Aylık Toplam Yağış Miktarı Ortalaması (kg/m ²)	21,69			
Ortalama Güneşlenme Süresi (saat)	6,3			
Depremsellik Konumu	İğdır ve ilçeleri 2. Derece Deprem Kuşağındadır.			
Toplam Tarım Arazisi Miktarı (Hektar)	118.525			
Arazi Kullanım Durumu (%)	Çayır ve Mera %41 Tarıma Elverişli Topraklar %33 Tarım Dışı Arazi, %25 Ormanlık ve Fundalık %1			
Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sırası	69. (SEGE 2011)			
Rekabetçilik Endeksi Sıralaması	72. (URAK 2009-2010)			
GSYİH (2011 yılı)	1.298,06 Milyar TL			
Kişi Başına GSKD (TRA2, 2008)	4.613,00 TL			

IĞDIR ŞEHİR TARİHİ

Iğdır'ın adı; 24 Oğuz boyundan 21'ncisi sayılan İç-Oğuzlar Üç-Ok kolunun ve Oğuz Han'ın altı oğlundan biri olan Cengiz Alpin'in en büyük oğlu olan «Iğdır Beğ» den gelmektedir. Bu boyun ilk başbuğu Iğdır Beğ'dir. Iğdır'ın kelime olarak manası "iyi, büyük, yiğit başkan, ünlü ve sahip" gibi anlamlara, Yazıcıoğlu ve Resid-Üd-Din'e göre ise «iyi, ulu, bahadır» manalarına gelmektedir.

Iğdır Beğ, dört kardeşin en büyüğüdür. Kabilesi Aras Havzası ve Azerbaycan bölgelerine yerleşmiştir. Bunun en büyük delili Yıldırım Beyazıt'ın 1402 yılında yapılan Ankara Savaşı'nda Timur'a yenilmesine sevinen Hıristiyan âlemi, tebrik için Timur'a birçok elçi göndermişlerdir. Bu elçilerden biri olan İspanyol Klaviyo'nun anlattığı gibi Iğdır Kalası (Iğdır Korganı) bugün Ağrı Dağı eteklerinde halen harabe halinde bulunmaktadır. Klaviyo, buraya "kayalık üzerinde duran bir kal'a" diyerek, adının da "Iğdır" olduğunu belirtmektedir.

Tarih öncesi çağlardan bu tarafa önemli bir yerleşim merkezi olmuş Iğdır ve çevresindeki yerleşmelerin ne zaman başladığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, yapılan ilmi çalışmaların büyük çoğunluğu Orta Asya'dan geldikleri kabul edilen Hurriler'in bölgenin ilk sakinleri olduklarını göstermektedir.

M.Ö. 5000-4000 yıllarında; bugünkü Azerbaycan, Sürmeli Çukuru ve Doğu Anadolu'da yerleşen Hurrilerden sonra, M.Ö. 3000-2000 yıllarında Mitanniler, Etiler, Asurlular, Kimmerler, Metler, Persler, Sümerliler ve Subailer gibi kavimlerin Orta Asya'dan gelerek Ağrı Dağı yamaçları, Aras Havzası ve Doğu Anadolu'da ikamet ettikleri sanılmaktadır.

M.Ö. 1200 tarihlerinde Trakya'dan kalkarak Boğazlar üzerinden Anadolu'ya geçen Trako-Frigler, bölgede hüküm sürdüren Etiler'in hâkimiyetine son vermişlerdir. Bu sıralarda, Doğu Anadolu'da Hurriler'in soyundan geldiği kabul edilen ve tarihe Urartular olarak geçen küçük bir krallık Asurlulara tabi olarak yaşamaktaydı.

Asurluların dâhili kavgalarla zayıflamaları güneydeki Kasit kabilesinin bölgedeki idareyi ele geçirmesine sebep olmuştur. Daha sonra çok kuvvetlenen ve Mısır'a kadar ilerleyen Asurlar, bir türlü hâkimiyetleri altına alamadıkları Urartuları tanımak zorunda kalmışlardır.

M.Ö. 1100-800 tarihlerinde kraliyet merkezi Van'da bulunan ve bütün Doğu Anadolu'yu idaresi altında tutan Urartu Krallığı, kendisine bağlı küçük beylik ve krallıklar kurmuştur. Bunlardan biri de Sürmeli adıyla bilinen ve halen harabe halinde bulunan "KARAKALE" şehridir.

İğdir ve çevresi VII. yüzyıla kadar Urartuların elinde kalmış, bu tarihten sonra M.Ö. 665 yıllarında atlı göçebe halinde yaşayan İskit-Saka Türkleri Kafkasları aşarak bölgeye gelmişler ve Urartuların hakimiyetine son vermişlerdir.

Ön Asya ülkelerinde milli destanlarımızdan sayılan Dede Korkut Oğuznamesi; Sakaların bey ve kumandanlarını anlatmaktadır. Aras, Dicle, Kür ve Çoruh nehirleri kıylarına yerleşen Sakaların bu bölgelerdeki eserleri günümüze kadar gelmiştir.

Doğu Anadolu ile yakın alakası bulunan Bizanslılar, Sasanilerle çok sayıda savaş yapmışlar, Doğudan Sasaniler'e saldıran Göktürk ve Ak Hunlar'ın da yardımıyla Sasanileri Aras Nehri boylarında ağır bir yenilgiye uğratmışlardır.

M.Ö. 149 yıllarında Bulgar Türkleri olan Arsaklı Türkmen göçebeleri Sakaları yenip Karakale'yi kraliyet merkezi yapmışlardır. 366 yıl Arsaklıların elinde kalan bölge, kısa bir süre Bizanslıların eline geçmişse de Kars'ta kurulan Bagratlı Krallığı bölgeyi Bizanslılardan geri alarak M.S. VII. yüzyıla kadar hüküm sürmüşlerdir.

Hurriler'den sonra; Mitanni, Urartu, Met, Pers, Arsaklı, Sasani gibi devletlerin idaresinde kalan bölge, M.S. 638 yılında Hz. Ömer zamanında İslam ordularının, Ararat eyaleti üzerinden Gökova denilen Doğubayazıt düzlüğünden geçerek Aras boylarına inmesiyle, Müslüman-Hristiyan savaşlarına da sahne olmuştur. Birkaç kez Araplar ile Bizanslılar arasında el değiştiren bölge 1064 yılında Selçukluların (Oğuzlar) hakimiyetine girmiştir. 1074'de Anive Kars'ıda Bizanslılardan alınan Selçuklular bölgenin kesin hakimi olmuşlardır.

Doğudan bir kasırga gibi önüne ne çıkarsa kasıp kavuran Moğol istilası, 1239'da bölgeyi de etkisi altına almıştır. Moğolların zayıflamasından sonra birçok bölgede olduğu gibi bu bölgede de Karakoyunlular ve Akkoyunlular gibi Türk beyliklerinin idaresini kısa bir süre de olsa görmek mümkündür.

1514 Çaldıran Savaşı ve 1534 Tebriz Seferi ile bölge kesin olarak Osmanlılar'ın eline geçmiş ise de, Osmanlı Devleti'nin gelişen siyasi olaylar yüzünden zayıflaması İğdir'in kaderini de etkilemiştir.

1746-1827 yılları arasında İran idaresinde kalan bölge, 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı (93 Harbi) sonunda 42 yıl Rus işgaline maruz kalmıştır. 1917 Ekim devriminden (Bolşevik İhtilali) sonra içine düştüğü siyasi bunalımdan kurtulmak isteyen Rusya, diğer devletlerle Brest-Litovks muahedesini imzalamasıyla bölge tekrar Türklere geçmişse de 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesiyle ordu bölgeden çekilince bölge Ermeniler'in mezalimine sahne olmuştur.

Nihayet, 14 Kasım 1920 tarihinde 15. Kolordu Komutanı Kazım KARABEKİR komutasındaki Türk ordusunca, Ermenilerin Aras nehrinin kuzeyine püskürtülmesiyle Iğdır ve çevresi Türkiye'nin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. 14 Kasım tarihi ilin düşman işgalinden kurtuluşunun yıl dönümü olarak her yıl törenlerle kutlanmaktadır.¹

1 Iğdır Valiliği resmi internet sitesi (http://www.igdir.gov.tr/default_B0.aspx?content=224) Erişim : 18.12.2012

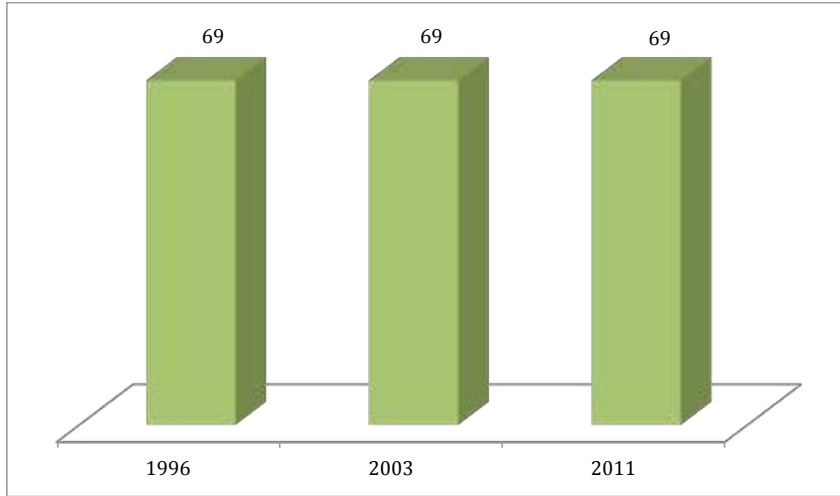
1. SOSYO EKONOMİK GELİŞİMİŞLİK DURUMU

1.1. Kalkınma Bakanlığı, İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması ²

Kalkınma Bakanlığı'nın (mülga Devlet Planlama Teşkilâtı) 1996, 2003 ve 2011 yıllarında hazırlamış olduğu İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması'na göre 1996 yılında 69. sırada bulunan Iğdır, 2003 yılında 69. sırasını korumuştur. Araştırmalarda yıllara ilişkin idari yapı dikkate alındığından, değerlendirme ilk araştırmada 76 il, ikincisinde ise 81 il üzerinden yapılmıştır. Söz konusu araştırmalarda iller demografi, istihdam, eğitim, sağlık, altyapı vb. refah göstergelerinden oluşan sosyal göstergelerle, imalat sanayi, inşaat, tarım ve mali göstergelerden oluşan ekonomik göstergelerden müteşekkil 58 değişkenlik bir veri seti üzerinden değerlendirilmiştir.

2011 yılında demografi, eğitim, sağlık, istihdam, rekabetçi ve yenilikçi kapasite, mali kapasite, erişilebilirlik ile yaşam kalitesi olmak üzere 8 alt kategoride, çoğunluğu 2003 yılına ait değişkenler kullanılarak değişken sayısı 61'e yükseltilmiştir.

Grafik 1.1 Yıllara Göre Iğdır İli SEGE Sıralaması; 1996, 2003, 2011

Henüz raporu yayınlanmayan 2011 yılı araştırmasına göre ise il sosyo-ekonomik gelişmişlik bakımından 81 il arasında 69. sırada yer almaktadır. Aynı zamanda teşvik sistemine de altlık teşkil eden araştırmada Iğdır; Ağrı, Ardahan, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkâri, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak ve Van ile en az

² Bilgiler Kalkınma Bakanlığı'nın (mülga Devlet Planlama Teşkilâtı) söz konusu raporlarından alınmıştır.

gelişmiş bölge olarak kabul edilen altıncı bölge illeri arasında yer almaktadır.

Kalkınma Bakanlığı'nın yayınladığı Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi'nde 1996, 2003 ve 2011 yılları için kullanılan değişkenler *EK-1*'de gösterilmiştir.

Bu çalışma temel olmak üzere Uluslararası Rekabet Araştırma Kurumu Derneği (URAK) tarafından hazırlanmış olan "İllerarası Rekabetçilik Endeksi" ile Ekonomi ve Dış Politika Araştırma Merkezince (EDAM) oluşturulan "Türkiye için Bir Rekabet Endeksi" illerin gelişmişlik durumu ve Uygun Yatırım Alanları Çalışması için dikkate alınması gereken araştırmalar olarak ön plana çıkmaktadır.

1.2. URAK, İller Arası Rekabetçilik Endeksi

Literatür çalışmalarının yanı sıra il düzeyinde yayımlanan veriler de göz önünde bulundurularak yapılan çalışmalarda endeksin dört ana değişkenden oluşması benimsenmiştir. Bu ana değişkenler beşeri sermaye ve yaşam kalitesi, markalaşma becerisi ve yenilikçilik, ticaret becerisi ve üretim potansiyeli ile erişilebilirlik başlıkları halinde yapılandırılmıştır.

İllerarası Rekabetçilik Endeksi 2007-2008 sonuçlarına göre 75. sırada yer alan İğdır, 2008-2009 döneminde 69. sıraya yükselmiş, 2009-2010 Genel Endeks değerine göre ise tekrar 72. sırada yer almıştır. Genel endeks ve araştırmalarda kullanılan alt endekslere ilişkin detaylar raporun ekinde sunulmuştur (*EK-1 Tablolar: 7.1.-5*).

Eğitim, sağlık, şehirleşme oranı, kişi başına mevduat miktarı vb. 14 değişkenden meydana gelen Beşeri Sermaye ve Yaşam Kalitesi Alt Endeksi bakımından il 2007-2008 yılı sonuçlarına göre 72. 2008-2009'da 70. sırada son çalışmada ise 81 il arasında 73. sırada yer almıştır.

Markalaşma Becerisi ve Yenilikçilik Alt Endeksi 2007-2008 sıralamasına göre 72. sırada yer alan İğdır, 2008-2009'da 71. sıraya, 2009-2010 verilerine göre 65. sıraya yükselme başarısını göstermiştir.

2007-2008 dönemi Ticaret Becerisi ve Üretim Potansiyeli Alt Endeks sırası 56 olan İğdır'ın, 2008-2009 yılı sonuçlarına göre 18. sıraya yükseldiği, 2009-2010 döneminde ise 46. sıraya gerilediği görülmektedir. İğdır, İhracat Hacmi'ne ilişkin sıralamada 3 sıra yükselerek 44. olmuştur. İğdır; Tahakkuk Eden Vergi Miktarı'nda ise 1 sıra gerile-

yerek 74. sırada yer almıştır. Bir Önceki Seneye Göre İlde Kapanan Şirket Sayısındaki Değişim Oranı'na göre ise 14. sırada yer almaktadır.

Yıllar itibariyle düzenli olarak yükselişte olduğu Erişilebilirlik Alt Endeksi'nde 2007-2008'de 77.sırada yer alan Iğdır'ın, 2008-2009 sonuçlarına göre 76. sıraya, 2009-2010 sonuçlarına göre ise 74. sıraya yükseldiği tespit edilmiştir. Alt endekse ait birçok değişkende alt sıralarda yer alan ilin, demiryolu ve otoyol ağına bağlı olmaması ve ilin tarifeli uçak seferlerine sahip olmaması da ilin rekabetçiliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Kilometrekare Başına Düşen Araç Sayısı bakımından önceki senelerdeki konumunu koruyarak 63. sırada yer alan il, Haberleşme ve Ulaştırma Alanında Kamu Yatırımı bakımından 81 il arasında 43. sırada yer almaktadır.³

1.3. EDAM, Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi

Ekonomi ve Dış Politika Araştırma Merkezi tarafından Şubat 2009'da hazırlanan rekabet çalışmasında altı farklı alt endeks oluşturulmuş ve bu endekslerden yararlanılarak toplam rekabet endeksine ulaşılmıştır. Araştırmada yer alan söz konusu alt endeksler ekonomik etkinlik ve canlılık, emek piyasası, yaratıcılık, insan sermayesi, fiziki altyapı ve sosyal sermayedir.

Araştırma sonuçlarına göre, toplam rekabet endeksinde Iğdır, 70. sırada yer almıştır. Oluşturulan alt endekslerde ilişkin Iğdır'ın diğer illere ilişkin durumu Tablo 1.1'de verilmiştir.

Tablo 1.2 EDAM, "Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi" ilin alt endekslere ilişkin durumu, 2009

Alt Endeks	Sıralama
Ekonomik Etkinlik ve Canlılık	77
Emek Piyasası	65
Yaratıcılık	73
İnsan Sermayesi	70
Fiziki Altyapı	71
Sosyal Sermaye	61
Toplam Rekabet Endeksi	70

³ İllerarası Rekabetçilik Endeksi, URAK 2009-2010, s.206-207

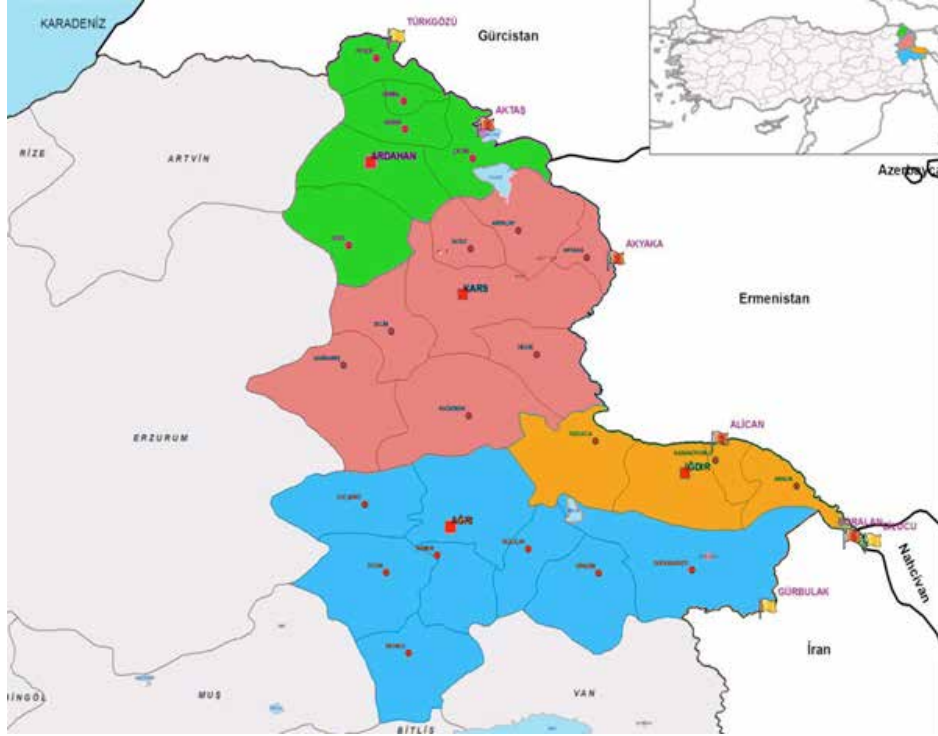
2. YATIRIM ORTAMI

2.1. Coğrafi Durum

İğdır, 814.578 km²'lik Türkiye topraklarının 3.588 km²'sine sahip olup; ülke topraklarının yüzde 0,44'ünü kaplamaktadır (*Harita 2.1*). İğdır'ın kuzey ve kuzeydoğu sınırını, Aras Nehri ve bu nehrin oluşturduğu Türkiye-Ermenistan sınırı oluşturmaktadır. Doğusunda Azerbaycan'ın Nahcivan Özerk Cumhuriyeti ve güneydoğusunda İran sınırı yer almaktadır. Güneyinde Ağrı ili (Doğubayazıt ve Taşlıçay ilçeleri) bulunmaktadır. Bu sınır, kabaca doğu-batı doğrultusunda uzanan ve Doğu Torosların doğudaki uzantısı olan Karasu-Aras sıradağlarından oluşmaktadır. Bu dağlar doğuya doğru uzanırken aynı zamanda Yukarı Murat-Van Bölümü ile Erzurum-Kars Bölümü arasında sınır oluşmaktadır. Bu dağların doğuya, Ağrı volkanına kadar devam eden uzantısı üzerinde sırasıyla Kızılca Dağı (2.887 m.), Durak Dağı (2.811 m.), Zor Dağı (3.196 m), Pamuk Dağı (2.639 m.) bulunmakta ve en doğu uçta ise Büyük Ağrı (5.137 m.) ve Küçük Ağrı (3.896 m.) volkanik dağları bulunmaktadır. Durak Dağları üzerinde Balık Gölü (2.250 m.) bulunmaktadır. İğdır'ın batısında Aras Irmağı'na katılan Gaziler Deresi'nin batı bölümü, Kars ili Kağızman ilçesi ile olan sınırını oluştururken kuzeybatısında da yine Kars ilinin Digor ilçesi bulunmaktadır.

İğdır ili tamamen Aras Nehri'nin havzası içerisinde bulunmaktadır. İl sınırları içerisinde Aras Nehri'ne katılan önemli akarsular batıda Gaziler Çayı, Buruksu Çayı, doğuda ise Aşağı ve Orta Karasu çaylarıdır. Tuzluca çevresinde Bazaltik ve kahverengi topraklar geniş yayılım alanına sahipken, İğdır Ovası'nda alüvyal topraklar, Doğu İğdır Ovası ve Dil Ovası'nda tuzlu topraklar hâkimdir.

Harita 2.1 İğdir İli ve TRA2 Bölgesi

İğdir'in iklimi Doğu Anadolu tipi karasal iklimdir. İğdir ilinin ovalık kesimleri, Doğu Anadolu Bölgesi'nin diğer kesimlerinde görülen şiddetli kara ikliminden fazlaca etkilenmez. Bunun en önemli nedeni çevresinde bulunan Ağrı Dağı gibi yüksek alanlara göre alçakta olmasıdır. Çukur konumuyla mikroklima oluşturan İğdir Ovası'nda yer alan İğdir kentinde yıllık ortalama sıcaklık $12,1^{\circ}\text{C}$ 'dir. Oysa yalnızca 140 km uzaklıktaki Kars'ta bu değer ortalama $4,2^{\circ}\text{C}$ 'dir. Ovada kışlar, Erzurum-Kars yaylasına göre daha yumuşak, yazlar ise daha uzun ve sıcak geçmektedir. Kentte kışın -25°C 'ye kadar düşen ve yazın da 41°C 'yi aşan hava sıcaklıklarına rastlanmaktadır. İğdir fiziksel özelliklerinden dolayı ülkemizin en az yağış alan yörelerimizden birisidir. Özellikle yarı kurak iklime sahip olması, bitki örtüsünün Doğu Anadolu'nun tipik bitki örtüsü olan bozkır olmasına yol açmıştır. İl orman varlığı açısından ülkemizin en yoksul bölgelerinden biridir.

Kireç oranı nispeten yüksek olan il topraklarında alkalik oranı fazladır. Bu yüzden ovanın doğusunda genellikle tuzcul bitkiler görülmektedir.

Bölgede, donlu günler sayısı, Kasım ve Mart aylarında 14 günü aşarken Aralık, Ocak

ve Şubat aylarında 24 günün üzerine çıkmaktadır. Bu yüzden don olaylarına kış mevsiminde sıkça rastlandığı görülmektedir. Nisan ve Ekim aylarında ise don olaylarına daha seyrek rastlanmaktadır.

İğdır Rasat İstasyonu'nun 23 yıllık verilerine göre, bölgede yıllık ortalama basınç, 916 minibardır. Bölgede en fazla batı kaynaklı rüzgârlar esmektedir. Bunları, kuzeyden esenler takip etmektedir. Nisan ayından itibaren bölgeyi etkisi altına alan ve yaz mevsimi boyunca sık esmeleri ile dikkat çeken kuzey, doğu, batı ve güney yönlü yağışsız sıcak hava dalgaları mutlak yaz kuraklığına neden olmaktadır.

İğdır Rasat İstasyonu'nun 16 yıllık ölçüm sonuçlarına göre, bölgede havanın yıllık ortalama bağıl nem değeri yüzde 63'ü bulmaktadır. Bağıl nem oranı, yıl içinde en yüksek değerine Aralık ayında (%73), en düşük değerine de Temmuz ayında (%53) ulaşmaktadır. Yıllık toplam 98,8 açık güne sahip bulunan İğdır'da, bu gibi günlerin yıl içinde en çok görüldüğü ay Ağustos (16,3 gün), en az görüldüğü ay ise Nisan'dır (4 gün). Bölgede açık günler en fazla Haziran ile Ekim arasındaki aylarda görülür. Buna karşılık yılda 65,8 günü bulan kapalı havalar, 10 günün üzerindeki ortalamasıyla en çok Aralık, Ocak ve Şubat aylarında görülmektedir.

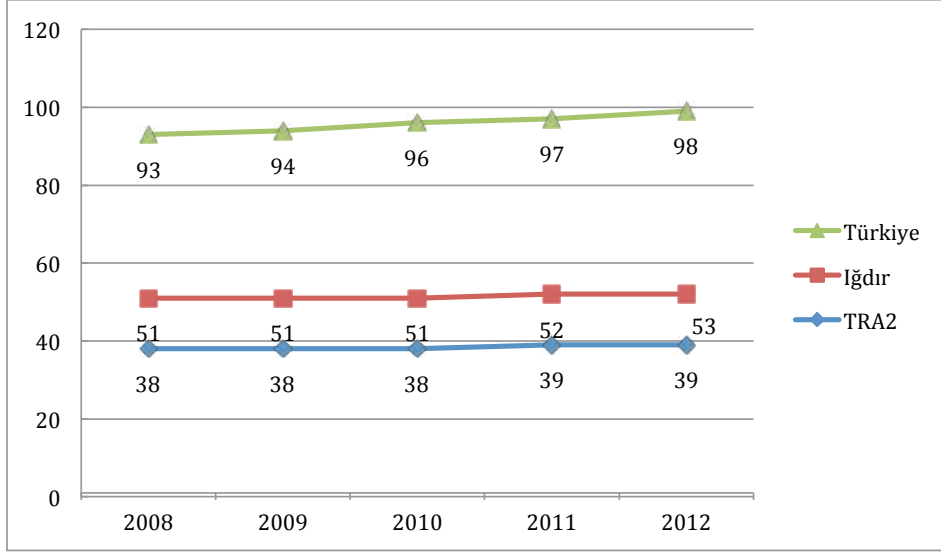
İğdır Ovası, tarih öncesi çağlardan bu yana önemli bir yerleşim merkezi olduğundan, kültürel faaliyetler doğal vejetasyonu önemli ölçüde değiştirmiş ve ovanın geniş bir bölümü tarım alanı haline getirmiştir. Ovanın sulanabilen kısımlarında, genellikle endüstri bitkileri yetiştiriciliği ile meyvecilik faaliyetleri ön plandadır.

2.2. Nüfus ve Demografi

2012 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre İğdır ilinin nüfusu 190.409 kişi ile TRA2 Düzey II Bölgesi nüfusunun %16,4'ünü teşkil etmektedir. İldeki kadın nüfusu 91.872 kişi (%48,3), erkek nüfusu 98.587 kişiden (%51,7) oluşmaktadır.

2.2.1. Nüfus

İğdır ilinde 2012 yılı itibarıyla kilometrekareye 53 kişi düşerken, bu sayı TRA2 Bölgesinde genelinde 39 ve Türkiye genelinde 98'dir. 2008-2010 yıllarında ise bu sayı İğdır ili için 51'dir.

Grafik 2.1 Yıllara ve bölgelere göre nüfus yoğunluğu (km² düşen kişi sayısı), 2008-2012

İlin nüfus artışı son yıllarda aldığı göçlere bağlı olarak artış eğilimindedir. Cumhuriyet Dönemi'nin 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımında 3,716 olan merkez ilçe nüfusu, 1940'ta 9,465'i bulmuş; ancak II. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkileri nedeniyle 1950'de 7,826'ya düşmüştür. 1956 yılından itibaren Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün başlattığı sulama projeleri sonucu artan tarımsal etkinlikler şehir merkezinde nüfusun artmasını sağlamıştır. Şehrin en büyük nüfus yapısını Azeri Türkleri ve Kürtler oluşturur. Günlük konuşmada genellikle Azeri Lehçesi ve Kürtçe kullanılmaktadır.

Tablo 2.1 Yıllara ve bölgelere göre nüfus değişim oranları

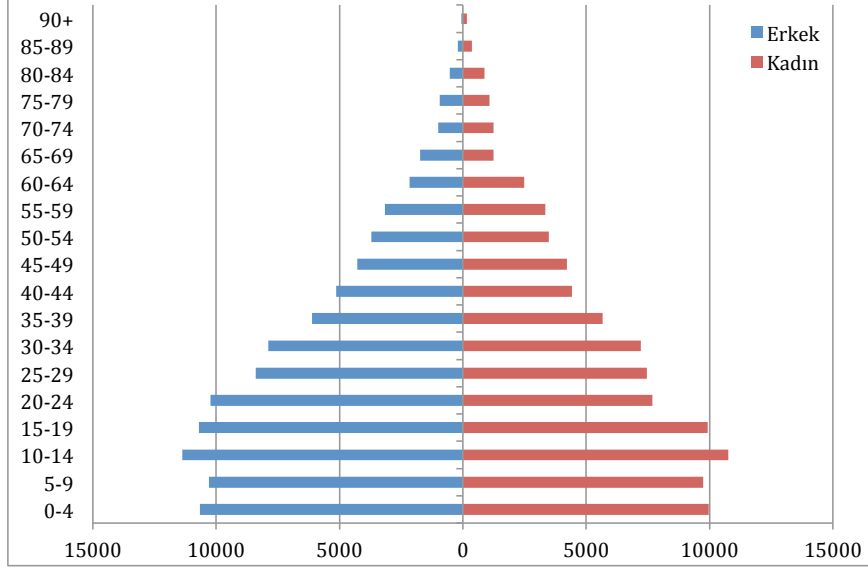
Yıl	Iğdır	Nüfus Değişimi (%)	TRA2	Türkiye
2012	190.409	0,82	1.154.277	75 627 384
2011	188.857	2,41	1.157.546	74.724.269
2010	184.418	0,51	1.133.660	73.722.988
2009	183.418	-0,29	1.135.856	72.561.312
2008	184.025	1,19	1.140.575	71.517.100

Kaynak: TÜİK, ADNKS Kayıtları'ndan hesaplanmıştır.

Nüfus piramitleri ülkeler düzeyinde ele alındığında aşağıdaki gibi asimetrik şekilde olan piramitler doğurganlık oranında hızlı bir düşüş olduğunu göstermektedir. Fakat

ülkeler arası göç durumu ülke içi göçe göre yok denecek kadar az olduğundan dolayı iller için böyle bir yorum yapmak tek başına yeterli değildir. Bu durumda göç gibi farklı muhtemel etkenleri de göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Grafik 2.2 Iğdır ili cinsiyete göre yaş grubu dağılımı piramidi, 2012

Kaynak: TÜİK, ADNKS Kayıtlarında yayınlanan verilerden elde edilmiştir.

Iğdır ilinin yaş piramidi (Grafik 2.2) incelendiğinde genç bağımlılık oranının yüksek olduğu kolayca gözlemlenebilmektedir. Piramitten ayrıca 20-24 yaş arası erkek nüfusun kadın nüfusundan daha fazla olduğu görülmektedir. 60'lı yaşlardan itibaren bakıldığında ise erkek nüfus kadın nüfusa göre daha fazla bir azalış göstermektedir. Piramit ayrıca, bölgenin ve ilin genç nüfusunun oransal olarak fazla olduğu hakkında da fikir vermektedir. Genç bağımlı nüfusun mevcudu ilerideki 10 yıllık süreçte doğurganlık hızıyla birlikte ele alındığında 10 yıl sonraki genç nüfusun fazlalığı anlamına gelebilir. Fakat göç unsurunu da böyle bir projeksiyon yaparken değerlendirmeye dâhil etmek gerekmektedir.

Iğdır ili genç bağımlılık oranı (%54,56) bakımından Türkiye genelinin (%37,51) üzerinde kalmaktadır. Buradan doğurganlık hızının Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu sonucuna varılabilir. Iğdır ilindeki bu durum, her 1 kişinin bakmakla yükümlü bulunduğu 2 genç (0-14 yaş) olduğunu ifade edebilir.

İlde yaşlı bağımlılık oranı (%8,28) Türkiye ortalamasına (%10,91) yakın seyretmekte

olup; TRA2 Bölgesi ve Türkiye ortalamasının altındadır. Bu oran çalışabilecek nüfusun bakmakla yükümlü olduğu yaşlı nüfusu da açıklamaktadır. Genç bağımlılık oranı ile birlikte düşünüldüğünde Iğdır'ın genç ve dinamik bir nüfus yapısına sahip olduğu anlaşılmaktadır.

İlde erkek nüfusun toplam nüfus içerisindeki payı kadın nüfusun oranından fazladır. 2012 yılında erkek nüfus oranı Iğdır ilinde %51,7; TRA2 Bölgesi genelinde %52,77 ve Türkiye genelinde %50,18'tür.

Kadın nüfus oranları ise 2012 yılı itibariyle Iğdır'da %48,3; TRA2 genelinde %47,23 ve Türkiye genelinde %49,18 şeklindedir.

2.2.2. Şehirleşme

Şehirleşme oranı bir ilin şehirleşmiş bölgelerinde yaşayan nüfusun o ilin toplam nüfusa oranını ifade etmekte olup gelişmişlik endekslerinde kullanılan göstergelerden birisidir. İlin şehirleşme oranı artış eğilimi gösterse de bu oran Türkiye geneli kentleşme oranından düşüktür.

Tablo 2.3 Iğdır İli Şehirleşme Oranı

Yıl	Şehir Nüfusu	Köy Nüfusu	Şehirleşme Oranı (%)
2012	101.483	88.926	53,29
2011	99.500	89.307	52,71
2010	95.550	88.868	51,81
2009	94.685	88.801	51,60
2008	94.407	89.618	48,38

Kaynak: TÜİK, ADNKS Kayıtları

2000 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarına göre günümüz Iğdır ilinde kentsel alanlarda yaşayan nüfusun toplam nüfus içerisindeki payı % 48,37 iken 2012 ADNKS kayıtlarına göre bu oran %4,91 puan artışla %53,29 olmuştur.

Fotoğraf 2.1 Iğdır Şehir Merkezi

2.2.3. Göç

Bir ilin göç vermesinin altında yatan faktörler arasında bölgede istenmeyen yetersiz iş, ilkel koşullar, tıbbî imkânların yetersizliği, doğal afetler, kirlilik vs. sebepler bulunurken hedef bölgede göç edeni çeken etmenler ise iş olanakları, daha iyi yaşam koşulları, eğlence, eğitim olanakları, sağlık imkânları, cazip iklim, güvenlik, sanayi vs. koşullar olarak açıklanmaktadır.⁴ Bir ilin göç vermesi, o ilin sosyo-ekonomik gelişmesini olumsuz yönde etkileyecek önemli bir unsur olarak değerlendirilebilir.

İlde muhtelif sebeplerden ötürü gerçekleşen göç sayısal olarak TRA2 Bölgesi'ne benzerdir.

Tablo 2.3 Yıllara göre Iğdır ili nüfus ve göç istatistikleri, 2008-2011

Yıl	Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (‰)
2011	188.857	6.915	8.579	-1.664	-8,8
2010	184.418	6.667	8.353	-1.686	-9,1
2009	183.486	5.179	7.986	-2.807	-15,2
2008	184.025	5.559	9.356	-3.797	-20,4

4 Everett S. Lee (1966). A Theory of Migration. University of Pennsylvania

Kaynak: TÜİK, ADNKS Kayıtları

2.3. Teknik ve Sosyal Altyapıda Durum

2.3.1. Ulaştırma

İğdir'a ulaşım havayolu ve karayolu vasıtasıyla sağlanmaktadır. Proje aşamasında olan Nahcivan – İğdir – Kars demiryolu projesi tamamlandığında ulusal ağa ve uluslararası ağlara demiryolu ile de bağlantı sağlanabilecektir. Karayolu vasıtasıyla Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa, Adana, Samsun, Trabzon, Erzurum, Van, Diyarbakır gibi kentlerden İğdir'a düzenli otobüs seferleri yapılmaktadır. Temmuz 2012'de İğdir'da havaalanının açılmasıyla birlikte Ankara ve İstanbul'a karşılıklı direk seferler yapılmaktadır. İğdir yüzölçümü bakımından küçük bir il olmakla birlikte, arazisinin ovalık olması nedeniyle kara ulaşımı açısından gerekli bağlantıları bölünmüş yol olarak gerçekleştirmiştir. İlde Karayolları Genel Müdürlüğü sorumluluğunda bulunan 206 km'lik devlet ve il yolunun 167 km'si bölünmüş yol olarak trafiğe açılmıştır; ancak bölünmüş yolların 39 km'si hariç tamamı sathi kaplamalı yollardır. Bu durum, yoğun bir TIR ve ağır taşıt trafiğine sahip ildeki yolların çabuk bozulmasına ve her sene bakım yapılmasına neden olmaktadır. Şehir giriş çıkışları ise bitümlü sıcak karışım (BSK) asfalttır. 2013 yılında İğdir-Nahcivan yolunun BSK yapılması planlanmaktadır.

Ülkemizin doğu ucunda bulunan İğdir'dan komşu illere ve ülkelere sağlanan karayolu ulaşımının kalitesi son yıllarda yapılan bölünmüş yollar sayesinde hızla artmaktadır. İğdir Kars'a 140, Ardahan'a 227, Erzurum'a 294 ve Ağrı'ya 143 km uzaklıkta yer almaktadır. İğdir ayrıca, başkent Ankara'ya 1.162, İstanbul'a 1.516 ve İzmir'e 1.741 km mesafededir.

Tablo 2.4 İğdir il merkezinin diğer ilçelere ve önemli illere uzaklığı

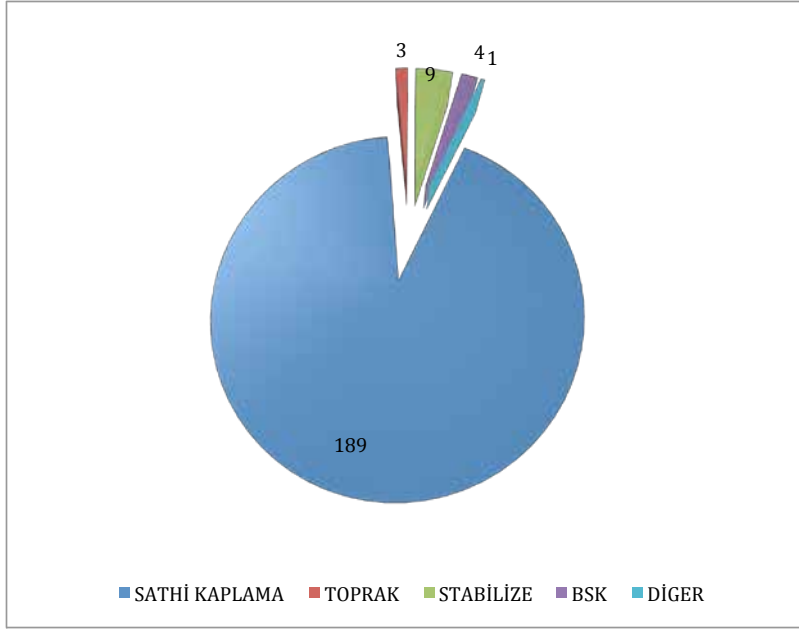
İlçe Adı	Uzaklık	İl Adı	Uzaklık	İl Adı	Uzaklık
Aralık	45	Kars	140	Kayseri	921
Karakoyunlu	13	Ağrı	143	Malatya	710
Tuzluca	41	Ardahan	227	Gaziantep	859
		Erzurum	294	Adana	1064
		Van	225	Ankara	1162
		Trabzon	569	İzmir	1741

İlçe Adı	Uzaklık	İl Adı	Uzaklık	İl Adı	Uzaklık
		Antalya	1539	İstanbul	1516

Kaynak: Karayolları Genel Müdürlüğü, www.kgm.gov.tr, Erişim: 02.12.2012

İğdır il sınırları içerisinde 200 km devlet yolu ve 6 km il yolu olmak üzere toplam 206 km yol bulunmaktadır. Bu yolların 189 kilometresi sathi kaplama olup 4 kilometresi bitümlü sıcak asfalt karışımıdır. (Grafik 2.3)

Grafik 2.3 Yol ağının fiziki durumu (km) Aralık 2012

Kaynak: Karayolları Genel Müdürlüğü, İstatistikler, İllere Göre Devlet ve İl Yolları, www.kgm.gov.tr, Erişim: 18.11.2012

Tablo 2.5, İğdir ilinde 2003-2011 yılları arasında tamamlanan yol ve altyapı çalışmaları ile 2012 yılındaki hedeflerin gerçekleşme durumlarını göstermektedir.

Tablo 2.5 İğdir ilinde yol ve altyapı çalışmaları

ÇALIŞMALAR	2003-2011 GERÇEKLEŞME		2012		
	HEDEF	YAPILAN	HEDEF	YAPILAN	
BÖLÜNÜMÜŞ YOL	158	km	0	0	km
YOL İYİLEŞTİRME (TY)	0	km	0	0	km
KAZA KARA NOKTA	6	Adet	2	0	Adet
BSK YAPIMI	0	km	29	19	km
ASFALT ÇALIŞMALARI	267	km	100	0	km
KÖPRÜ YAPIMI	8	Adet	0	0	Adet
Trafik-Düşey İşaretleme	3.259	m ²	1.500		m ²
Trafik-Yatay İşaretleme	759.549	m ²	150.000	60.000	m ²
Trafik-Otokorkuluk	12	km	5	7	km

Kaynak: Karayolları Genel Müdürlüğü, www.kgm.gov.tr, Erişim: 07.12.2012

Yollarının yüzde 81'i bölünmüş yol olan İğdir'da Karayolları 18. Bölge Müdürlüğü'nün asfalt ve BSK çalışmaları devam etmektedir. Bu sayede ildeki ağır taşıt trafiğine uygun alt ve üst yapı sağlanacaktır. İlde şehir merkezi-havalimanı arası, şehir merkezi-Alican Sınır Kapısı Kavşağı ve şehir merkezi-Doğubayazıt yolu arasının BSK yapımına devam edilmektedir. Alican Sınır Kapısı Kavşağı-Dilucu Sınır Kapısı (70 km) arasının BSK yapım ihalesi ise 2012 yılı içinde yapılmıştır. Tüm bu yapım faaliyetlerinin tamamlanması sonrasında İğdir'daki 200 km'lik devlet yolunun 82 km'si hariç tamamı BSK'lı yol olacaktır.

Harita 2.2 İğdir'in çevre illerle olan karayolları bağlantılarını göstermektedir. Kırmızı çizgili yollar yapımı tamamlanmış bölünmüş yolları, mavi çizgili yollar yapımı devam eden bölünmüş yolları, yeşil çizgili yollar ise yapımı ihale edilecek yolları göstermektedir. Haritaya dikkatle bakıldığında İğdir il sınırları içinde yer alan yolların çoğunun bölünmüş yol olarak tamamlandığı görülecektir. Bölünmüş yol yapılması planlanan İğdir-Kars ve İğdir-Kağızman yolları ise Aras Nehri üzerinde inşa edilecek barajlar nedeniyle deplasesi yapılarak inşa edilecektir.

Harita 2.2 İğdir Karayolları Ulaşım Ağı

Ulaştırma Bakanlığı Erzurum Bölge Müdürlüğü 2011 yılı verilerine göre uluslararası taşımacılık yapma yetki belgesi olan C2 Yetki Belgesi alan 66 şirketten (uluslararası nakliye şirketleri) 44 tanesi İğdir’da bulunmaktadır.

İğdir’da Kars yolu üzerinde, şehir merkezine 18 km mesafede hizmete giren havaalanı 500.000/yıl yolcu kapasiteli terminal binası ve 3000 x 45 metre ölçülerinde bir piste sahiptir. İğdir Havaalanınının Ağrı Dağı, İshak Paşa Sarayı, Nuh’un Gemisi, dünyanın en büyük ikinci meteor çukuru gibi turizm bölgelerini içinde barındıran Doğubazıt’a yakınlığı (yaklaşık 70 km) nedeniyle yerli ve yabancı turistler ile Nahcivanlılar tarafından da yoğun olarak kullanılması beklenmektedir. Temmuz 2012’de açılışı yapılan İğdir Havalimanında yolcu taşımacılığı aylar itibariyle Tablo 2.6’deki gibidir.

Tablo 2.6 Iğdır, Kars ve Ağrı havalimanı yolcu taşımacılığı, 2012

Aylar	Iğdır	Kars	Ağrı
Haziran	-	33353	15816
Temmuz	4.004	32.730	14.990
Ağustos	10.640	33.159	13.651
Eylül	8.757	28.889	14.067
Ekim	10.093	23.973	14.677
Kasım	10.946	25.123	9.625
Aralık	7.504	23.464	10.916

Kaynak: DHMİ kayıtları

Iğdır Havalimanının açılması ile birlikte Iğdır'dan Kars ve Ağrı Havalimanlarını kullanan yolcu sayısında azalma meydana gelmiştir. Bununla birlikte Iğdır'ın çukurda bulunması ve yoğun sise maruz kalması hava ulaşımını olumsuz etkilemekte, seferlerin iptal olmasına neden olmakta ve yolcular yakın illere yönlendirilmektedir. Havalimanında görüş mesafesinin düşük olmasına rağmen uçağın inmesini sağlayan ILS'nin (aletli iniş sistemi) kurulması 2013 yılında gerçekleştirilecektir.

Iğdır'da planlanan bir diğer önemli ulaştırma yatırımı Kars-Iğdır-Aralık-Dilucu-Nahcivan demiryolu projesidir. Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Raporu tamamlanarak olumlu kararı alınan demiryolunun uygulama projeleri yapılmaktadır. Saatte 250 km hıza uygun yapılması planlanan demiryolu çift hatlı, elektrikli ve sinyalizasyonlu olacaktır. 2014 yılında açılması planlanan Bakü-Tiflis-Kars demiryolunun Nahcivan ve İran bağlantısını sağlayacak olan proje, bu açıdan uluslararası bir projedir.

Harita 2.3 Bakü-Tiflis-Kars ve Kars-İğdır-Nahcivan Demiryolu Hattı Projesi

Etüt çalışmaları devam eden Kars-İğdır-Nahcivan demiryolu projesinin ileri bağlantılarında Nahcivan'dan sonra Tebriz-Tahran-Zahedan güzergahından İslamabad'a kadar demiryolu ulaşımı sağlanmış olacaktır. Hattın tamamlanmasının ardından şu anda İran ile tek demiryolu bağlantımızı oluşturan ve Van Gölü nedeniyle kesintiye uğrayan Tatvan-Van-Urumiye hattına alternatif olarak Ankara-Sivas-Erzurum-Kars-İğdır-Nahcivan-Tebriz hattı oluşturulacaktır.⁵

2.3.2. Sağlık

İğdır'da sağlık hizmetleri, 1 tanesi özel hastane olmak üzere toplam 4 hastane, 1 ağız ve diş sağlığı merkezi, 4 toplum sağlığı merkezi ve 21 aile sağlığı merkezi tarafından yürütülmektedir.

5 Lojistik Merkezinin Kars'ta Kurulabilirliğine İlişkin Rapor, T.C. Serhat Kalkınma Ajansı, 2010.

Tablo 2.7 TRA2 Bölgesi ve illerinde yer alan sağlık kuruluşlarının dağılımı, 2011

İL/BÖLGE	Devlet Hastanesi	Tıp Fak. Hastanesi	Özel Hastane	Ağız ve Diş Sağlığı Mrk.	Toplum Sağlığı Mrk. (*)	Aile Sağlığı Merkezi
Ağrı	8	-	3	1	6	42
Ardahan	3	-	-	1	5	13
İğdir	3	-	1	1	4	21
Kars	5	1	-	1	6	31
TRA2	19	1	4	4	21	107

(*) Ağrı'da 3, Ardahan ve Kars illerinde 1'er Toplum Sağlığı Merkezi, illerde bulunan de entegre devlet hastaneleri bünyesinde olduğundan hesaba dahil edilmemiştir.

Kaynak: TRA2 Sağlık Altyapısı Raporu, 2011.

İğdir'da tıp fakültesi hastanesini bulunmamaktadır. Bölgede İğdir dışında sadece Ağrı'da özel hastane bulunmaktadır. Her bir ilde birer adet ağız ve diş sağlığı merkezi hizmet vermekte olup, TRA2 Bölgesi'nde yer alan 21 toplum sağlığı merkezinden 4'ü İğdir'da yer almaktadır. TRA2 Bölgesi aile sağlığı merkezlerinin dağılımında İğdir üçüncü sırada gelmektedir. Bunun en önemli nedeni İğdir'in gerek ilçe gerekse de nüfus sayısı bakımından küçük bir il olmasıdır.

İğdir il merkezinde Devlet Hastanesi ve Özel Hastane bulunmaktadır. Ayrıca, ilin 3 ilçesinden 2'sinde Devlet Hastanesi bulunmaktadır. Karakoyunlu'da sadece Aile Sağlık Merkezi bulunmakta olup; hastane mevcut değildir.⁶

İğdir il merkezinde bulunan 220 yataklı Devlet Hastanesi, B Grubu standartlarda olup, ek binaları ile hizmet sunmakta ve mevcut kapasitesi ihtiyacı karşılayamamaktadır. B Grubu standartlarda olmakla birlikte 250 yatak kapasiteli yeni hastane binasının temeli 22 Ekim 2011 tarihinde atılmıştır.

Aralık Devlet Hastanesi mevcut durumda EII standartlarında entegre hastane olarak hizmet vermektedir ve hastanenin mevcut standardının korunması planlanmaktadır. Ancak hastanenin ekipman ve donanım ihtiyacı bulunduğu, mevcut hizmet standardı çerçevesinde personelin sayı olarak yeterli olduğu ancak personelin nitelik olarak yeterince deneyimli olmadığı belirtilmiştir.

6 TRA2 Bölgesi Sağlık Altyapısı Raporu, T.C. Serhat Kalkınma Ajansı, 2011.

Tuzluca Devlet Hastanesi ise resmi kayıtlarda D Grubu Genel Dal Hastanesi olarak görünmekte, Yataklı Tedavi Kurumları Planlaması Genelgesi'ne göre de EII standartlarına düşürülmesi planlanmaktadır. Ancak, hastane yetkilileri hastanenin şu anda E standardında olduğunu ve yeni kurulacak ameliyathane ile D Grubuna yükseleceğini belirtmişlerdir.

TRA2 Sağlık Altyapısı Raporu'na göre, Ağrı, Kars, Iğdır ve Ardahan il merkezlerinde bulunan hastane yetkilileri bölgede tıbbi atık yönetim sisteminin bulunmaması nedeniyle, özellikle büyük hastanelerin tıbbi atıklarının önemli bir sorun olduğunu, bölgenin tüm illerinden atıkların Erzurum'a gönderildiğini belirtmişlerdir.

Söz konusu çalışmada yapılan saha araştırmalarından derlenen Aralık 2011 yılı verilerine göre, ilde yer alan hastanelerin yatak kapasiteleri il merkezinde 220, ilçelerde 44 olmak üzere 264'dir.

Tablo 2.8 Iğdır ili sağlık personeli bilgileri

Yıl	Uzman Hekim	Pratisyen Hekim	Diş Hekimi	Eczacı	Sağlık Memuru	Hemşire	Ebe
2011	80	110	29	40	248	266	145
2010	89	111	33	41	176	214	140
2009	73	94	20	39	171	182	142
2008	70	99	16	36	142	212	134
2007	60	95	16	37	143	222	131

Kaynak: TÜİK, Sağlık Göstergeleri,2010

Yetkililerle yapılan görüşmelerde, ilde sağlık hizmetlerinin sunumunda sağlık personelinin (insan kaynakları) hem nitelik hem de nicelik açısından yetersizliğinin en önemli sorun olduğu belirtilmiştir. 2011 yılı TÜİK verilerine göre ilde görev yapan 80 uzman hekim, 110 pratisyen hekim, 29 diş hekimi ve 266 hemşire mevcuttur.

Tablo 2.9 Bin kişiye düşen sağlık personeli sayısı

İL/BÖLGE	Uzman Hekim ¹	Pratisyen Hekim	Toplam Hekim	Diş Hekimi	Eczacı	Sağlık Memuru ²	Hemşire	Ebe
Ağrı	0,38	0,51	0,89	0,08	0,12	1,07	1,08	0,62
Ardahan	0,49	0,64	1,14	0,16	0,19	1,59	1,08	0,78
İğdir	0,48	0,6	1,08	0,18	0,22	0,95	1,16	0,76
Kars	0,54	0,56	1,09	0,12	0,14	1	1,02	0,84
TRA2	0,45	0,55	1	0,11	0,15	1,08	1,08	0,72
TÜRKİYE	1,15	0,53	1,67	0,29	0,36	1,28	1,56	0,68

Kaynak: TÜİK, Sağlık İstatistikleri 2010

İğdir ilinin, Türkiye geneli ile kıyaslandığında bin kişiye düşen uzman hekim sayısı bakımından büyük ihtiyaç içinde olduğu görülmektedir. İlin sahip olduğu ortalama rakam (0,48) Türkiye genelinin (1,15) yaklaşık yarısından azdır. Bin kişiye düşen pratisyen hekim sayısında ise İğdir (0,6), TRA2 Bölge ortalama değeri (0,55) ve tüm Türkiye ortalamasından (0,53) daha yüksek bir seviyededir. Bin kişiye düşen diş hekimi sayısında TRA2 Düzey II Bölgesi illerine göre daha iyi bir durumda olmasına karşın il, ülke ortalamasının gerisinde kalmaktadır. Bölge içinde İğdir'in diş hekimi ihtiyacı diğer illerden azdır. Bin kişiye düşen eczacı sayısında ise İğdir (0,22) bölge illeri arasında en yüksek ortalama sahip olmasına karşın, Türkiye ortalamasının (0,36) altındadır. İl için her bin kişiye düşen hemşire sayısı ise (1,16) ülke ortalama değerinden (1,56) düşük olup; bölge içinde ise ülke ortalamasına en yakın ildir.

Bu karşılaştırmalardan açıkça görülebileceği gibi ilin temel sağlık göstergeleri bakımından hemen hemen tüm parametrelerde Türkiye geneli değerlerinin gerisinde olduğu söylenebilir.

Tablo 2.10 Bölgelere göre planlanan yatak sayıları ve on bin kişiye düşen yatak sayıları

İL/BÖLGE	Planlanan Yatak Sayısı	On Bin Kişiye Düşen Yatak Sayısı		
		Planlanan (2014)	Mevcut (2010)	2007 Yılı
Ağrı	849	15,66	10,39	9,12
Ardahan	220	20,86	13,28	13,75
İğdir	305	16,54	14,42	0,1595
Kars	707	23,43	17,27	12,33
TRA2	2.081	18,36	13,14	11,55
TÜRKİYE			24,97	26,21

Kaynak: TRA2 Bölgesi Sağlık Altyapısı, Mevcut Durum ve Sorunlar, 2011, s.48

2007 ile 2010 yılı arasında gerçekleşen gelişmeler karşılaştırıldığında, Türkiye genelinde ortalama olarak on bin kişiye düşen hastane yatak sayısı 1,24'lük bir gerileme göstermişken, Iğdır'da yaklaşık %14,2'lik bir ilerleme yaşanmıştır. 2013 yılı sonunda yeni devlet hastanesinin tamamlanmasıyla birlikte, toplam yatak sayısı artacak ve daha nitelikli sağlık hizmeti sunulacaktır.

Tablo 2.11 Iğdır ili hastane ve yatak sayısı

Yıl	Toplam		Kamu		Özel	
	Hastane Sayısı	Yatak Sayısı	Hastane Sayısı	Yatak Sayısı	Hastane Sayısı	Yatak Sayısı
2011*	4	279	3	264	1	15
2010	4	266	3	255	1	11
2009	4	274	3	264	1	10
2008	5	254	4	244	1	10

Kaynak: TÜİK, Sağlık Göstergeleri

*İl Sağlık Müdürlüğü, 2011 yılı Eylül ayı verileri

Iğdır'da 2011 yılı eylül ayı sonu itibariyle hastane sayısı 4, hastane yatak sayısı 279'dur. Bu hastanelerden 1'i özel hastane, diğerleri kamu hastanesidir. Yapımı devam eden 250 yataklı devlet hastanesi Iğdır'da gerçekleştirilen en önemli sağlık yatırımı olup, ilde aile hekimliği uygulaması yürütülmektedir.

Iğdır'da gerekli tıbbi cihazlar bulunmakla birlikte, ağır durumlarda hastaların Erzurum'a, Van'a veya Trabzon'a sevk edilmesi söz konusudur.

2.3.3. Eğitim

Eğitim kalkınmada güçlü bir etken olmakla birlikte ekonomik gelişmeyi yakalayabilmek için sihirli anahtar niteliğinde olup ulusal kalkınmada önemli yer tutmaktadır.⁷ Bununla birlikte bölgedeki ve ildeki eğitim şartlarının durumu göçü tetikleyen unsurlar arasında yer almaktadır.⁸ Nitekim Serhat Kalkınma Ajansı'nın TRA2 Bölgesi'nden

7 Recent Theories of the Relationship between Education and Development, Francis X. Hezel, SJ, Yayınlanmadı, 1974.

8 Bkz. Dipnot 9

gerçekleşen göç ile ilgili yaptırdığı bir araştırmanın⁹ bulgularına göre araştırmaya katılan örnek birimlerinin %55,2'si (1.972 kişi) göç etme nedenini eğitim olarak belirtmişlerdir. Göçün eğitim sebebiyle olması aynı araştırmanın bulgularına göre göç nedenleri arasında ikinci sırada yer almaktadır.

İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması'na (2003, DPT) göre eğitim göstergeleri açısından İğdir 68. sırada yer almakta olup; bu sıralama TRA2 Bölgesi'nde Kars ve Ardahan'dan sonra İğdir'i üçüncü sırada konumlandırmaktadır.

Tablo 2.12 Türkiye geneli ve İğdir ilinde İlköğretim ve Okul öncesi öğretimde net okullaşma oranları (%), 2011-2012

Bölge	Okul Öncesi ⁽⁴⁻⁵⁾			İlköğretim		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye	43,10	43,70	42,47	98,41	98,59	98,22
İğdir	40,44	40,55	40,32	97,78	98,44	97,08

Kaynak: Milli Eğitim Örgün Eğitim İstatistikleri 2011-2012, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı.

İlköğretim ve okulöncesi öğretimde ilin değerleri Türkiye ortalamasının altında olup; okulöncesi öğretimde bölgesinde Ardahan ve Kars'ın ardından 3. sırada iken ilköğretimde ise 1.sırada yer almaktadır. İlköğretim çağındaki olan erkek çocukların %1,6'sı, kız çocukların ise %3'ü ilköğretim kurumlarında kayıtlı değildir.

Tablo 2.13 2011-2012 eğitim-öğretim sezonunda Türkiye geneli ve İğdir ilinde orta-öğretim kurumlarında net okullaşma oranları (%)

Bölge	Ortaöğretim			Genel Ortaöğretim			Mesleki ve Teknik Ortaöğretim		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye	66,07	68,17	63,86	35,62	34,66	36,63	30,46	33,51	27,24
İğdir	50,99	50,25	51,78	33,25	32,98	33,53	17,75	17,27	18,25

Kaynak: Milli Eğitim Örgün Eğitim İstatistikleri 2011-2012, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı.

Ortaöğretim okullaşma oranında ise il değerleri Türkiye genelinin yaklaşık 15 puan altında kalmaktadır. İlköğretimden mezun olduktan sonra ortaöğretim düzeyinde okula devam etmeme oranı İğdir'da %49,1 olarak ortaya çıkmaktadır. Ortaöğretime devam eden fertlerin yaklaşık %65'i genel ortaöğretim kurumlarında eğitimlerine

⁹ TRA2'de Göç Olgusu: Sebep ve Sonuçlar Bağlamında Analitik Bir Araştırma, Serhat Kalkınma Ajansı, 2012, s.141

devam etmekte olup %35'lik kısım mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarına kayıtlıdır. Genel ortaöğretim kapsamında kamu/özel Anadolu ve Fen liseleri bulunmaktadır. İlköğretimden sonra eğitime devam etmede gözlenen bu azalmanın bir sebebi de ilköğretimde taşınabilir eğitim imkânları var iken, ortaöğretimde bu imkânların bulunmamasıdır.

Türkiye genelinde okuma-yazma bilmeyenlerin 15+ yaş nüfus içindeki payı %5,69 iken, Iğdır'da %12,28 ve TRA2 Bölgesinde %11,72'dir.

Yükseköğretimde okuyan öğrenci sayısı, TRA2 Bölgesi genelinde 2008-2011 yılları arasında artış göstermiştir. 2012 yılında ilde bu sayı 3.360 olmuştur. Iğdır Üniversitesinin kurulduğu 2008 yılından itibaren öğrenci mevcudu sürekli artış kaydetmektedir. Öğretim elemanı sayısında da ciddi oranda bir artış gözlenmektedir.

Tablo 2.14 Yükseköğretim İstatistikleri Karşılaştırması, 2008-2012

Yıl	Bölge	Toplam öğretim elemanı	Öğretim görevlisi başına düşen öğrenci sayısı	Okuyan öğrenci sayısı	Profesör sayısı	Doçent sayısı	Yardımcı Doçent sayısı	Diğer öğretim elemanı sayısı
2008	TRA2	486	31	15.215	28	38	103	317
2009		509	34	17.330	30	38	103	338
2010		795	25	19.614	60	44	166	525
2011		1.001	22	22.092	54	47	237	663
2008	Iğdır	22	80	1760	2	-	-	20
2009		30	64	1918	2	-	1	27
2010		43	47	2018	4	1	8	30
2011		171	14	2407	4	4	46	117
2012*		191	18	3360	6	5	48	132

Kaynak: TÜİK, Eğitim İstatistikleri, Yükseköğretim, Erişim: 12.12.2012

***Iğdır Üniversitesi Rektörlüğü Personel Dairesi Başkanlığı, 12.12.2012**

Tablo 2.14'te TRA2 Bölgesi genelinde ve Iğdır ilinde yükseköğretime ilişkin veriler toplu bir şekilde yer almaktadır. 2008 yılında ilde 2 profesör ile birlikte toplam 22 öğretim elemanı varken, 2012 yılında bu değerler sırasıyla 6 ve 191 olmuştur.

Tablo 2.15 TRA2 Bölgesi üniversite ve birimleri, 2012

Birimler	Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi	Kafkas Üniversitesi	İğdır Üniversitesi	Ardahan Üniversitesi
Eğitim Fakültesi	1	1		
Fen-Edebiyat Fakültesi	1	1	1	
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	1	1		1
Diş Hekimliği Fakültesi		1		
Eczacılık Fakültesi	1			
Tıp Fakültesi		1		
Veterinerlik Fakültesi		1		
Ziraat Fakültesi			1	
İslami İlimler Fakültesi	1			
İlahiyat Fakültesi		1	1	
Mühendislik /-Mimarlık Fakültesi	1	1	1	1
Güzel Sanatlar Fakültesi		1		
Devlet Konservatuvarı		1		
Meslek Yüksekokulu	3	7	1	5
Hayvansal Üretim Yüksekokulu	1			
Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu	1			
Sağlık Yüksekokulu	1	2	1	
Yabancı Diller Yüksekokulu	1	1		
Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu	1	1		1
İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi				1
Sosyal Bilimler Enstitüsü	1	1	1	1
Fen Bilimleri Enstitüsü	1	1	1	1
Sağlık Bilimleri Enstitüsü		1	1	
Araştırma ve Uygulama Merkezi	4	12	4	5

Kaynak: Rakamlarla Serhat İlleri 2011

Bölgedeki dört üniversite de üç yıl içerisinde kurumsal kapasite bakımından önemli ilerlemeler kaydetmiştir. İğdir iklimi neticesinde tarımsal faaliyetlerin geliştiği bir ortam sunmaktadır. Bu nedenle ilde Ziraat Fakültesinin bulunması önemli bir unsurdur.

Tablo 2.16 Yükseköğretim Kredi ve Yurtlar Kurumu'na (KYK) bağlı yurtlarda barınan öğrenci sayısı ile yurt kapasitesi, 2011-2012

Bölge	Yurt Sayısı	Kapasite	Barınan	Boş Kapasite	Kapasite Doluluk Oranı (%)
Türkiye	303	266.674	238.864	27.810	89,57
TRA2	4	4.388	4.240	148	96,63
Iğdır	1	524	497	27	94,84

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı, İstatistikler, 2011-2012, Erişim: 16.11.2012

Türkiye genelinde Kredi ve Yurtlar Kurumu'na bağlı 303 adet yurt bulunmaktadır. TRA2 Bölgesi illerinde ise birer yurt bulunmaktadır. Iğdır ilinde bulunan yurdun doluluk oranı %94,84 iken Türkiye genelinde bu oran %89,6'dır. Bu değer KYK yurdu na olan talebin Türkiye ortalamasının üzerinde olduğunu göstermektedir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yaptırılan 500 kişilik yurt da 2012-2013 akademik yılında öğrenci kabul etmeye başlamıştır. Bu sayede Iğdır'daki yurt kapasitesi 1.024'e ulaşmıştır. Ayrıca inşaatı devam eden üniversitenin kampüs alanında da üniversiteye ait yurtlar yapılmaktadır. Bunun dışında özel öğrenci yurtları da pansiyon işletmeciliği şeklinde faaliyette bulunmaktadır. Ancak öğrenci sayısının artması yeni yurtlara olan ihtiyacı arttıracaktır.

2.3.4. İşgücü ve İstihdam

İşgücü piyasası ve istihdam yapısı incelendiğinde üzerinde durulması gereken ilk önemli nokta temelde işgücü talebi ve işgücü arzı arasındaki farklılıktan oluşan sorunların çözüm politikalarıdır. İlde nitelikli insan kaynaklarının yetiştirilmesi, istihdam imkânlarının geliştirilmesi, işsizliğin azaltılması ve ildeki öncelikli sektörlerde işgücünün etkinleştirilmesi ilin ekonomik ve sosyal kalkınmasında büyük bir etkidir. Aynı şekilde bu yapının doğru analiz edilmesi için mevcut durumun ortaya konulması gerekmektedir.

İstihdam ve işgücü verilerinin bir kısmı TÜİK tarafından il düzeyinde hesaplanmadığı için bazı değerlendirmeler sadece TRA2 Bölgesi düzeyinde yapılmıştır.

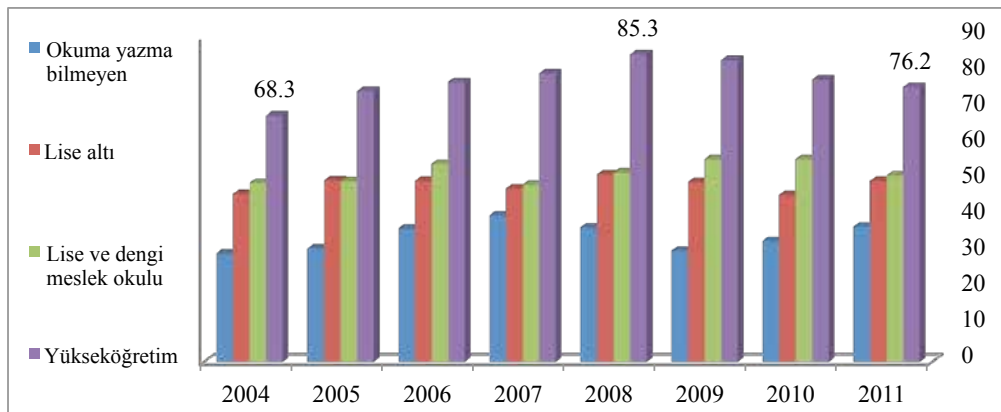
Tablo 2.17 Geniş yaş gruplarına göre TRA2 Bölgesi istihdam oranı değerleri (%), 2005-2011

Yıllar	15-19	20-24	25-34	35-54	55+
2005	20,2	39,0	56,5	61,4	40,5
2008	22,7	36,2	57,0	67,0	42,7
2011	22,6	43,2	57,0	66,7	34,9

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, Erişim: 21.11.2012

Bölgede 2004 yılında 299 bin kişi istihdam edilmiş iken 2011 yılında 344 bin kişi istihdam edilmiştir. 2005-2011 yılları arasında 15-24 yaş arası nüfusun istihdam oranında önemli bir artış gözlenmektedir. 55 ve üzeri yaştaki işgücünün istihdam oranında ise 6 yıllık zaman zarfında %6'lık bir azalma gerçekleşmiştir.

TRA2 Bölgesinde genel istihdam oranı 2004 yılında %43,4 iken bu oran 2011 yılı sonunda %48,8 olmuştur. Bölgede 2004 yılında yükseköğretim mezunlarının %68'i istihdam edilirken 2008 yılında bu oran %85,3'e kadar çıkmıştır. 2008'den 2011'e kadar sürekli bir düşüş gözlenmiş ve 2011 yılında bu oran %76 olmuştur. Bu durum bölgenin yükseköğretim mezunlarına yeteri kadar iş sağlayamadığı şeklinde yorumlanabilir. Grafikten ayrıca lise mezunları ile lise altı mezuniyet durumu olan (okuryazar ama okul bitirmemiş kısım da dâhil) işgücünün yıllara göre birbirine yakın istihdam edilme oranı olduğu gözlemlenmektedir.

Grafik 2.4 TRA2 Bölgesi eğitim durumuna ve yıllara göre istihdam oranı (%) (15 + yaş), 2004-2011

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, Erişim: 15.11.2012

TRA2 Bölgesinde genel istihdam oranı 2004 yılında %43,4 iken bu oran 2011 yılı sonunda %48,8 olmuştur. Bölgede 2004 yılında yükseköğretim mezunlarının %68'i istihdam edilirken 2008 yılında bu oran %85,3'e kadar çıkmıştır. 2008'den 2011'e kadar sürekli bir düşüş gözlenmiş ve 2011 yılında bu oran %76 olmuştur. Bu durum bölgenin yükseköğretim mezunlarına yeteri kadar iş sağlayamadığı şeklinde yorumlanabilir. Grafikten ayrıca lise mezunları ile lise altı mezuniyet durumu olan (okuryazar ama okul bitirmemiş kısım da dâhil) işgücünün yıllara göre birbirine yakın istihdam edilme oranı olduğu gözlemlenmektedir.

Bölgede 2004 yılında 299 bin kişi istihdam edilmiş iken 2011 yılında 344 bin kişi istihdam edilmiştir.

Tablo 2.18 Geniş yaş gruplarına göre TRA2 Bölgesi istihdam oranı değerleri (%), 2005-2011

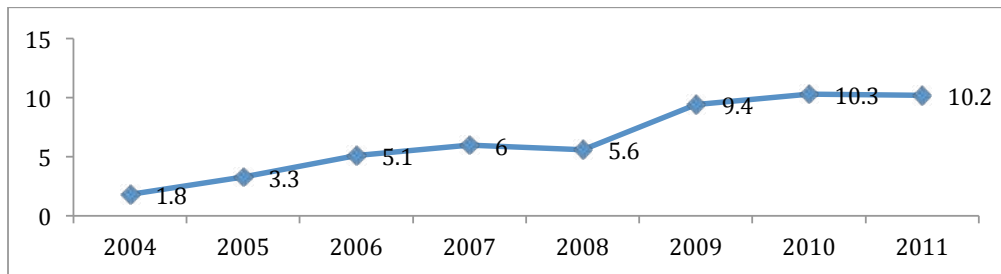
Yıllar	15-19	20-24	25-34	35-54	55+
2005	20,2	39,0	56,5	61,4	40,5
2008	22,7	36,2	57,0	67,0	42,7
2011	22,6	43,2	57,0	66,7	34,9

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, Erişim: 21.11.2012

Bölgede 2011 yılı kayıtlarına göre 39 bin işsiz nüfus bulunmaktadır. Bu sayı 2004 yılında 5 bin olarak açıklanmıştır. İğdir İŞKUR İl Müdürlüğü verilere göre İğdir'da 2012 yılı sonu itibariyle yaklaşık 4.000 işsiz bulunmaktadır.

İşsizlik oranı 2004 yılında bölge için %1,8 olarak hesaplanmıştır. Bu oran 2011 yılında %10,2 olarak açıklanmıştır.

Grafik 2.5 İşsizlik oranının (%) yıllara göre dağılımı

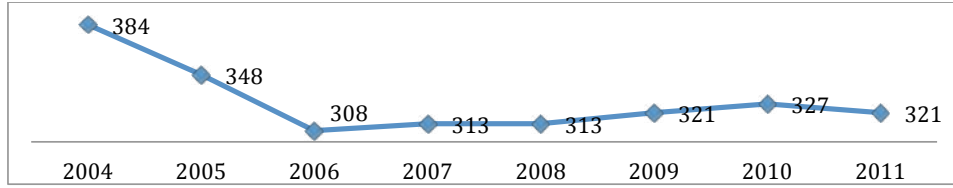

İşsizlik oranı bölge düzeyinde 2005 yılında %7,9 olarak açıklanmışken, 2011 yılında %19,8 olarak hesaplanmıştır.

İşgücüne katılma oranı bölgede 2004 yılında %44,2 iken 2011 yılında %54,4 olarak hesaplanmıştır.

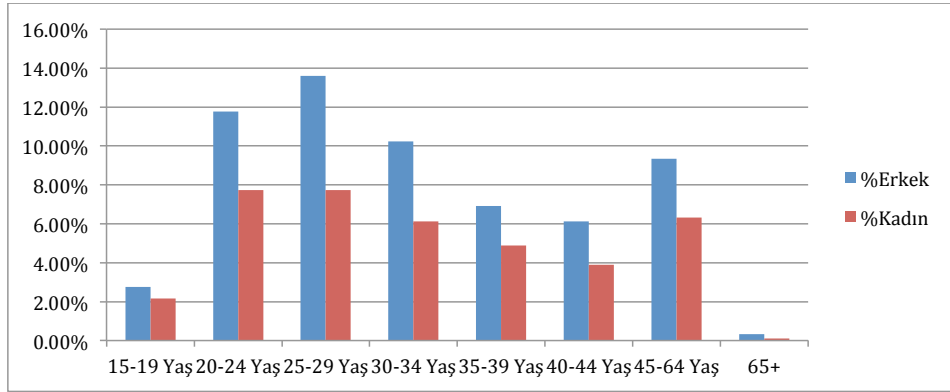
2004 yılında 384 bin kişi işgücüne dâhil olmamışken 2011 yılında bu sayı 321 bindir.

Grafik 2.6 Yıllara göre TRA2 Bölgesinde işgücüne dâhil olmayan nüfus (Bin Kişi)

2012 yılında Iğdır İŞKUR İl Müdürlüğü'ne yapılan toplam başvuru sayısı 11.844'dir. Bu başvuruların 7515'ü erkekler, 4329'u kadınlar tarafından yapılmıştır. 2012 yılı verilerine göre İŞKUR'da 6232 kayıtlı işsiz bulunmaktadır. Kayıtlı işsizlerin yaş gruplarına göre dağılımı Grafik 2.7'de gösterilmiştir.

Grafik 2.7 Yaş Grupları ve Cinsiyete Göre Iğdır İŞKUR İl Müdürlüğü'ne Kayıtlı İşsizler, 2012

2.4. Tarım Arazileri ve Tarımsal Yapı

2.4.1. Tarım Arazilerinin Kullanım Durumu

İlde tarım arazilerinin alanı toplam yüzölçümün %33'ünü oluşturmaktadır. Tarım arazilerinin 97.041 ha (%81'i) sulanabilir olmasına rağmen, hâlihazırda bu arazilerin 81.719 ha (%69'u) sulanmaktadır. TRA2 Bölgesi tarım alanının % 15'ine denk düşen Iğdır ilinde tarım alanı 118.525 hektardır.

Tablo 2.19 İğdır ili tarımsal alanların yapısı

Kullanım Şekli	Alanı (ha)	Toplam İçindeki Payı (%)
Payı (%)	118.525	33%
Orman Alanı	2.233	1%
Çayır – Mera	146.571	41%
Kullanılmayan Alan ve Yerleşim Alanı	91.471	25%
TOPLAM	358.800	100%

Kaynak: İğdır Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü Aralık 2011

İlde, damlama sulama ve yağmurlama yöntemlerinin kullanımı yaygın olmayıp, yanlış sulama uygulamalarının (salma sulama vb.) yanı sıra sulama şebekelerinin çoğunun eski olması tarımda aşırı su tüketimine sebep olmaktadır. Bu da tuzlanma ve çevre kirliliği gibi sorunları doğurmaktadır. Sürdürülebilir tarımın bir gereği olan tesviye, toplulaştırma ve drenaj sistemleri ile tarla içi geliştirme çalışmaları bölgede yetersiz kalmaktadır. Bu çalışmaları etkileyen en önemli husus ise toplulaştırma çalışmalarının tamamlanmasının beklenmesidir.

Fotoğraf 2.2 İğdır'ın Meraları

2.4.2. Tarım İşletmelerinin Yapısı

İşletmelerin büyük çoğunluğu aile işletmeleridir ve bu işletmelerde çalışanlar, ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Bölgede tarım sektöründeki istihdamın, tüm istihdam içindeki payı 2009 yılında %64,5 iken 2011 yılında %55,8'e düşmesine rağmen 2011 yılı Türkiye genelindeki tarım istihdam oranından (yüzde 25,5) oldukça yüksektir. Bununla birlikte TRA2 Bölgesinde 2004 yılında %34,5 olan tarım sektörünün Gayri Safi Katma Değer içindeki payı 2008 yılı itibariyle %24,6'ya gerilemiştir.

İlde tarım işletmeleri, arazi büyüklüğü bakımından genellikle büyük ölçekli işletmeler değildir. Buna rağmen, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı kayıtlarında, işletmelerin büyük çoğunluğunun 25 ile 200 dekar arası araziye sahip tarım işletmeleri olduğu görülmektedir.

2.4.3. Tarım Sektöründe Kurumsal Kaynaklar ve Örgütlenme

Tarım Kredi Kooperatifleri TRA2 Bölgesinde her ilde örgütlenmiştir. Bu kooperatifler çiftçiye üretimde girdi desteği ve nakit kredi olanakları sağlamaktadırlar. Ziraat odaları tüzel kişiliğe sahip olmakla birlikte, bölgede yeterli etkinliğe sahip değildir.

Tablo 2.19 Tarım sektöründe örgütlenme

İl / Bölge	Tarım Kredi Kooperatif Sayısı	Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği Sayısı	Koyun Keçi Yetiştiricileri Birliği	Arı Yetiştiricileri Birliği
İğdir	4	1	1	1
TRA2	36	4	4	4

Kaynak: Tarım Kredi Kooperatifleri, www.tarimkredi.org.tr, Erişim: 21.11.2012

İğdir'da 4 Tarım Kredi Kooperatifi ve 3 adet yetiştirici birliği bulunmaktadır. Hayvansal üretimin geliştirilmesi amaçlı faaliyet gösteren bu birlikler, veterinerlik hizmetleri, yem ve malzeme satışı, ırk ıslahı ve kayıt tutma gibi faaliyetlerde bulunmaktadır.

Son yıllardaki örgütlenmelerin bir kısmı Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ve Avrupa Birliği kaynaklı tarımsal desteklerden faydalanmak için gerekli olan yasal zorunluluklardan kaynaklanmaktadır. Buna rağmen, kooperatif ve birlik gibi örgütler hem nicelik hem de nitelik olarak yetersizdir. Bu durum da beraberinde üretimin sürdürülebilirliğini zorlaştırmakta, pazarda rekabet edebilirliğini ve üretim verimliliğini azaltmaktadır.

2.4.4. Bitkisel Üretim

Iğdır, uygun iklimi neticesinde meyve ve sebzeçilik konusunda bölgesinin en önemli üretim merkezidir. Meyve üretiminde elma, kayısı ve şeftali ilk üçü paylaşmaktadır. Iğdır Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü verilerine göre (2011) toplam 37.427 da meyve arazisinin 17.050 da'lık kısmı elma, 16.800 da'lık kısmı ise kayısı üretiminde kullanılmaktadır. Bu arazilerde toplam 50.819 ton meyve üretimi yapılmıştır. Kayısıda dekara yaklaşık 1 ton, elmada ise dekara yaklaşık 2 ton ürün alınabilmektedir. Bunun dışında ceviz, erik, üzüm, vişne, armut ve kiraz üretimi de yapılmaktadır. Iğdır sofralık kayısı ile meşhur olup; şarlak türü, yetiştirilen başlıca kayısı türüdür.

Fotoğraf 2.3 Iğdır Ovasında Silajlık Mısır Üretimi

İlde meyve ağacı sayısında son yıllarda ciddi artışlar sağlanmıştır. 2 adet konsantre tesisinin bulunması ve tesislerden birisinin plantasyon sahasına 20.000 adet kayısı ağacı dikmesi de ağaç sayısındaki artışa yansımıştır. Iğdır, TRA2 Bölgesinin meyve üretiminin %81,68'ini karşılamaktadır.

Tablo 2.20 İğdır, TRA2 Bölgesi ve Türkiye’de hasat edilen tarla bitkileri üretim miktarı ve alanı, 2011

Ürün Grubu	İĞDIR		TRA2		TÜRKİYE	
	Hasat edilen alan (dekar)	Üretim (ton)	Hasat edilen alan (dekar)	Üretim (ton)	Hasat edilen alan (dekar)	Üretim (ton)
Baklagiller	640	158	123.397	20.447	8.140.407	1.239.830
Endüstriyel Bitkiler	6.435	24.366	43.880	143.829	15.875.500	19.960.414
Tahıllar	316.091	79.834	3.339.907	514.518	118.537.787	35.202.073
Yem Bitkileri	159.765	477.500	2.126.646	1.906.702	15.001.685	31.677.814
Yumru Bitkiler	900	1.800	5.140	9.992	2.212.874	6.995.771

Kaynak: TÜİK, Tarım İstatistikleri, Erişim: 11.12.2012

İğdır’da endüstriyel bitkiler üretimi bölge üretiminin %16,9’unu, tahıl üretimi %15,5’ini, yem bitkileri üretimi ise %25’ini oluşturmaktadır. Bununla birlikte bölgenin yem bitkileri üretimi Türkiye’nin yüzde 4,51’ini oluşturmaktadır.

Fotoğraf 2.4 İğdır’ın Domatesi

2.4.5. Hayvansal Üretim

Bölge coğrafi yapısı ve sahip olduğu geniş çayır ve mera varlığı nedeniyle hayvancılığa elverişli durumdadır. İkliminin yem bitkisi üretimine uygun olması hayvancılığın bölgede gelişmesine katkıda bulunurken, ikliminin yumuşak olması hem büyükbaş hem de küçükbaş hayvancılığı konusunda avantaj sağlamaktadır. Ayrıca süt yönü besicilikte de elverişli bir konumdadır. Üretim faaliyetleri sırasında oluşan atıklar çoğunlukla değerlendirilmemektedir. Aşağıdaki tabloda (Tablo 2.21) yıllar itibariyle büyükbaş hayvan varlığı verilmiştir.

Tablo 2.21 Yıllara göre büyükbaş hayvan varlığı, 2000-2011

YIL	İĞDIR	TRA2	TÜRKİYE
2000	54.820	871.040	10.909.000
2004	50.173	947.273	10.175.250
2008	78.788	915.781	10.948.247
2011	97.750	1.068.193	12.483.969

Kaynak: TÜİK, Hayvancılık İstatistikleri, Erişim: 14.11.2011

Büyükbaş hayvan varlığı genel itibariyle artma eğilimdedir. İlde 11 yıl içinde büyükbaş hayvan sayısı %78 artış göstermiştir. Aynı dönemde TRA2 Bölgesindeki artış %23, Türkiye genelindeki artış ise %14 olmuştur.

İlde büyükbaş hayvancılıkta yerli siğir ırkı ve melez ırk hâkimdir. Süt verimi yüksek olan kültür ırkları ise toplam varlığın %12,83'ünü oluştururken; sağılan hayvan varlığı ise toplam mevcudun %42,91'ini teşkil etmektedir. Türkiye genelinde ki kültür ırkları toplam hayvan varlığının %38'ini oluşturmakta ve toplam kültür ırkı hayvanların %38'i sağılmaktadır.

Tablo 2.22 Bölgelere göre büyükbaş hayvan ırklarının dağılımı, 2000-2011

İrk	İğdir		TRA2		TÜRKİYE	
	Toplam	Sağılan hayvan sayısı	Toplam	Sağılan hayvan sayısı	Toplam	Sağılan hayvan sayısı
Siğir (Kültür)	12.545	5.091	74.943	26.635	4.836.547	1.868.274
Siğir (Melez)	43.783	17.503	481.549	173.486	5.120.621	1.962.713
Siğir (Yerli)	40.187	18.977	510.017	207.220	2.429.169	930.155
Manda	1.235	374	1.684	544	97.632	40.218
Toplam	97.750	41.945	1.068.193	407.885	12.483.969	4.801.360

Kaynak: TÜİK, Hayvancılık İstatistikleri, Erişim: 14.11.2012

TRA2 Bölgesi'ndeki küçükbaş hayvan varlığı 2011 yılı itibariyle 1.970.305 olup en fazla Ağrı ilinde küçükbaş hayvan bulunmaktadır. Ağrı'yı sırasıyla Iğdır ve Kars illeri takip etmektedir. Tablodaki en dikkat çekici istatistikse bölgedeki manda varlığının %73,3'ünün Iğdır'da bulunmasıdır. Kırsal alanda göç hızındaki artış, tüketicilerin büyükbaş hayvan ürünlerini daha çok tercih etmesi, küçükbaş hayvanın bakımının emek yoğun oluşu ve desteklemelerin büyükbaş hayvanlara yoğunlaşması bu azalışın sebepleri arasında gösterilebilir.

Tablo 2.23 Yıllara göre küçükbaş hayvan varlığı, 2000-2011

YIL	İĞDIR	TRA2
2000	458.850	2.973.080
2004	561.963	2.602.388
2008	541.853	2.093.797
2011	583.123	1.970.305

Kaynak: TÜİK, Hayvancılık İstatistikleri, Erişim: 14.11.2012

Tablo 2.23'ten de anlaşılacağı üzere; bölge genelinde küçükbaş hayvan sayısı önemli ölçüde azalırken Iğdır'da artış kaydedilmiştir. İlin ikliminin uygun olması ve hayvan yeminin ovoidan tedarik edilebilmesi küçükbaş hayvancılığı için uygun ortam sunmaktadır.

2.4.5.1. Süt ve Süt Ürünleri Sektörü

İlde süt ürünleri sektörünün başlıca sorunu yıl boyunca süt arzının yeterli olmayışıdır. Bu sorunun temelinde hayvancılık uygulamalarının verimsiz oluşu yatmaktadır. Çiftlik tipi hayvancılık yapılmadığından bakım, besleme, sağım vb. konular mera ve yaylacılığa dayalı hayvancılık yapan üreticiler açısından soruna dönüşmektedir. Çayır ve meraya dayalı hayvancılık hayvanlar arasında hastalıkların yaygınlaşmasına sebep olmakta ve yetiştiricilerin hayvan sayısını artırmalarının önünde engel teşkil etmektedir. Bu şekilde yapılan hayvancılıkta kışın hayvanlara herhangi bir konsantre yem verilmeden yalnızca çayır otu ya da saman verilmektedir. Böylece hayvan gelişimi olumsuz yönde etkilenmekte ve hayvanın piyasa değeri düşük seviyede kalmaktadır.

İlde süt üretiminin yetersiz oluşu kurulu yüksek kapasiteli tesislerin de aralarında bulunduğu süt işleme tesislerinin düşük kapasite ile çalışmalarına neden olmaktadır. İlde faal olan 3 süt işleme tesisinin günlük süt işleme kapasitesi ortalama 15 ton

iken, kapasitelerinin yarısı düzeyinde çalışabilmektedir. İlde hammadde ihtiyacına cevap verebilecek büyüklükte modern bir çiftlik bulunmamaktadır. Bununla birlikte DAP, Kalkınma Ajansı ve Ziraat Bankasının sıfır faizli kredileri ile birlikte orta büyüklükteki çiftliklerde artış kaydedilmiştir. Özellikle Kazım Karabekir Devlet Üretim Çiftliğinin elindeki 77.000 dönüm sulanabilir arazinin özel sektöre açılması sonrasında bölgeye büyük firmaların yatırım yapması beklenmektedir.

Tablo 2.24'te hayvan ırklarına göre süt verimini görmek mümkündür. Bölgedeki toplam süt üretiminin büyük bir kısmını inek sütü oluşturmaktadır. Manda sütü üretimi önemsiz düzeydedir.

Tablo 2.24 Iğdır'da 2011 Yılında Büyükbaş Hayvan Süt Verimi

Hayvan Adı	Sağılan hayvan sayısı (baş)	Süt (Ton)	Hayvan Başına Günlük Süt Verimi (kg)
Siğır (Kültür)	5.091	18.500	12,11
Siğır(Melez)	17.503	42.620	8,11
Siğır(Yerli)	18.977	26.000	4,56
Manda	374	374	3,33
Toplam	41.945	87.494	6,95 (Ortalama)

Kaynak: TÜİK, Hayvancılık İstatistikleri, Erişim: 14.11.2012

2011 yılı verileri ile ilde siğır ırklarına göre süt verimi incelendiğinde kültür ırklarından elde edilen günlük süt miktarı yerli ırkın yaklaşık 3 katıdır. Kültür ırklarının ve melez ırkların beklenen verim düzeyine (16 kg/gün) ulaşabilmesi ancak iyi bir bakım ve besleme ile mümkündür. Günümüzde bölgede yerli ırk ile İsviçre Esmeri, Montofon, Simental ve bunların melezleri ağırlıktadır. Yüksek süt verim potansiyeli olan Holstein gibi ırkların yaygınlaştırılması Iğdır'da sağlanabilir.

Süt ve besi hayvancılığında ırk ıslahı, hayvan bakımı ve besleme, hayvan hastalıkları, hayvan barınaklarının modernizasyonu, örgütlenme eksikliği, kurumsal kapasitenin ve modern işletmelerin eksikliği ilde görülen önemli hayvancılık sorunlarıdır.

2.4.6. Arıcılık

Iğdır zengin flora yapısı ve geniş çayır-mera alanları ile arıcılık konusunda önemli bir potansiyele sahiptir. Yapılan araştırmalarda arıların bal özü alabileceği 600'ün üzerinde bitki çeşidi olduğu belirlenmiştir.

Tablo 2.25 TRA2 Bölgesi ve Iğdır'da kovan sayıları ve bal üretim miktarları, 2011

Bölge	Köy sayısı	Kovan Sayısı	Bal Üretimi (ton)	Kovan Başına Bal Verimi (kg)	Balmumu Üretimi (ton)
Iğdır	56	8.790	138	15	2,5
TRA2	604	140.436	1.633	11	57
TR	21.131	5.862.312	94.245	15	4.235

Kaynak: TÜİK, Hayvancılık İstatistikleri, Erişim: 14.11.2012

TRA2 Bölgesi ve Iğdır'da arıcılık yapılan köy sayısı, toplam kovan sayısı, bal ve balmumu üretim miktarları Tablo 2.25'te verilmektedir. Göçer arıcılığın en önemli merkezlerinden biri olan il, kovan sayısı ve bal üretimi bakımından sırasıyla TRA2 Bölgesi'nin %9.2'sini ve %2.6'sını oluşturmaktadır. Bölgedeki kovan varlığının %9'unu Iğdır kovanları oluşturmakta iken, bölge bal üretiminin %8,5'i Iğdır'da üretilmektedir.

Iğdır, kovan başına bal üretim miktarı açısından bölge ortalamasının üzerinde yer almaktadır. Bunda iklimin etkisi ve üretim sezonunun uzunluğu da gelmektedir. Iğdır arıcıların kışlaması için de uygun bir ortam sunmaktadır. İlde bu sektörde Arı Yetiştiricileri Birliği faaliyetlerini sürdürmektedir.

2.4.7. Kanatlı Hayvanlar

Bölge genelinde kanatlı hayvan üretimi yaygın olmasına rağmen geçimlik üretim nedeniyle ekonomik gelir elde edilememektedir. Bölgedeki kanatlı hayvan varlığının %64'ünü yumurta tavuğu oluşturmaktadır. Kaz, bölge için önemli markalaşma potansiyeline sahip olup en fazla Ardahan ve Kars'ta bulunmaktadır.

Tablo 2.26 Bölgelere göre kanatlı hayvan varlığı

Bölge	Yumurta Tavuğu			Hindi			Kaz			Ördek		
	Sayı	TRA2 Payı	TR Payı	Sayı	TRA2 Payı	TR payı	Sayı	TRA2 Payı	TR Payı	Sayı	TRA2 Payı	TR Payı
Iğdır	129.574	%21	%0,16	6.074	%5	%0,6	2.528	%1	%0,1	1.684	%5	%0.2

Kaynak: TÜİK, Hayvancılık İstatistikleri, Erişim: 14.11.2011

2.5. Madenler

İğdır ilinde pomza, kaya tuzu, jips gibi madenler bulunmaktadır. Madenlerin çoğu Tuzluca ilçesinde yer almakta olup; Aras Vadisi'nde yer alan bölge maden kaynakları konusunda ilin en zengin bölgesidir. Ağrı Dağı eteklerinde ise pomza madenleri bulunmakta ve işletilmektedir. Hâlihazırdaki en büyük maden işletmesi ise Tuzluca ilçesindeki kaya tuzu yataklarıdır. Eski TEKEL işletmesine ait olan maden, bugün özel sektör tarafından işletilmektedir.

2.5.1. Tuzluca Tuz Madeni

İğdır Yatırım Destek Ofisi tarafından Tuzluca ilçesinde bulunan tuz mağarasına yapılan inceleme ziyaretlerinde işletme ve maden ile ilgili bilgiler alınmıştır. İşletme 2003 yılında TEKEL'den 41 yıllığına kiralanmıştır. Çıkarılan kaya tuzunun, karayollarında buzlanma ile mücadele çalışmaları, sofr tuzu, yalama taşı, deri sanayi ve arıtma tesislerinde kullanılmakta olduğu ifade edilmiştir. Günlük 400 ton tuz işleme kapasitesi olmasına rağmen talebe göre değişmekle birlikte günlük 20-25 ton kapasite ile çalıştıkları görülmüştür. İşletmede hâlihazırda 8 çalışan bulunmakta olup; işlerin kar yağışının yoğun olduğu kış mevsiminde açıldığı ve günlük 100-120 ton kapasiteye ulaştıkları ifade edilmiştir.

2008 yılında yapılan bir araştırmada Türkiye'nin o an ki kullanımını baz alınarak Tuzluca'daki madenin Türkiye'nin 180 yıllık tuz ihtiyacını tek başına karşılayabilecek rezerve sahip olduğu ifade edilmiştir. Mağara içerisinde sızıntılar şeklinde etraftan gelen suların havuzlar vasıtasıyla biriktirildiği ve doymuş tuz oranı çok yüksek olan bu suyun dışarıya tahliye edilmesi sonrasında buharlaşmaya maruz bırakılarak kalan tuz taneciklerinin arıtma tesisleri ve deri sanayisi için çok elverişli olduğu belirtilmiştir.

Fotoğraf 2.5 Tuzluca Tuz Madeni

Yıllık 23-24 bin ton satış yapıldığı, bunun 12-13 bin tonunun Karayolları Bölge Müdürlüklerine, 2-3 bin tonunun sanayiye, geri kalanının ise yalama taşı olarak çiftçilere veya değirmenlere satıldığı bilgisi alınmıştır. Küçük çaplı turizm etkinliği olarak gezilecek havuzbaşı, oturma yerleri, sünnet törenleri, sağlık turizmi gibi etkinliklerin daha önceden yapıldığı, mağarayı Nahcivan Duz Dağı veya Polonya Wieliczka örneğindeki gibi turizme kazandırmayı arzuladıkları belirtilmiştir. Ancak bunun mali boyutunun büyük olması işletmeyi söz konusu alanda yatırım yapmaktan alıkoymaktadır.

Harita 2.4 İğdir İli Maden Haritası

Kaynak: MTA TRA2 İllerini Kapsayan Maden Envanteri Derlemesi, 2012

Fotoğraf 2.6 Tuzluca Tuz Mağaraları

2.6. Sanayi

Günümüzde ekonomik büyüme ve buna bağlı refah artışının büyük ölçüde sanayileşme ile mümkün olacağı düşünülmekte; kalkınmanın, planlı ve yenilikçi sanayileşme politikalarının uygulanmasına bağlı olduğu kabul edilmektedir. İmalat sanayi, ekonomik büyümenin lokomotifi konumunda bulunması ve yerel kaynakların farklı bir ürüne dönüşümünü sağlayabilmesi nedeniyle gerek ulusal gerek bölgesel dışa bağımlığı azaltma konusunda stratejik bir öneme sahiptir. Bir bölgenin ekonomik gelişmişliği imalat sanayi sektöründe yapılan yatırımlar ve üretim kapasitesiyle doğrudan ilişkilidir.

Tablo 2.27 Cari fiyatlarla bölgesel gayrisafi katma değer (GSKD) ve sektörlerin GSKD içindeki payı (%), 2004-2008

BÖLGE	Tarım		Sanayi		Hizmetler	
	2004	2008	2004	2008	2004	2008
TRA2	34,5	24,6	11,9	12,6	53,7	62,8
Türkiye	10,7	8,5	28	27,2	61,3	64,3

Kaynak: TÜİK, Ulusal Hesaplar, Erişim: 14.11.2012

2004 yılında, Ağrı, Kars, Iğdır ve Ardahan illerinden oluşan TRA2 Düzey II Bölgesi'nde imalat sanayi yeterince gelişmemiş olup; bölge ekonomisi ağırlıklı olarak tarıma ve hayvancılığa dayalı olduğu bir yapıdadır. 2008 yılı TÜİK verilerine göre, sanayi

sektörünün gayri safi katma değeri içerisindeki payı ülke genelinde %27,2 iken TRA2 Bölgesi'nde %12,6 ile sınırlıdır. Tarım ve hizmetler sektörlerinin payları ise sırasıyla yüzde 24,6 ve 62,8'dir. Ülke genelinde tarım sektörünün gayrisafi katma değer içerisindeki payı ise %8,5'dir.

2004 ve 2008 yılı verileri karşılaştırıldığında, katma değer açısından tarım sektöründen sanayi sektörüne doğru bir geçiş olduğu yorumu yapılabilir. Bunun sebebinin ise söz konusu yıllarda bölgede yer alan Küçük Sanayi Sitesi ve Organize Sanayi Bölgesi oluşumlarının tamamlanmasına ve geçmiş yıllara oranla çok sayıda sanayi işletmesinin faaliyete geçmesine bağlı olduğu söylenebilir. Konu ile ilgili olarak açıklanan son resmi istatistik 2008 yılına ait olduğundan bu yıl sonrasındaki dönemlere ilişkin gelişmeler hakkında bir çıkarım yapılamamaktadır.

Tablo 2.28 Yıllara, bölgelere ve sektörler göre istihdamın dağılım oranları (%), 2009-2011

BÖLGE	Tarım			Sanayi			Hizmetler		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011	2009	2010	2011
TRA2	64,1	58,2	55,8	6,3	9,2	13,7	29,6	32,6	30,5
Türkiye	24,6	25,2	25,5	25,3	26,2	26,5	50,1	48,6	48,1

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, Erişim: 13.11.2012

2011 yılında TRA2 Bölgesi'nde en çok istihdam sağlayan sektör % 55,8'lik oranla tarım sektörüdür. Tarım sektörünü yüzde 30,5'lik pay ile hizmetler sektörü izlemektedir. Bölgedeki sanayi sektörünün sağlanan toplam istihdam içerisindeki payı ise yüzde 13,7'dir.

2009–2011 yılları arasında TRA2 Bölgesi'nde istihdamın sektörler bazında dağılım oranlarına göre tarım sektöründe çalışan kişi sayısında yaklaşık %10 gerilemiş, buna karşın sanayi sektöründeki oran ise iki katına yükselmiştir.

İstihdam verileri ve sektörlerin gayrisafi katma değer içerisindeki payları karşılaştırıldığında tarım sektörünün, bölgedeki istihdamın büyük bir kısmını karşılamasına rağmen katma değer açısından aynı değeri yaratmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu durumun, bölge potansiyelinin değerlendirilememesinden, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde yıllardır karşılaşılan verimsiz üretim sorunlarının önüne geçilememesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. TRA2 Bölgesi'nde sanayi ile sağlanan istihdam oranı ülke genelinin yarısı seviyesinde olmasına karşın son yıllarda bölgedeki sanayileşme süreci dikkat çekmektedir.

Tablo 2.29 İmalat Sanayi İşyeri Sayılarının Alt İmalat Kollarına Dağılımı 2002, 2011

Yıllar	2002				2011			
	İğdır		TRA2		İğdır		TRA2	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Gıda Ürünleri ve İçecek	29	14,9	237	22	71	15,8	516	24,2
Orman ve Orman Ürünleri	29	14,9	234	21,7	86	19,2	374	17,6
Metal Ürünleri	38	19,3	162	15	110	24,5	455	21,4
Tekstil Ürünleri ve Giyim Eşyası	39	19,9	145	13,5	59	13,1	245	11,5
Makine ve Teçhizat	8	4	70	6,5	24	5,3	109	5,1
Diğer İmalatlar	53	27	230	21,3	99	22,0	431	20,2
Toplam	196	100	1.078	100	449	100	2.130	100

Kaynak: TÜİK, Genel Sanayi ve İşyeri Sayımı, 2002 ve Gelir İdaresi Dairesi Başkanlığı 2011 verileri. Erişim: 13.11.2012

2002 yılında TÜİK tarafından gerçekleştirilen Genel Sanayi ve İşyeri Sayımı sonuçlarında TRA2 Bölgesi illerinde imalat sanayi sektöründe yer alan işyeri sayısı 1.078'dir. Bölgede faaliyet gösteren işyerlerinin %18,1'i İğdır'da bulunmaktadır.

2002 yılında İğdır'da imalat sanayi sektöründe yer alan 196 işletmenin %14,9'u gıda ürünleri ve içecek imalatı, %14,9'u orman ve orman ürünleri, %19,3'ü metal ürünleri, %19,9'u tekstil ürünleri ve giyim eşyası, %4'ü makine ve teçhizat, %27'si ise diğer imalat alanlarında üretim yapmaktadır.

Gelir İdaresi Dairesi Başkanlığı'nın 2011 yılı verilerine göre, TRA2 Bölgesi illerinde imalat sanayi sektöründe faaliyet gösteren 2.130 işyeri bulunmaktadır. Söz konusu işyerlerinin %21,07'si yani 449 adedi İğdır'da yer almaktadır. 2011 ile 2002 yılları arasında İğdır'da imalat sanayi sektöründe işyerlerinin sayısında %129'luk bir artışın (196'dan 449'a) kaydedildiği görünmektedir.

İğdır ilindeki mevcut 449 imalat sanayi sektörü işletmesinin %15,8'i gıda ürünleri ve içecek imalatı, %24,5'i metal ürünleri, %19,2'si orman ve orman ürünleri, %13,1'i tekstil ürünleri ve giyim eşyası, %5,3'ü makine ve teçhizat alt imalat kollarında, %22'si ise diğer imalat alanlarında üretim yapmaktadır.

Tablo 2.30 TRA2 Bölgesi illerinin alt imalat kollarındaki işyeri sayısı değişimi (%), 2002-2011

Alt İmalat Kolu	Yüzde Değişim (%)				
	Ağrı	Kars	İğdır	Ardahan	TRA2
Gıda Ürünleri ve İçecek	212,5	65,1	144,8	106,5	117,7
Orman ve Orman Ürünleri	60,9	21,5	196,6	48,8	59,8
Metal Ürünleri	276,7	141,7	189,5	81	180,9
Tekstil Ürünleri ve Giyim Eşyası	95,3	44,4	51,3	166,7	69
Makine ve Teçhizat	82,4	5,9	200	63,6	55,7
Diğer İmalatlar	118,8	35,9	86,8	168,4	87,4
Toplam	139,6	53,6	129,1	94,6	97,6

Kaynak: TÜİK, Genel Sanayi ve İşyeri Sayımı, 2002 ve Gelir İdaresi Dairesi Başkanlığı 2011 verilerinden derlenmiştir.

TRA2 Bölgesi'nde imalat sanayinde faaliyet gösteren işyeri sayısı 2002-2011 yılları arasında iki katına çıkmıştır. Son 10 yıldaki işyeri sayısı İğdır'da % 129,1 artış göstermiştir. Bölge illeri ile kıyaslandığında İğdır'daki sanayileşme sürecinin hızlı ilerlediği görülmektedir.

İlde faaliyet gösteren işyerlerinin değişim oranlarına göre, alt imalat kolları bakımından en fazla artış makine ve teçhizat alanında (% 200) gerçekleşmiştir. Gıda ürünleri ve içecek alanında ise % 144,8; tekstil ürünleri ve giyim eşyasında % 51,3; metal ürünlerinde % 189,5; orman ve orman ürünlerinde % 196,6'lık bir artış yaşanmıştır.

İlde alt imalat kolları bakımından gerçekleşen işyeri sayısı değişimleri incelendiğinde ilde öne çıkan işletmelerin Küçük Sanayi Sitesi ve Organize Sanayi Bölgesi'nde yerleştiği sonucuna ulaşılmaktadır. Söz konusu oluşumlar dışında kimyasal ürünlerin imalatı, un fabrikaları, bims imalatı, tuğla fabrikası, tekstil fabrikaları ve beton santalleri bulunmaktadır.

Tablo 2.31 Bölgelere ve yıllara göre marka, faydalı model, patent ve endüstriyel tasarım başvuru (B) ve tescil (T) sayıları, 2002-2012

Yıllar	İğdır		TRA2		Türkiye	
	B	T	B	T	B	T
2002-2012 Toplamı	275	64	889	347	765.710	425.580
Bölge/TR(%)	0,03	0,01	0,11	0,08		

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü, www.tpe.org.tr, Erişim: 15.11.2012

Son yıllarda bölgeye hâkim olan tarımsal yapıdan sanayileşme sürecine geçmeye başlayan TRA2 Bölgesi firmaları rakipleri ile rekabet etme konusunda önem arz eden marka, faydalı model, patent ve endüstriyel tasarım hususlarında ülke genelinin oldukça gerisindedir. TRA2 Bölgesi'nden yapılan marka başvuruları ve tescil sayıları ülke genelinin binde 1'i civarındadır. Patent, faydalı model ve endüstriyel tasarım konusunda yapılan başvurular ise daha az sayıdadır.

Bir ildeki veya bölgedeki sanayinin gelişmesinde hammadde, ulaşım, beşeri sermaye, mali sermaye birikimi, girişim vb. faktörlerin yanı sıra sanayi altyapısı da önemli bir rol oynamaktadır. Iğdır'da yer alan Organize Sanayi Bölgesi faal olup, organize sanayi bölgesinin yanı sıra merkezde 1 adet küçük sanayi sitesi (KSS) bulunmaktadır. Bununla birlikte ilerleyen yıllarda Aralık ve Tuzluca ilçelerinde KSS yapılması planlanmaktadır. İlde yer alan organize sanayi bölgesi ve küçük sanayi sitesine ilişkin özet bilgiler aşağıda sunulmuştur.

2.6.1. Iğdır Organize Sanayi Bölgesi ¹⁰

2.6.1.1. Genel Bilgi ve Konum

Tablo 2.32 Iğdır OSB Genel Bilgiler

Kuruluş Yılı	1999	
Alan Büyüklüğü (hektar)	200	
Parsel Sayısı	22 (1. ETAP)	83 (2. ETAP)
Tahsisli Parsel Sayısı	22 (1. ETAP)	-
Doluluk Oranı (%)	90,9 (1. ETAP)	-
En Yakın Şehir Merkezine Uzaklık	Iğdır: 24 km, Tuzluca: 14 km	
En Yakın Havaalanına Uzaklık	Iğdır: 12 km	
En Yakın İstasyona Uzaklık	Kars: 145 km	
En Yakın Limanlara Uzaklık	Hopa: 380 km, Trabzon: 560 km	
En Yakın Sınır Kapılarına Uzaklık	Türkgözü:260 km, Dilucu: 110 km, Gürbulak:110 km	

Iğdır OSB, Iğdır-Kars yolu üzerinde şehir merkezine 24 km, Iğdır Havaalanı'na 12 km uzaklıkta yer almaktadır. 1999 yılında kuruluş çalışmaları başlamış olan OSB'nin

¹⁰ Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı İl Müdürlüğü, Iğdır Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğü, Iğdır Organize Sanayi Bölgesi internet sitesinden alınan bilgilerden derlenmiştir. Kaynak: TRA2 Sanayi Bölgeleri Raporu, T.C. Serhat Kalkınma Ajansı, 2012.

1. etabının altyapısı 2011 yılında tamamlanmıştır. İki etap halinde planlanan OSB'nin 1. etabındaki tüm parsellerin (22 parsel) tahsisi yapılmıştır. 83 parselden oluşan 2. etabın altyapı inşaatı ise 2013 yılı kamu yatırım programında yer almış olup, ihalesinin yapılması suretiyle faaliyetler başlayacaktır.

2.6.1.2. OSB'de Yer Alan İşletmelerin Faaliyet Durumu

OSB'de inşaatı bitmiş toplam 11 tesis bulunmaktadır. Bunlardan tablo 2.33'te yer alan altı tanesi halihazırda faal olup, meyve konsantresi, yem imalatı (2 firma), yapı kimyasalları ve plastik ürünler üreten tesisler çeşitli nedenlerle şu an üretim yapamamaktadır.

Tablo 2.33 İğdir OSB'de Yer Alan Faal İşletmelerin Durumu

Faaliyet Alanı	Firma Sayısı
Mermer	1
Bims Üretimi	1
Süt Ürünleri Üretimi	1
Isı Yalıtım Malzemeleri Üretimi	1
Metal Çöp Konteynırı ve Galvaniz Kaplama	1
Andezit Kaplama	1

İğdir OSB'de bazı firmalar aktif olarak faaliyet göstermemektedir. Bunun en önemli nedeni tesislerin yeni kurulması, firma sahibi aile içindeki sorunlar ve ekonomik kapasite yetersizliğidir. Firmaların istihdam bilgileri de mevsim ve imalat sezonuna göre değişiklikler göstermektedir. Ancak asgari 10 işçi çalıştırma zorunluluğu bulunduğundan aktif firmalarda yaklaşık 50 kişi istihdam edilmektedir.

OSB'de inşaatı devam eden iki fabrika mevcut olup, tesislerin kaba inşaatları tamamlanmıştır. Tesislerden birisi konserve ve hazır meze imalatı gerçekleştirecek olup, Almanya ve Avusturya pazarına ihraç edecektir. Firma sahipleri halihazırda söz konusu pazarda aktif olarak çalışmaktadırlar. Diğer tesis ise gıda üretimi alanında faaliyette bulunacaktır. Bununla birlikte OSB dışında üretim yapan mobilya, tekstil ve temizlik ürünleri imalatlarının OSB içine taşınması beklenmektedir. Mevcut durumda 2. etabın altyapısını bekleyen 22 firma bulunmaktadır. Bu firmaların tekstil, temizlik ürünleri, inşaat malzemeleri, mobilya, ayakkabı imalatı, metal sanayi, plastik ürünler ve gıda alanlarında yoğunlaştığı görülmektedir.

2.6.2. Küçük Sanayi Siteleri ¹¹

2.6.2.1. Iğdır Küçük Sanayi Sitesi

Iğdır merkezde 317 üyeli 1 adet Küçük Sanayi Sitesi mevcuttur. İl merkezinde kurulu bulunan Küçük Sanayi Sitesi 1975 yılında kurulmuştur. Ancak KSS'yi kuran kooperatifin Mahkeme kararı ile 2005 yılında iflasına karar verilmiş ve borçlarına karşılık elindeki gayrimenkulü satılmıştır. Halihazırda bir yönetimi bulunmamaktadır. Üyelerin bir kısmı Ticaret ve Sanayi Odasına, bir kısmı Esnaf ve Sanatkarlar Odasına kayıtlı iken bir kısmı da kayıtsız olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. KSS'de oto tamir ve bakımı dışında mobilya, PVC, alüminyum doğrama, ısıcam atölyeleri, prefabrik konut imalatı, branda tamiri gibi alanlarda faaliyet gösteren işletmeler bulunmaktadır. Ayrıca bazı uluslararası nakliye firmalarına ait TIR garajları da KSS arazisi içerisinde yer almaktadır. KSS'nin yönetim eksikliğinin de etkisiyle ciddi altyapı sorunları bulunmaktadır.

KSS'nin içinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı çıraklık eğitim merkezi yer almakta olup; 2011 yılı itibariyle 162 usta adayı, 79 çırak adayı eğitim görmüştür. Eğitim altyapısı yeterli olup kursiyerler genellikle kuaför veya berber çıraklarıdır. Söz konusu sektörlerin fazla olmasının nedeni ise KSS'de herhangi bir denetim olmadığından KSS'de çalışan çırakların eğitime gönderilmemesidir.

2.7. Ticaret

İlde ticari aktiviteler yeterince organize olmamış, küçük esnaf ve sanatkârlardan oluşmaktadır. Ağırlıklı olarak tarımsal ve hayvansal ürünler, gıda, giyim, ev araç ve gereçleri, inşaat malzemeleri ile diğer tüketim malları ticarete konu olmaktadır.

İldeki Ticaret Borsası'nın 75'i faal olmak üzere 235 üyesi bulunmaktadır. Borsada en çok işlem gören ürünler ceviz, elma, kuru soğan, patates, yonca, et, süt, hububat (arpa, mısır, pirinç, buğday vb.) ve yumurtadır. Ayrıca il merkezinde ve Ajans desteği ile Tuzluca'da yapımı devam eden 2 sebze hali bulunmaktadır.

İlin önemli tüketim kitlelerinin bulunduğu şehirlere uzak olması, 3 ülkeyle 3 sınır

11 81 İl Durum Raporu, T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Sanayi Genel Müdürlüğü, 2012

kapısı olmasına rağmen sadece birisini aktif olarak kullanabilmesi ilin ticaret hayatını olumsuz etkilemekte olup gerçek potansiyelini kullanmasına engel olmaktadır.

Ayrıca TÜİK' in en güncel iş demografisi istatistiklerine göre 2009 yılında Türkiye'de toptan ve perakende ticaret sektöründe kurulan işletme sayısı 13.012 iken bunların 57 tanesi TRA2 Bölgesi'nde ve 17 tanesi ise Iğdır'da kurulmuştur.

Türkiye'de iller arasında ticaret becerisi ve üretim potansiyeli açısından bakıldığında oluşturulan endekste Iğdır 46'ncı sırada yer almaktadır.¹²

2.8. Bankacılık

Bankacılık sektöründe, 2013 yılı itibariyle toplam 14 şubeyle 11 ayrı banka faaliyet göstermektedir. İlde faaliyet gösteren bankalar içinde en çok şubesi olan banka 4 şubeyle T.C. Ziraat Bankası olup, onu 1'er şubeyle Türkiye İş Bankası, Türkiye Halk Bankası, Akbank, Türkiye Vakıflar Bankası, Yapı ve Kredi Bankası, Şekerbank, Türkiye Garanti Bankası, Türk Ekonomi Bankası, Finansbank ve Denizbank takip etmektedir. Iğdır ilinde faaliyet gösteren banka ve banka şubesi sayılarında yıllar itibariyle artış söz konusu olup, 2003 yılında ilde 10 banka şubesi bulunurken 2011 yılında şube sayısı 12'ye çıkmıştır. Aynı dönemde Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye genelinde faaliyet gösteren banka şube sayısında da benzer bir gelişme gözlenmiş, 2003 yılında bölgede 119 olan banka şube sayısı 2011 yılında 158'e, ülke genelinde bulunan (yurtiçi) banka şube sayısı 2003 yılında 5.921 iken 2011 yılında 9.760 olmuştur.

İlde 2003-2011 döneminde banka şube sayısı 2 artarken, şube başına düşen kişi sayısında da artış olmuştur. Şube başına düşen kişi sayısı 2003 yılında 17.300 kişi iken bu sayı %9,9 azalarak 2011 yılında 15.738 kişiye düşmüştür. Aynı dönemde Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde şube başına düşen kişi sayısı 2003 yılında 26.430 kişi, %46 gibi önemli bir azalışla 2011 yılında 14.116 kişiye düşmüştür, Türkiye genelinde ise 2003 yılında 12.097 olan şube başına kişi sayısı 2011 yılında 7.616 olarak gerçekleşmiştir. Şube başına düşen kişi sayısının bu derece azalması hizmete erişimde ve kalitesindeki artışı gösterebilmektedir. Şube başına mevduat ve kredi miktarları incelendiğinde; ilde şube başına mevduatın 2003 yılında 8 milyon TL, 2011 yılında 29 milyon TL; şube başına kredi miktarının 2003 yılında 2 milyon TL, 2011 yılında 39 milyon TL

12 URAK İller Arası Rekabet Endeksi, 2009-2010

olduğu görülmektedir. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde şube başına düşen mevduat 2003 yılında 7 milyon TL, 2011 yılında 24 milyon TL, şube başına düşen kredi 2003 yılında 2 milyon TL, 2011 yılında 34 milyon TL; ülke genelinde şube başına mevduat 2003 yılında 25 milyon TL, 2011 yılında 70 milyon TL, şube başına kredi 2003 yılında 11 milyon TL, 2003 yılında 67 milyon TL olarak gerçekleşmiştir.

İğdır, Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye’de banka şube sayıları ile şube başına düşen kişi sayısı, kredi ve mevduat miktarları Tablo 2.34’te verilmiştir.

Tablo 2.34 Bölgelere ve yıllara göre banka şube sayısı, şube başına düşen kişi sayısı, şube başına mevduat ve kredi miktarları (bin TL), 2003, 2011

	Türkiye			TRA Bölgesi			İğdır		
	2003	2011	Değ. (%)	2003	2011	Değ. (%)	2003	2011	Değ. (%)
Şube Sayısı	5.921	9.760	64	119	158	32	10	12	20
Şube Başına Düş. Kişi	12.097	7656	-36	26.430	14.116	-46	17.300	15.738	-9,9
Şube Başına Düş. Mev. (Bin TL)	25.879	70.496	172	7.980	24.309	204	8.026	29.220	261
Şube Başına Düş. Kredi (Bin TL)	11.368	67.713	495	2.432	34.737	1328	2.205	39.812	1805

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği verilerinden hareketle hesaplanmıştır.

Banka mevduatının türlerine göre dağılımı, Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde ve Türkiye banka mevduatı içindeki payı Tablo 2.35’te gösterilmiştir.

İğdır ilinde 2011 yılı itibariyle toplam banka mevduatı 352 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. İl toplam mevduatı Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi banka mevduatının %8,9’unu oluştururken, Türkiye toplam mevduatı içindeki payı %0,5 civarındadır.

Tablo 2.35 Bölgelere göre mevduat türlerinin dağılımı, 2011

Mevduat Türü (Bin TL)	Türkiye (1)		TRA Bölgesi (2)		İğdır (3)		Pay (%)	
	2011	%	2011	%	2011	%	(3)/(1)	(3)/(2)
Tasarruf Mevduatı	270.643.305	38,7	1.716.289	43,4	164.519	46,6	0,06	9,5
Resmi Kuruluşlar	32.128.382	4,5	791.244	20,0	40.578	11,5	0,1	5,1
Ticari Kuruluşlar	105.803.246	15,1	510.852	12,9	32.650	9,2	0,03	6,3
Bankalar Mevduatı	39.671.314	5,6	138	0,003	0	0	0	0
Döviz Tevdiatı	210.214.573	30,0	697.913	17,6	100.997	28,6	0,04	14,4
Diğer Kuruluşlar Mevduat	29.584.154	4,2	124.400	3,1	5.646	1,6	0,02	4,5
Kıymetli Madenler Depo	10.611.500	1,5	109.477	2,7	8.468	2,4	0,08	7,7
TOPLAM	698.656.474	100	3.950.313	100	352.858	100	0,5	8,9

Kaynak: TBB verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Tablo 2.35'te görüleceği gibi 2011 yılı itibariyle il toplam mevduatının %46,6'sını oluşturan tasarruf mevduatı, mevduat türleri arasında ilk sırayı almaktadır. Toplam banka mevduatı içindeki payı %28,6 olan döviz tevdiatı hesabı ikinci sırada yer almaktadır. Bu durum ildeki dış ticaretin önemli oranda geliştiğini göstermektedir. Resmi kuruluşlar hesabının payı %11,5 olarak görülmektedir.

İğdir ili kişi başına düşen banka mevduatı açısından değerlendirildiğinde cari fiyatlarla 2002 yılında 471 TL olan kişi başına düşen banka mevduatı, 2011 yılında yaklaşık %296 artarak 1.868 TL düzeyine yükselmiştir. İlde kişi başına düşen mevduat bölge ortalamasının biraz üzerinde yer almaktadır. İğdir ilinde kişi başına düşen mevduat, ülke ortalamasının ise altındadır. İğdir ili TRA bölgesi illeri sıralamasında ise 4. sırada yer almaktadır. İlde kişi başına düşen banka mevduatının düşük olması, gelir-tasarruf düzeyinin düşüklüğü, İğdir'ın göç alarak nüfusunun artması, tasarrufların bankacılık sistemi dışında değerlendirilmesi gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır.

Banka kredileri açısından İğdir ilinin bankacılık verileri incelendiğinde; 2011 yılı itibariyle ilde 467 milyon TL civarında kredi kullanıldığı, ilde kullanılan toplam kredilerin %15,5'inin ihtisas kredilerinden, %84,5'inin ise ihtisas dışı kredilerden oluştuğu görülmektedir. Toplam krediler içinde ihtisas kredilerinden mesleki kredilerin payı %0,7; tarımın payı %12,6; diğer ihtisas kredilerinin payı ise %2,2'dir. 2011 yılında İğdir'da kullanılan ihtisas kredileri; Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde kullanılan ihtisas kredilerinin %7,4; ülke genelinde kullanılan ihtisas kredilerinin %0,16'sını oluşturmaktadır. Toplam banka kredileri açısından durum değerlendirildiğinde; ilde kullanılan kredilerin Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinin %8,5'ini, ülkenin ise %0,07'sini teşkil ettiği görülmektedir. İğdir ilinde kullanılan banka kredilerinin türlerine göre dağılımı Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye verileri ile karşılaştırılmalı olarak Tablo 2.36'da verilmiştir.

Tablo 2.36 Bölgelere göre banka kredilerinin dağılımı (Bin TL), 2011

Kredi Türü	Türkiye(1)		TRA Bölgesi (2)		İğdır(3)		Pay	
	2011	%	2011	%	2011	%	(3)/(1)	(3)/(2)
İhtisas Kredileri	44.375.925	6,7	981.041	17,8	72.807	15,5	0,16	7,4
- Tarım	24.527.567	3,7	783.638	14,2	58.947	12,6	0,24	7,5
-Mesleki	5.541.195	0,83	81.615	1,4	3.373	0,7	0,06	4,1
- Turizm	346.601	0,052	222	0,004	0	0	0	0
- Diğer	13.960.389	2,1	115.566	2,1	10.487	2,2	0,07	9
İhtisas Dışı Krediler	616.508.068	93,2	4.507.445	82,1	394.787	84,5	0,06	8,7
Toplam Krediler	660.883.993		5.488.486		467.594		0,07	8,5

Kıbrıs ve Yabancı Ülkeler Hariç **Toplam Krediler = Kısa Vadeli Krediler + Orta ve Uzun Vadeli Krediler

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, Erişim: 15.11.2012

Ayrıca 2003 yılında ilde kişi başına düşen kredi miktarı cari fiyatlarla 117 TL iken, 2011 yılı itibariyle kişi başına düşen kredi miktarı 2.475 TL olarak gerçekleşmiştir.

2.9. Dış Ticaret ve Lojistik

Altyapı yatırımlarını hızlandırması, bölge ekonomisine canlılık getirmesi ve yeni istihdam alanları ile girişimciliği teşvik etmesi gibi etkileri nedeniyle dış ticaret ve lojistik sektörü, halkın gelir ve refah düzeyinin yükseltilmesine, dolayısıyla Düzey II Bölgelerinin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında en az gelişmiş bölgeler arasında yer alan TRA2 Bölgesi'nin kalkınmasına önemli katkılar sağlayacak sektörlerden biridir.¹³

İğdır'ın da içerisinde bulunduğu TRA2 Düzey II Bölgesi illeri 4 ülkeye komşu olup, 3'ü faaliyette olan toplam 7 sınır kapısına sahiptir. Azerbaycan (Nahçıvan), Gürcistan ve İran'a ulaşan Dilucu, Türkgözü ve Gürbulak sınır kapıları ülkemizin Kafkasya ve Orta Asya'ya açılan tarihi, kültürel ve ticari geçitleridir.

İğdır, Türkiye'nin Ermenistan, Azerbaycan (Nahçıvan) ve İran olmak üzere 3 ülke ile 3 sınır kapısı bulunan tek ilimizdir. Bu sınır kapıları Ermenistan ile Alican Kara Sınır Kapısı, İran ile Boralan Kara Sınır Kapısı ve Nahçıvan ile Dilucu Kara Sınır Kapısıdır. Kapılardan sadece Nahçıvan'a açılan Dilucu Sınır Kapısı faaliyettedir. Kapıların ve en yakın yerleşim yerlerinin İğdır'a uzaklığı şu şekildedir.

13 Serhat Bölgesi Sınır Kapıları İnceleme Raporu, T.C. Serhat Kalkınma Ajansı, 2011.

Tablo 2.37 İğdir'daki Sınır Kapıları ve En Yakın Büyük Yerleşim Yerleri

Sınır Kapısı	İğdir'a Uzaklığı (km)	Sınır Ötesindeki En Yakın Büyük Yerleşim Yeri ve İğdir'a Uzaklığı (km)
Dilucu-Azerbaycan	86	Nahçıvan-172
Alican-Ermenistan	16	Erivan-38
Boralan-İran	65	Makü-165

İğdir il sınırları içerisinde bulunan Dilucu Kara Hudut Kapısı, ildeki Aralık ilçe merkezine 45 km, il merkezine 86 km uzaklıkta bulunmakta ve sonrasında Azerbaycan'ın (Nahcivan'ın) Sederek Rayonuna ulaşmaktadır. Kapı, 1992 yılında Aras Nehri üzerine inşa edilen Ümit Köprüsü sayesinde açılmıştır. Türkiye ile Nahcivan arasındaki tek kara bağlantı noktası İğdir'da yer almaktadır.

Bölgenin sınır olduğu 3 ülke ile gerçekleştirilen dış ticarete ilişkin özet bilgiler Tablo 2.38'de sunulmuştur.

Tablo 2.38 Azerbaycan, Gürcistan ve İran'ın Türkiye ile ticareti, 2011

		Azerbaycan	Gürcistan	İran
Ülke Toplam Dış Ticareti (milyon\$)	İthalat	9.756	7.058	68.700
	İhracat	26.571	2.189	109.500
Türkiye ile Ticaret (milyon\$)	İthalat	2.064	1.092	3.590
	İhracat	1.389	314	12.461
Ülkenin Dış Ticareti İçinde Türkiye'nin Payı (%)	İthalat	21,2	15,5	3,3
	İhracat	5,2	14,4	18,1
TRA2 ile Ticaret (milyon\$)	İthalat	94,6	0,8	70,7
	İhracat	0,2	0,1	14,3
Ülkenin Türkiye ile Dış Ticareti İçinde TRA2'nin Payı (%)	İthalat	4,6	0,1	2
	İhracat	0	0	0,1

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı, Ticaret Müşavirlikleri Verileri, Erişim: 10.05.2012

2011 yılında Azerbaycan, toplam 9,8 milyar dolarlık ithalatının %21,2'sini Türkiye'den gerçekleştirirken TRA2 Bölgesi Azerbaycan'a sadece 94,6 milyon dolarlık ihracat yapabirmiştir. Bu rakam Türkiye'nin yaptığı yaklaşık 2 milyar dolarlık ihracatın % 4,6'sıdır. İran'a Türkiye'den yapılan toplam 3,6 milyar dolarlık ihracatın sadece 70,7 milyon dolarlık (%2) kısmı TRA2 Bölgesi illerinden gerçekleştirilmiştir.

Hâlihazırda Türkiye, bu ülkelere yıllık toplam 14,2 milyar dolarlık mal almakta ve bu ülkelere toplam 6,7 milyar dolarlık mal satmaktadır. Söz konusu ülkelerin Türki-

ye'ye ihraç ettikleri ve Türkiye'den ithal ettikleri başlıca ürün grupları Tablo 2.39 ve 2.40'ta yer almaktadır.

Tablo 2.39 Azerbaycan, Gürcistan ve İran'ın Türkiye'ye ihraç ettiği başlıca ürünler

Azerbaycan	Gürcistan	İran
Mineral yakıtlar, petrol ve türevleri	Demir hurdası	Ham petrol
Plastikler ve mamuller	Ferro alyaj	Doğalgaz
Organik Kimyasal Maddeler	Taş kömürü	Plastikler ve mamulleri
Mensucattan Mamul Diğer Eşya	Azotlu gübreler	Bakır
Ham deriler (kürkler hariç) ve köseleler	Elektrik enerjisi	İşlenmemiş çinko

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı, Ticaret Müşavirlikleri Verileri, Erişim: 10.05.2012

Tablo 2.40 Azerbaycan, Gürcistan ve İran'ın Türkiye'den ithal ettiği başlıca ürünler

Azerbaycan	Gürcistan	İran
Makineler, mekanik cihazlar, yedek.	Plastikten boru, hortum	İşlenmemiş altın
Demir ve çelikten eşya	Demirden inşaat malzemeleri	Portakal
Elektrikli makina, cihazlar, yedek parçalar	Motorlu taşıtlar	Tavuk yumurtaları
Plastik ve plastikten mamul eşya	Soğutucu ve dondurucu	Çamaşır makineleri
Motorlu kara taşıtları ve yedek parçaları	İzole edilmiş tel-kablo	Şilte, yatak takımı, yatak çarşafı

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı, Ticaret Müşavirlikleri Verileri, Erişim: 10.05.2012

Dış ticaret rakamları ve ticarete konu olan ürün gruplarından da anlaşılacağı üzere, TRA2 Bölgesi'nin çeşitli nedenlerle ülkeler arasındaki ticarettten yeterince faydalana-
madığı söylenebilir. Serhat Kalkınma Ajansı çalışmalarında bölgede sanayi üretimi-
nin gelişmemiş olmasının, günübirlik ihtiyaçların giderilmesi odaklı sınır ticaretinin
yapılması ve bölge halkının dış ticaret konusundaki bilgi eksikliklerinin bu tabloyu
oluşturan başlıca nedenler olduğu tespit edilmiştir.

**Tablo 2.41 Yıllara ve bölgelere göre ihracat ve ithalat miktarlarının değişimi (Mil-
yon ABD Doları), 2002, 2012**

Bölge/Yıllar	İhracat Bilgileri		İthalat Bilgileri	
	2002	2012	2002	2012
Ağrı	3,2	42,1	8,3	76,2
Kars	0,8	3,2	0,6	3,9
Iğdır	21,5	84,6	1,7	8,1
Ardahan	0,2	1,8	0,2	10
TRA2	26	131,9	10,8	88,3
Türkiye	36.059	152.560	51.554	236.536

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri

TRA2 Bölgesi'nin toplam ihracatı son 10 yılda 26 milyon dolarından yaklaşık 5 katına çıkarak 131 milyon dolara yükselmiştir. Bu önemli artışa karşın bölgenin ülke içerisindeki payı % 0,1 olarak gerçekleşmiştir. Bununla birlikte bölgede yapılan ihracatın %64'ü İğdir'a aittir. Bu rakamla İğdir, TRA2 Bölgesinde birinci sırada yer almaktadır. Bunda İğdir'ın hem İran, hem de Nahçıvan ile sınır ticareti yapma yetkisine sahip olan tek il olması ve güçlü bir nakliye filosunun bulunması etkilidir. Ayrıca komşu ülkelerle yakın kültürel bağlara sahip olması da İğdir'ın ticaretine yansımaktadır.

Tablo 2.42 İlin son 5 yıldaki ihracat ve ithalat miktarlarının değişimi (ABD Doları), 2008-2012

Yıllar	İhracat Miktarı (ABD Doları)	İthalat Miktarı (ABD Doları)
2008	86.497.000	2.098.000
2009	79.642.000	2.485.000
2010	101.692.000	5.631.000
2011	98.080.000	8.329.000
2012	84.662.855	8.115.367

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri, TİM İhracat Verileri Erişim: 15.12.2012

İlin son 5 yıldaki verilerine göre, ildeki dış ticaret hacmi dalgalı bir seyir izlemektedir. İğdir'ın ihracat ürünlerini, çeşitliliği düşük sıradan ürünler olarak niteleyebiliriz. Bu nedenle pazar durumu kırılgan bir yapı arz etmektedir.

İhracat gerçekleştirilen ülkelerin başında Nahçıvan (Azerbaycan), Kırgızistan, İran, Gürcistan ve Türkmenistan gelirken, en fazla ithalat yapılan ülkeler ise İran, Afganistan, Irak ve Avusturya'dır. Ekonomi Bakanlığının İl İl Dış Ticaret Potansiyeli çalışmasına göre ise İğdir'ın ihraç kalemlerine göre tamamlayıcı ülkeleri Nijerya, Cezayir ve Suudi Arabistan olarak görünmektedir.

Ekonomi Bakanlığı verilerine göre İğdir'da 2012 yılı itibariyle 103 ihracatçı, 35 ithalatçı firma faaliyet göstermektedir.

Bölgeler arası farkların giderilmesinde, TRA2 Bölgesi'nin sahip olduğu stratejik konum, bölgede gerçekleştirilmesi planlanan büyük ölçekli yatırımlar ve sınır kapıları İğdir için avantaj teşkil etmektedir. Bu noktada bölgesel ve ulusal hedeflere ulaşılması için komşu ülkeler ile gerçekleştirilecek olan her yönlü ticaret önem arz etmektedir.

Son yıllarda il, 13 Temmuz 2012 tarihinde açılışı yapılan İğdir Havalimanı, proje

aşamasında olan Kars-Iğdır-Nahcivan demiryolu ve yenilenen Dilucu Sınır Kapısı gibi büyük kamu yatırımlarına ev sahipliği yapmaktadır. Bu gelişmeler, bölgenin ve ilin Türkiye'nin dış ticareti açısından ileride çok önemli roller üstleneceğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu gelişmeler ışığında, ilde sanayi ve ticaretin gelişimi noktasında önemli bir fırsatın var olduğu söylenebilir.

Proje çalışmaları devam eden Kars-Iğdır-Nahcivan demiryolu projesi Nahcivan'dan sonra hâlihazırda Tebriz üzerinden Aşkabat'a veya İslamabad'a ulaşmaktadır. Hattın yapılması ile İran ile tek demiryolu bağlantısını oluşturan Van-Urumiye hattı dışında Erzurum-Kars-Iğdır-Nahcivan-İran koridoru oluşturulacak ve ileride Erzurum veya Erzincan üzerinden İran'ın Trabzon limanına demiryolu bağlantısı da kurulmuş olacaktır.

Dış ticaret konusunda yaşanan en önemli gelişme 25 Ocak 2013 ve 28539 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca Iğdır'da iç gümrük konusunda yetkilendirilmiş Iğdır Gümrük Müdürlüğü'nün kurulması kararı olmuştur.

2.10. Turizm

Iğdır ve civarında (Sürmeli) yapılan arkeolojik çalışmalara göre Iğdır'ın tarihi Paleolitik Çağa (Eski Taş Devri) kadar uzanmaktadır. Milattan Önceki (MÖ) dönemde bölge Mezopotamya, Doğu Anadolu ve Kafkasya'da yerleşik halklar olan Hurrilerin, Sümerlerin, Urartuların, Asurluların, Kimmerlerin ve İskitlerin (Sakalar) akınlarına uğrayarak sık sık el değiştirmiştir. Bu akınların devamında bölgenin Pers, Büyük İskender (Makedon), Büyük İskender İmparatorluğu'nun dağılmasıyla Selevkos ve sonrasında Roma İmparatorluğu hâkimiyetinde kaldığı görülmektedir.

Milattan Sonra (MS) 7. yüzyılda Arapların hâkimiyetine geçen bölge, bir süre Doğu Roma (Bizans) ile Araplar arasında sık sık el değiştirmiştir. Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan'ın 1064 yılında Ani Kentini (Kars) fethetmesiyle birlikte bölge, Büyük Selçuklu Devleti egemenliğine girmiştir.

13. yüzyılda Anadolu'yu sarsan Moğol istilasından Iğdır da etkilenmiştir. Moğolların Anadolu'daki hâkimiyetlerinin azaldığı dönemlerde bölge Karakoyunlu, ardından 1467'de Akkoyunlu Devleti'nin egemenliğine girmiştir. 1502'de İran'da Safevi Dev-

leti'nin kurulmasıyla birlikte bu tarihten itibaren bölgede Safevi egemenliği görülmektedir. Bölgenin Osmanlı Devleti egemenliğine girmesi ise Safevi Devleti ile 1514 tarihinde yapılan Çaldıran Savaşı sonrasında gerçekleşmiştir.

İğdir'in ilk yerleşim yeri Ağrı Dağı eteklerindeki Sürmeli Kalesi'dir. Şehir özellikle 19.yüzyılın başından itibaren ovaya yerleştiğinden; ovadaki en büyük yerleşim yeri ve ovanın merkezi İğdir'a oldukça yakın olan ve Aras Nehri'nin karşı tarafında bulunan Revan (Erivan) olduğundan kentin gelişmesi sınırlı olmuş ve bu nedenle ildeki tarihi eserler ve turizm değerleri komşu illere göre oldukça sınırlı kalmıştır.

Bununla birlikte il, ülkemizin en yüksek dağı olan Ağrı Dağı'nın (5.137 m.) büyük bir kısmını ve zirvesini sınırları içinde barındırmaktadır. Ağrı Dağı'na Doğubayazıt veya İğdir sınırları içerisinde çıkmaktadır. Özellikle Temmuz-Eylül arasında dağa çıkışlar yerli ve yabancı turistler tarafından tercih edilmektedir.

Fotoğraf 2.7 Ağrı Dağı Zirvesi

İğdir, Karakoyunlu Devleti'nin egemenliğine de girdiğinden ilde Karakoyunlu Devleti'nden kalan eserlere rastlanmaktadır. Bu eserlerin başında koç başlı mezar taşları ve Kul Yusuf Kümbeti dikkati çekmektedir. Koç başlı mezar taşları, İğdir'in Karakoyunlu ilçesinde ve Yaycı Köyü mezarlığında görülebilmektedir.

Fotoğraf 2.8 Kul Yusuf Kümbeti (Arka Planda Ağrı Dağı) ve Koç Başlı Mezar Taşları

İlde Selçuklu dönemine ait eserler de bulunmaktadır. İğdir, bugünkü Doğubayazıt-Erzurum-Amasya-İstanbul-Edirne güzergâhını takip eden tarihi İpek Yolu'nu Gürcistan ve Karadeniz'e bağlayan tali yol üzerinde bulunduğundan Selçuklu dönemine ait önemli bir Kervansaray da ev sahipliği yapmaktadır. Ejder Kervansarayı Anadolu'daki avlusuz kervansaray mimarisi bakımından önemli bir örnek teşkil etmektedir. 2010 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilen ve İğdir'a yaklaşık 30 km. mesafede yer alan kervansaray ziyaretçilerini ağırlamaktadır.

Fotoğraf 2.9 Ejder Kervansarayı'nın İçinden Bir Görünüş

İğdir'da turizm açısından önemli bir eser de Ermeni mezalimiyle şehit edilenlerin anısına dikilen Soykırım Anıtıdır. 20.yüzyılın başlarında artan saldırılar, 1921 tarihli Kars Anlaşması ile son bulmuş ve Kazım Karabekir komutasındaki Türk Ordusunun bölgedeki hâkimiyetiyle Ermeni zulmü son bulmuştur. Soykırım Anıtı ve Müzesi İğdir şehir merkezinde yer almaktadır.

İğdir'da turizm potansiyeli barındıran bir diğer unsur Tuzluca ilçesindeki kaya tuzu mağaralarıdır. TEKEL tarafından işletilen ancak daha sonra özelleştirilen mağaralar ilginç bir atmosfer sağlamakta ve insanların ilgisini çekmektedir. İçerisinin yıl boyu sıcaklığı değişmemekte (ortalama 15 °C) ve nem oranı oldukça yüksek bulunmaktadır. Bu nedenle astım ve bronşit hastaları tarafından sıkça ziyaret edilmektedir. Son yıllarda kaya tuzundan lamba yapılması da İğdir'daki hediyelik eşya çeşidini artırmakta ve il ekonomisine önemli bir gelir potansiyeli oluşturmaktadır.

İğdir'da potansiyel oluşturan bir diğer alan dağ bisikleti gezileridir. İğdir ovası ve dağları ile ilginç bir coğrafya arz eder. Özellikle Ağrı Dağı eteklerinde dağ bisikleti, yamaç paraşütü gibi etkinliklerin yapılabilmesi önemli bir imkân sunmaktadır. İğdir şehir merkezi de Türkiye'de bisikletin en fazla kullanıldığı kentlerden birisidir.

Fotoğraf 2.10 Dağ Bisikleti Turu

Son olarak İğdir, çevresine göre kendine özgü ılıman bir iklime sahip olması, ovasında Aras ve Karasu Nehirleri nedeniyle sulak alanların bulunması ve önemli bir göç rotası olan Kafkasya-İran-Anadolu üçgeni üzerinde yer alması nedeniyle çok sayıda

yabani kuş türüne ev sahipliği yapmakta ve birçok kuş türünün kışı geçirdiği yer olarak ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle kuş gözlemi de ildeki önemli turizm faaliyetleri arasında yer almaktadır.

Fotoğraf 2.11 Kuş Gözlemciliği

İldeki ve bölgedeki tescilli kültür varlıkları Tablo 2.43'te gösterilmiştir.

Tablo 2.43 Iğdır'daki Tescilli Yapılar

Tescilli Yapı Türü	Iğdır	TRA2 Bölgesi
Sivil Mimarlık Örneği	4	260
Dinsel Yapılar	6	91
Kültürel Yapılar	4	77
İdari Yapılar	1	50
Endüstriyel ve Ticari Yapılar	-	14
Anıt ve Abideler	3	6
Doğal Yapılar	-	5
Askeri Yapılar	18	95
Mezarlıklar	19	56
Şehitlikler	3	40
Kalıntılar	1	16
Toplam	59	710

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, İllerdeki Tescilli Yapılar, Erişim: 12.12.2012

İğdir'da 350 kişilik bir salona sahip kültür merkezi bulunmakla birlikte sinema salonu ve tiyatro bulunmamaktadır. İlde 3 adet kütüphane bulunmaktadır. Ağrı Dağı ise Milli Park olarak ilan edilmiştir.

2.10.1. Turizme Yönelik Arz

İğdir çevre illere nazaran daha sınırlı sayıda veya konaklamayı gerektirmeyecek nitelikte turizm unsurlarına sahip olsa da kentin nüfusunun artması, Van-Kars turizm koridoru üzerinde yer alması, Havalimanına sahip olması, İran ve Nahcivan'dan alışveriş için insanların gelmesi ve çeşitli firma temsilcilerinin ticari amaçlı ziyaretleri ildeki konaklama yerlerinin sayısının gün geçtikçe artmasına neden olmaktadır. Bu nedenle İğdir'da şehir otelciliği hızla gelişmekte ve yerleşmektedir. Turizm yatırım belgeli tesisler dışında turizm işletme ve belediye işletme belgeli oteller bulunmaktadır.

Tablo 2.44 İğdir ilinde bulunan yatırım belgeli tesisler, 2012

Sınıfı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
3 YILDIZLI	50	80
3 YILDIZLI	40	80
2 YILDIZLI	50	115
1 YILDIZLI	35	70
TOPLAM	175	345

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ocak 2013

İğdir'da otel sayısı ve otellerin kalitesi son yıllarda artış göstermiştir. Ajansın mali destek programı ile kendisini yenileyen 4 otel bulunmakla birlikte 1 adet 3 yıldızlı ve 1 adet 4 yıldızlı otelin de yapımı planlanmaktadır.

2.10.2. Turizme Yönelik Talep

Sektörün il ekonomisine olan katkısı beklenen düzeyden uzaktır. Bunun en önemli nedenleri ilin son yıllarda gelişme göstermesi, havalimanına yeni kavuşması, kapalı sınır kapılarının bulunması ve tanıtım konusundaki eksikliklerdir.

Tablo 2.45 İğdır ili Turizm İşletme ve Belediye Belgeli Tesislerin Konaklama Durumu, 2009-2011

Konaklama	Turizm İşletme Belgeli			Belediye Belgeli		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011
Yerli	30.718	43.984	34.483	37.367	4.561	15.847
Yabancı	3.452	8.494	6.615	4.644	266	4.695
Toplam	34.170	52.478	41.098	42.011	4.827	20.542

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, www.kulturturizm.gov.tr, Erişim: 14.12.2012

Konaklama istatistiklerine göre, 2011 yılı itibariyle turizm işletme belgeli tesislerde 34.483'ü yerli, 6.615'i yabancı olmak üzere toplamda 41.098 kişi konaklamıştır. Aynı yıl belediye belgeli tesislerde ise durum 4.695'i yabancı, 15.847'si yerli olmak üzere toplamda 20.542 kişidir.

İğdır'da 2011 yılında turizm belgeli tesislerde konaklayan yerli ve yabancı turistler, TRA Bölgesi'nin (yerli-256.344 / yabancı-44.432) sırasıyla %13,45'ini ve %14,88'ini oluşturmaktadır. Ülke genelinde ise il, konaklama sayıları açısından Türkiye'deki yerli turistlerin (14.350.129) %0,24'ünü, yabancı turistlerin ise (19.264.058) %0,03'ünü oluşturmaktadır.

Belediye belgeli tesislerde ise il, konaklayan yerli turist sayısı bakımından TRA Bölgesinin (497.273) %3,1'i iken bu durum yabancı turistlerde (TRA- 45.698) %10,2 seviyesindedir. Söz konusu tesislerde konaklayan turist sayısı ülke genelindeki yerli turistlerin (TR-15.565.115) %0,1'i, yabancı turistlerin (TR- 6.846.474) ise %0,06'sı seviyesindedir.

Tablo 2.46 İğdır ili Turizm İşletme ve Belediye Belgeli Tesislerin Geceleme Durumu, 2009-2011

Geceleme	Turizm İşletme Belgeli			Belediye Belgeli		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011
Yerli	44.444	53.773	52.083	40.650	4.561	19.718
Yabancı	4.933	10.048	10.313	16.994	268	5.601
Toplam	49.377	63.821	62.396	57.644	4.829	25.319

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, www.kulturturizm.gov.tr, Erişim: 14.12.2012

Turistlerin 2011 yılı geceleme sayısı ise turizm işletme belgeli tesislerde 52.083'ü yerli, 10.313'ü yabancı olmak üzere toplam 62.396 kişidir. 2009 yılı verileri ile karşılaştırıldığında bu tesislerdeki geceleme sayılarında %26,3'lük bir artış yaşanmıştır.

2011 yılında belediye belgeli tesislerdeki geceleme sayısı 5.601'i yabancı, 19.718'i yerli olmak üzere toplam 25.319 olarak kayıtlara yansımıştır.

İldeki turizm işletme belgeli tesislerde geceleleyen yerli turist sayısı 2011 yılında TRA Bölgesinin (397.056) %13'ünü, ülke genelinin (27.616.616) ise %0,19'unu oluşturmaktadır. Aynı yıl turizm belgeli tesislerde geceleleyen yabancı turistler ise TRA Bölgesinin (87.160) %11,8'ini, Türkiye'nin (106.505.481) %0,01'ini teşkil etmektedir.

İğdır'da yer alan belediye belgeli tesislerdeki 2011 yılı geceleme istatistiklerine göre, il TRA Bölgesi'nde yerli ve yabancı turist sayısı (yerli-487.216 / yabancı-278.534) bakımından sırasıyla %4 ve %2'lik paylara sahiptir. Ülkemizdeki belediye belgeli tesislerde geceleleyen yerli ve yabancı turist sayısında (yerli - 27.066.987 / yabancı - 22.662.247) İğdır'ın oranı sırasıyla %0,07 ve %0,02'dir.

Tablo 2.47 İğdır ili Turizm İşletme ve Belediye Belgeli Tesislerde Ortalama Kalış Süresi, 2009-2011

Ortalama Kalış Süresi	Turizm İşletme Belgeli			Belediye Belgeli		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011
Yerli	1,4	1,2	1,5	1,1	1	1,2
Yabancı	1,4	1,2	1,6	3,7	1	1,2
Toplam	1,4	1,2	1,5	1,4	1	1,2
Doluluk Oranı (%)	28,35	30,30	29,89	27,28	4,16	21,44

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, www.kulturturizm.gov.tr, Erişim: 14.12.2012

Ortalama kalış süreleri 2011 yılında yerli ve yabancı turistler olmak üzere turizm belgeli tesislerde 1,5 belediye belgeli tesislerde 1,2 olarak gerçekleşmiştir.

İğdır, ortalama kalış süreleri bakımından TRA Bölgesi (turizm işletme belgeli-9,4 / belediye belgeli-10,8) ile kıyaslandığında bölgenin oldukça gerisinde kalmaktadır. İlde bulunan turizm işletme ve belediye belgeli tesislerdeki ortalama kalış süreleri ülke genelinin (turizm işletme belgeli-3,2 / belediye belgeli - 2,2) yarısı seviyesindedir.

İlde yer alan otellerin 2011 yılındaki doluluk oranları %51,46 olan Türkiye ortalamasının yarısından da azdır.

2.11. Kamu Yatırımları

2012 yılı kamu yatırım programında gerçekleştirilmesi planlanan faaliyetlere göre, TRA2 Bölgesi'nin ülke geneline göre aldığı pay yüzde 1,2'dir. Bölge illerine yıl içerisindeki en fazla yatırım, eğitim sektöründe yapılmıştır. Gerçekleştirilen yatırımlar incelendiğinde bu durumun illerde yer alan dört üniversitenin gerçekleştirdiği kampüs inşaatı harcamalarından kaynaklandığı görülmüştür.

Tablo 2.48 TRA2 Bölgesi ve İllerindeki Kamu Yatırımlarının Sektörel Dağılımı, (Bin TL, 2012)

Yatırım Cinsi	İğdır	TRA2	Türkiye	TRA2 / TR (%)
Konut	10.135	101.881	479.845	21,2
Eğitim	32.843	144.208	6.491.136	2,2
Tarım	3.715	63.981	5.852.392	1,1
Sağlık	2.550	35.804	2.161.600	1,7
Ulaştırma-Haberleşme	5.329	81.032	13.877.595	0,6
Turizm	-	80	294.439	-
Madencilik	68	839	1.208.400	0,1
İmalat	-	-	538.050	-
Enerji	2	1.872	3.732.935	0,1
Diğer Kamu Hiz.	3.803	88.842	9.797.895	0,9
Toplam	58.445	518.539	44.434.287	1,2

Kaynak: Kamu Yatırımları, T.C. Kalkınma Bakanlığı, Erişim: 15.12.2012

2012 yılı itibariyle İğdır'da gerçekleştirilen yatırımların yaklaşık % 90'ı eğitim, konut, tarım, sağlık ile ulaştırma-haberleşme sektörlerine yapılmıştır. Madencilik, enerji ve diğer kamu hizmetlerine aktarılan kaynaklar ise toplam harcamaların %6,6'sını oluşturmaktadır. 2012 yılında imalat sanayi ve turizm sektörüne kamu harcamaları adına herhangi bir kaynak aktarılmamıştır.

Tablo 2.49 TRA2 Bölgesi illeri ve Türkiye’de kişi başına düşen kamu harcaması, 2000,2011

Bölge	Yıllar	Konut	Eğitim	Tarım	Sağlık	Ulaştırma-Haberleşme	Turizm	Madencilik	İmalat	Enerji	Diğer K.Hiz	Toplam
İğdir	2000	0,0	4,73	13,73	1,72	0,0	0,0	0,0	0,12	0,0	0,26	20,56
	2011	53,7	173,9	19,6	13,5	28,2	0,0	0,36	0,0	0,01	20,13	309,4
TRA2	2000	0,2	5,4	5,7	1,4	1,3	0,4	0,2	0,2	0,0	1,5	16,3
	2011	65,4	92,6	41,1	23,0	52,0	0,1	0,5	-	1,2	57,0	332,9
Türkiye	2000	5,6	14,7	5,9	5,6	26,5	0,5	1,4	5,9	17,7	28,6	112,3
	2011	6,4	86,9	78,3	28,9	185,7	3,9	16,2	7,2	50,0	131,1	594,6

Kaynak: Kamu Yatırımları, T.C. Kalkınma Bakanlığı, Erişim: 22.11.2012

NOT: Bu tablo oluşturulurken sadece söz konusu yıllara ilişkin kamu yatırımları dikkate alınmıştır.

2000 yılı itibariyle kişi başına kamu yatırım harcaması İğdir ilinde yaklaşık 21 milyon TL, Türkiye genelinde ise 112 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Kişi başına kamu yatırım harcamaları bakımından İğdir, Türkiye genelinin çok altında kalmıştır. 2000 yılındaki kamu yatırımlarına bakıldığında tarım ve eğitim sektörlerinin başı çektiği görülmektedir.

2011 yılı verilerine göre, İğdir’da gerçekleştirilen kişi başına kamu yatırımı harcaması 309 TL, TRA2 Bölgesi’nde 332 TL ve Türkiye genelinde ise 594 TL’dir.

2000 ve 2011 yıllarına ilişkin istatistikler karşılaştırıldığında, önceki yıllarda ülke geneli ile arasında büyük farklar bulunan bölge illerinde son yıllarda bu noktada önemli bir gelişme yaşandığı, ilin ülke ortalamasına yaklaştığı söylenebilmektedir.

Kişi başına yapılan kamu harcamaları aynı zamanda sektörler bakımından 2000 ve 2011 yılları için karşılaştırmalı olarak incelendiğinde kamu yatırımlarının seyri açısından il ve TRA2 Bölgesi için önemli bulgular elde edilmiştir.

Ülke geneli ile karşılaştırıldığında konut sektöründe önemli gelişmelerin yaşandığı söylenebilmektedir. Son yıllarda yapılan lojman ve afet konutları ile TOKİ’nin gerçekleştirdiği toplu konut projelerinin yanı sıra özel sektörün de bu alandaki yatırımları dikkat çekmektedir.

Kişi başına eğitim harcamalarında 2000 yılı itibariyle ülke genelinde 14,7 TL ve il genelinde 4,73 TL olan tutarlar, 2011 yılında Türkiye’de 86,9 TL, il genelinde ise 173,9

TL olarak aktarılmıştır. Özellikle son yıllarda il merkezi başta olmak üzere ilçelerde açılan ilköğretim okulları, Anadolu liseleri ve fen lisesi yatırımlarının yanında üniversitenin her geçen yıl kapasitesini arttırması bu alanda ilin 2011 yılında ülke genelinin üstünde yer almasına olanak sağlamıştır.

Tarımsal faaliyetlere yönelik yapılan yatırımlarda il, ülke genelinin altında değerlere sahiptir. Bununla birlikte ilde Devlet Su İşleri'nin yaptığı sulama projeleri ve Tarım Reformu Genel Müdürlüğü'nün arazi toplulaştırma çalışmalarının devam ettiği görülmektedir.

Sağlık sektöründe kişi başına yapılan kamu yatırımlarında il için 2000 yılında 1,72 TL olan harcama miktarı 2011 yılında 13,75 TL'dir. TRA2 Bölgesi için bu istatistik 2011 yılı itibariyle 23 TL'dir. Sağlık yatırımları bölge ve Türkiye değerlerinin oldukça altındadır. Bununla birlikte 250 yataklı yeni devlet hastanesi inşaatının yapılıyor olması kişi başına düşen sağlık yatırımlarını arttırmıştır.

Ulaştırma ve haberleşme yatırımları incelendiğinde bölgede son yıllarda yapılan Iğdır havalimanı ve karayollarının bölünmüş yol yapım çalışmalarının ağırlık kazandığı görülmektedir. Bu noktada ilin stratejik önemine istinaden lojistik ve ulaştırma ile ilgili büyük çaplı yatırımların yapıldığı söylenebilir.

2000 ve 2011 yıllarında turizm alanına yönelik ilde herhangi bir yatırım yapılmadığı dikkat çekmektedir.

2.11.1. Başlıca Kamu Yatırımları¹⁴

2012 yılında Iğdır'da başlıca kamu yatırımlarının izlenmesi ve ile sağladığı katkıların somut olarak ortaya konması amacıyla Ajansımız tarafından hazırlanan kamu yatırımları çalışmasında yatırımlar sektörler itibariyle ele alınmıştır. Söz konusu çalışmada yer alan ve Iğdır ili için önem arz eden yatırımlar aşağıda yer aldığı gibidir.

2.11.1.1. Tarım Sektörü

2012 yılı yatırım programında yer alan Tarım Sektörü yatırımları Devlet Su İşleri ve Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından yürütülmektedir.

14 Iğdır İli Kamu Yatırımları Çalışması, T.C. Serhat Kalkınma Ajansı, 2012

Tablo 2.50 Tarım Sektörü Yatırımları

Kurum	Proje Adı	Yer	Karakteristik	Başlama - Bitiş Yılı	Proje Tutarı	2011 Sonuna Kadar Tahmini Harcama	2012 Yatırımı (Bin TL)
Devlet Su İşleri	İğdir (DAP)	İğdir	Depolama: 525 hm3 Sulama: 46.898 ha Yenileme: 201.032 Taşkın: 3.740 ha 23 köy	1966-2014	1.042.795	1.017.063	3.000
Devlet Su İşleri	Küçük Su İşleri	İğdir	Taşkın. 2 köy	2010-2013	3.400	-	181
Gıda, Tarım Ve Hayvancılık Bakanlığı	Tarım Reformu Bölğ.Etüd Prj.	İğdir	Etüd Proje	1991-2013	427	344	10
Gıda, Tarım Ve Hayvancılık Bakanlığı	Arazi Dağıtım Projesi	İğdir	3.851 ha dağıtım	2010-2013	64	22	24
Gıda, Tarım Ve Hayvancılık Bakanlığı	Arazi Toplulaştırma Projesi (DAP)	İğdir	25.300 ha toplulaştırma	2011-2014	4.800	2.500	500

Kaynak: Kamu Yatırımları, T.C. Kalkınma Bakanlığı, Erişim: 22.11.2012

İğdir ilinde içme suyu, sulama suyu ve elektrik üretimi amacıyla yapımına 1966 yılında başlanan Ünlendi Barajı, projede gerçekleştirilen revizyonlar nedeniyle sık sık sekteye uğramıştır. Ancak DSİ tarafından proje çalışmalarında sona gelmiş olup, İğdir'in 2050 yılına kadar içme suyu ihtiyacını karşılayacak olan Barajın yapımına 2013 yılında başlanması planlanmaktadır. Barajla birlikte İğdir Ovasındaki 46.000 ha arazinin sulanması da sağlanacaktır. Projeden Halfeli HES teknik nedenlerden ötürü çıkarılmıştır. Bu nedenle projenin elektrik üretimi hariç sadece sulama ve içme suyu tedariki sağlayacağı anlaşılmaktadır.

İğdir Ovasının en büyük sorunlarından birisi de arazilerin miras ve benzeri yollarla parçalanması ile veraset ilamlarının zamanında yapılmaması nedeniyle arazi tapularının vefat etmiş kişilere ait olmasıdır. Bu durum arazi toplulaştırması çalışmaları sıra-

sında sıkça karşılaşılan bir durumdur. Bunun sonucunda özel sektör tarımsal üretim için büyük araziler kiralayamamakta, tapular araziyi kullanan hak sahibi çiftçilere ait olmadığından çiftçilerle sözleşme yapılamamakta, iyi tarım uygulamaları yaygınlaştırılmamakta, yeterli verim ve ekonomik kazanç sağlanamamakta ve kamulaştırma çalışmalarında büyük sorunlar yaşanmaktadır. Bu nedenle Aralık Bölgesinde başlatılan arazi toplulaştırma çalışmalarının Iğdır Ovasının genelinde tamamlanması büyük önem arz etmektedir. Toplulaştırma çalışmalarının tamamlanması ile birlikte DSİ sulama kanalları ve kadastro çalışmaları da dahil birçok konuda biriken sorunların çözülmesine başlanabilecektir.

2.11.1.2. Ulaştırma Sektörü

2012 yılı yatırım programında yer alan Ulaştırma Sektörü yatırımları, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı ve Karayolları Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir.

Tablo 2.51 Ulaşım Sektörü Yatırımları

Kurum	Proje Adı	Yer	Karakteristik	Başlama - Bitiş Yılı	Proje Tutarı	2011 Sonuna Kadar Tahmini Harcama	20112 Yatırımı (Bin TL)
Karayolları Genel Müdürlüğü (TCK Gn. Md.)	Iğdır-Doğubayazıt (DAP)	Iğdır	Bölünmüş Yol (BY) 49 km	2006-2015	30.785	4.601	1.000
TCK Gn. Md.	Iğdır- Aralık-Dilucu Sınır Kapısı (DAP)	Iğdır	BY 85 Km.	2006-2015	48.186	5.027	1.000
TCK Gn. Md.	Iğdır Havaalanı	Iğdır	BY 3,1 km	2011-2014	5.939	2	2
Ulaştırma, Denizcilik Ve Haberleşme Bakanlığı	Iğdır Havaalanı İnşaatı (DAP)	Iğdır	Üstyapı-müta. İşleri	2008-2012	61.022	57.695	3.327

Kaynak: Kamu Yatırımları, T.C. Kalkınma Bakanlığı, Erişim: 22.11.2012

Iğdır'da 200 km Devlet ve 6 km de İl Yolu olmak üzere toplam 206 km yol, Karayolları Genel Müdürlüğü'nün sorumluluk sahasındadır. Bu yolların 167 km'si Bölünmüş

Yol olarak trafiğe açılmıştır. İğdir-Doğubayazıt, İğdir-Aralık-Dilucu Sınır Kapısı ve İğdir-Tuzluca arası bölünmüş yoldur. Söz konusu yolların Bitümlü Sıcak Karışım (BSK) kaplamalı yol haline getirilmesi çalışmaları 2012 yılında başlamıştır. Bu kapsamda toplam 35 km uzunluğunda İğdir-Karakoyunlu (13 km), İğdir-Doğubayazıt (4 km) ve İğdir-Havalimanı Kavşağı (18 km) kesimleri BSK'lı yol haline getirilmektedir. Karakoyunlu-Aralık-Dilucu Sınır Kapısı arasının (74 km) BSK'lı hale getirilmesi için ihale yapılmış olup; 2013 yılında yolun yapımına başlanacaktır. Diğer taraftan yaklaşık 3 km uzunluğundaki İğdir Havalimanı Kavşağı-İğdir Havalimanı bağlantı yolu da BSK'lı bölünmüş yol olarak yapılmış ve trafiğe açılmıştır.

Fotoğraf 2.12 İğdir Havalimanı Bağlantı Yolu

Tuzluca-Digor ve Tuzluca-Kağızman yollarının ise bölünmüş yol projeleri tamamlanmış olup; 2013 yılında yapım ihalesine çıkılması planlanmaktadır.

Iğdır'daki önemli ulaşım yatırımlarından birisi de Iğdır Havalimanıdır. 13 Temmuz 2012 tarihinde resmi açılışı yapılan Iğdır Havalimanı, sadece Iğdır'a değil bölge ülkelerine ve çevre illere de hizmet verebilmektedir. Havalimanından haftanın 7 günü Ankara'ya, 6 günü de İstanbul'a karşılıklı seferler bulunmaktadır. İlerleyen günlerde sefer sayısının artması planlanmaktadır.

Fotoğraf 2.13 Iğdır Havalimanı

2.11.1.3. Eğitim Sektörü

2012 yılı yatırım programında yer alan Eğitim Sektörü yatırımları; Iğdır Üniversitesi ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülmektedir.

Tablo 2.52 Eğitim Sektörü Yatırımları

Kurum	Proje Adı	Yer	Karakteristik	Başlama - Bitiş Yılı	Proje Tutarı	2011 Sonuna Kadar Tahmini Harcama	2012 Yatırımı
M.E.B	MP Öğretmen Lisesi	Iğdır	24 Derslik+300 öğr.pan.	2012-2013	9.671	-	6.770
M.E.B	Genel Lise (DAP) (TOKİ)	Iğdır-Aralık	16 Derslik (5.691 m2)	2008-2012	4.000	3.000	1.000
M.E.B	Ortaöğretim Pansiyonu (DAP) (TOKİ)	Iğdır-Tuzluca	240 Öğrenci (3.600 m2)	2008-2012	2.400	2.000	400
M.E.B	İlköğretim Okulları + Ek Derslik	Iğdır	İnşaat	2012-2012	1.250	-	1.250
M.E.B	İlköğretim Okulları (TOKİ)	Iğdır-Merkez	MEB 24 Ders. İ.O.	2008-2012	3.300	3.000	300
M.E.B	Anaokulu İnşaatları	Iğdır	İnşaat	2012-2012	750	-	750
M.E.B	Kız Meslek Lisesi (DAP) (TOKİ)	Iğdır - Merkez	16 De.+200 Öğr. Pans.	2011-2013	10.300	200	2.000
M.E.B	Anadolu Sağlık Meslek Lisesi (DAP) (TOKİ)	Iğdır - Merkez	24 Derslik (10653 m2)	2012-2014	8.000	-	1.375
M.E.B	125. Yıl Anadolu Lisesi Spor Sal. (DAP)	Iğdır	İnş. (1.398 m2)	2012-2014	1.000	-	500
Iğdır Üniversitesi	Çeşitli Ünitelerin Etüd Projesi (DAP)	Iğdır	Etüd-Proje ve Müş.	2012-2012	98	-	98
Iğdır Üniversitesi	Kampüs Altyapısı (DAP)	Iğdır	KnI.,El.,Su,-Çev.D.,D.Gaz,	2009-2014	10.000	755	3.000
Iğdır Üniversitesi	Derslik ve Merkezi Birimler (DAP)	Iğdır	İnş.+ Don + Rektörlük bina + Ziraat fak	2009-2014	40.000	8.820	7.400
Iğdır Üniversitesi	Lojman ve Sosyal Tesis (DAP)	Iğdır	İnş.(96 Dai. 60-120 m2)	2009-2014	12.000	3.464	2.000
Iğdır Üniversitesi	Muhtelif İşler (DAP)	Iğdır	B.On-Tad.,Mak. Teç.,Bil	2012-2012	3.000	-	3.000
Iğdır Üniversitesi	Açık ve Kapalı Spor Tesisleri (DAP)	Iğdır	İnş.(1000 Sey. Sp.SI.)	2011-2014	6.500	750	2.000
YURT-KUR	Yurt İnşaatı	Iğdır	500 öğrenci	2008-2012	12.700	11.600	1.000

Kaynak: Kamu Yatırımları, T.C. Kalkınma Bakanlığı, Erişim: 22.11.2012

İğdır'da nüfusun artması, yeni bir üniversitenin kurulması, çevre illerden üniversite öğrencilerinin İğdır'a gelmesi gibi faktörler, yeni eğitim ve öğretim yatırımlarını da beraberinde getirmektedir. Bu kapsamda özellikle kamuoyunda 4+4+4 diye bilinen yeni eğitim sisteminin fiziki ihtiyaçları, üniversite öğrencilerinin barınma sorunu ve üniversite kampüs ihtiyacı okul, yurt ve fakülte inşaatlarını gerektirmektedir. Önümüzdeki yıllarda da bu yatırımların devam etmesi planlanmaktadır. Bununla birlikte il merkezinde okul arazisi bulmak oldukça zorlaşmaktadır. Bu nedenle okulların il sathına dengeli dağılımı her geçen gün güçleşmektedir.

2.11.1.4. Sağlık Sektörü

2012 yılı yatırım programında yer alan Sağlık Sektörü yatırımları; Sağlık Bakanlığı tarafından yürütülmektedir. 250 yataklı yeni İğdır Devlet Hastanesinin mevcut devlet hastanesi yanındaki arazide inşaatına hızla devam edilmektedir. TOKİ tarafından gerçekleştirilen inşaatın 2013 yılı içerisinde tamamlanması planlanmaktadır. Mevcut devlet hastanesinin prefabrik ek binası ise yıl içinde tamamlanmıştır. Söz konusu ek bina sayesinde İğdır Devlet Hastanesi yeni poliklinikler kazanmıştır.

Mevcut ve yapımı devam eden devlet hastanesinin bulunduğu arazi içerisinde İğdır Üniversitesi Meslek Yüksekokulu da bulunmaktadır. Kampüsün tamamlanması halinde MYO da kampüs sahasına taşınacaktır. Bu durumda ömrünü tamamlamak üzere olan MYO binasının yıkılarak hastane arazisine dahil edilmesi ve arazinin ileride Tıp Fakültesi olarak kullanılması planlar dahilindedir.

Tablo 2.53 Sağlık Sektörü Yatırımları

Kurum	Proje Adı	Yer	Karakteristik	Başlama - Bitiş Yılı	Proje Tutarı	2011 Sonuna Kadar Tahmini Harcama	2012 Yatırımı
Sağlık Bakanlığı	Devlet Hastanesi (DAP)	İğdır -Merkez	Ek Bina-(2.125 m2)	2010-2012	3.700	2.500	1.200
Sağlık Bakanlığı	Devlet Hastanesi (DAP)	İğdır -Merkez	250 Yt.(41.151 m2)	2010-2014	43.000	3.000	1.000
Sağlık Bakanlığı	Toplum Sağlığı Merkezi (DAP)	İğdır -Aralık	5-6Hek.-TSM Lojmanlı	2008-2012	700	500	200
Sağlık Bakanlığı	Melekli Aile Sağlığı Merkezi (DAP)	İğdır -Merkez	1-2 Hekimlik ASM	2012-2013	350	-	150

Kaynak: Kamu Yatırımları, T.C. Kalkınma Bakanlığı, Erişim: 22.11.2012

2.11.1.5. Diğer Kamu Harcamaları

2012 yılı yatırım programında yer alan bazı kamu yatırımları; muhtelif kurum ve kuruluşlar tarafından gerçekleştirilmektedir.

Söz konusu yatırımlar Adalet, Enerji, Madencilik, Afet ve Sosyal sektörlerde gerçekleştirilmektedir.

Tablo 2.54 Diğer Kamu Harcamaları

Kurum	Proje Adı	Yer	Karakteristik	Başlama - Bitiş Yılı	Proje Tutarı	2011 Sonuna Kadar Tahmini Harcama	2012 Yatırımı
Adalet Bakanlığı	Aralık Adalet Binası Genel Onarımı	İğdir-Aralık	Onarım	2012-2012	70	-	70
Adalet Bakanlığı	Cezaevi Genel Onarımı	İğdir	Onarım	2012-2012	41	-	41
Gençlik Ve Spor Bakanlığı	Gençlik Merkezi (DAP)	İğdir	İnşaat	2012-2013	3.500	-	1.000
Jandarma Genel Kom.	İl J.K.İği Rütbeli Personel Yatakhane	İğdir-Merkez	Etüd-Proje, İnşaat	2011-2014	2.000	-	200
Aile Ve Sosy. Pol. Bak	Reh. Mer. inşaatı	İğdir	60 kişilik (E+P+I)	2012-2014	4.000	-	500
Ceza İnf. Kur. Tutukev. İş Y.K.	Ceza İnfaz Kurumu	İğdir	Etüd-proje	2012-2012	218	-	218
Ceza İnf. Kur. Tutukev. İş Y.K.	Cezaevi Genel Onarımı	İğdir	Onarım	2012-2012	61	-	61
İğdir Üniversitesi	Merkezi Araştırma Laboratuvarı	İğdir	İleri Arş, Mak-Teç.	2010-2013	4.280	1.397	1.713
T. Elektrik İletim A.Ş.Gn.Md.	İğdir TM Tevsiyat (DAP)	İğdir	154 kV	2012-2015	500	-	2
Afet Acil Durum Yön. Bşk	Afet Konutları (DA)	İğdir-Merkez	553 Knt+Alty. (Biten:140)	2010-2013	49.070	11.900	10.000
Afet Acil Durum Yön. Bşk	Afet Knt. Alt. Karagüney Ky.	İğdir-Merkez	Altyapı	2012-2012	135	-	135

Kaynak: Kamu Yatırımları, T.C. Kalkınma Bakanlığı, Erişim: 22.11.2012

İğdir'da ceza infaz kurumlarının ve afet acil durum müdürlüklerinin yatırımları dikkat çekicidir. Bununla birlikte gençlik merkezi ve rehabilitasyon merkezi yatırımları sosyal anlamda önemli görülen yatırımlardır.

Tablo 2.55 Madencilik Sektörü Yatırımları

Kurum	Proje Adı	Yer	Karakteristik	Başlama - Bitiş Yılı	Proje Tutarı	2011 Sonuna Kadar Tahmini Harcama	2012 Yatırımı (Bin TL)
MTA Genel Müdürlüğü	Türkiye Mermer ve Doğal Taş Pot. Al.	IĞDIR	Arama, Araştırma	2012-2012	7	-	7
MTA Genel Müdürlüğü	Türkiye Rejyonel Jeoelektrik Hrt.	IĞDIR	Jeol.-Jeofiz.Etüd, Araş.	2012-2012	61	-	61

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı , Kamu Yatırımları
(http://www2.dpt.gov.tr/kamuyat/il.html?2012_76)

Iğdır'da 2012 yılı için madencilik konusunda kamu yatırımında bulunan tek kuruluş Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğüdür. Iğdır'ın maden rezervlerinin doğru tespit edilmesi ve ekonomiye kazandırılması önemli bir unsurdur.

2.12. Teşvik Sistemi

Ekonomik anlamda teşvik kavramı, belirli ekonomik faaliyetlerin diğer faaliyetlere oranla daha fazla ve hızlı gelişmesini sağlamak amacıyla devlet tarafından sağlanan maddi veya gayri maddi destekler veya özendirme olarak tanımlanmaktadır. Teşviklerin çeşitli amaçları olmakla birlikte temel amacı ekonomik refah seviyesinin yükseltilmesidir. Teşvik sistemi, ülke sanayinin kurulması, geliştirilmesi, rekabet edebilir konuma gelmesi ve korunması açısından çok önemli bir işleve sahiptir. Kamu kaynaklarının ülke ekonomisi açısından önemli görülen alanlara ve uygun tedbirler aracılığıyla aktarılması teşvik sisteminin etkinliği açısından önem taşımaktadır.¹⁵ Teşvik sistemi aynı zamanda bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarını gidermek, istihdam artışı sağlamak ve işletmelerde yaratılan katma değeri yükseltmek amacıyla bir uygulama aracı olarak görülmektedir.

Ülkemizde, 1913 yılından beri sistemli bir şekilde uygulanan teşvik tedbirleri, ekonomik gelişmelere paralel olarak büyük değişikliklere uğramıştır. Bu dönem içinde ekonomik, sosyal ve siyasi yönde yaşanan değişimlerin kamu politikalarını büyük

¹⁵ Yeni Yatırım Teşvik Sistemi 1. Yıl Uygulama Sonuçları, T.C. Hazine Müsteşarlığı, Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü, 2010.

ölçüde etkilemesi sonucunda, teşvik uygulamaları hem içerik hem de şekil olarak büyük değişime uğramıştır.¹⁶

- Son olarak 2009 yılında yürürlüğe konan sistemdeki destek oran ve sürelerinin azalması,
- Bölgesel desteklerin illere göre yeniden düzenlenmesi,
- Desteklenen sektörlerin ve yatırım alanlarının düzenlenmesi
- En az gelişmiş bölgelerde, yatırımlara sağlanan destek miktarlarının artırılması
- Yatırım sermayesi ihtiyacının karşılanabilmesi (yatırım döneminde vergi indrimi)

İhtiyaçlarından dolayı yatırımlarda devlet yardımları uygulamasında tekrardan düzenlemeye gidilmesine gerek duyulmuştur.

Yatırım teşvik mevzuatında yapılan değişikliklerin ardından sistem, 15 Haziran 2012 tarih ve 2012/3305 sayılı "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar" (19 Haziran 2012 tarih ve 28328 tarihli Resmi Gazete), 2012/1 Sayılı Uygulama Tebliği, (20 Haziran 2012 tarih ve 28329 tarihli Resmi Gazete) ile son şeklini almıştır.

Bölgesel teşvik uygulamalarında illerimiz 2011 yılında Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi (SEGE) çalışması sonuçlarına göre gruplandırılarak teşvikler açısından altı bölgeye ayrılmıştır. Bu düzenlemeye göre Ağrı, Kars, Iğdır ve Kars illerinden müteşekkil TRA2 Düzey II Bölgesi bölgesel teşviklerin en fazla sunulduğu 6. Bölgede yer almaktadır.

16 16.07.2012 tarihli Kalkınma Ajansları Teşvik Sistemi Eğitimi Sunumu, M. Y. Şahin, T.C. Ekonomi Bakanlığı.

Harita 2.5 Yeni Teşvik Sisteminde Bölgeler

Bölgesel teşvikler dışında kalan yatırım alanları için Genel Teşvik, Stratejik Yatırımlar ve Büyük Ölçekli Yatırımlar adı altında 3 destek grubu daha bulunmaktadır.

2.12.1. Genel Teşvikler

Bölgesel teşvik kapsamı dışında yer alan ve 6. Bölgede yapılan asgari 500.000 TL tutarındaki sabit yatırımlar için (örneğin enerji yatırımları veya kamu kurum ve kuruluşlarının altyapı veya hizmet yatırımları)

- KDV istisnası,
- Gümrük vergisi muafiyeti
- Sigorta primi işveren hissesi (tersanelerin gemi inşa yatırımları için) ve
- Gelir vergisi stopajı (sadece 6. Bölgede) desteğinden yararlanılabilmektedir.

2.12.2. Bölgesel Teşvikler

Altıncı bölge illerinde asgari 500.000 (Beş yüz bin) TL sabit yatırım yapmak şartıyla yapılacak yatırımlar bölgesel destek unsurlarından faydalanabilmektedir. Bununla birlikte mevzuatta her türlü yatırım bölgesel teşvik kapsamında değerlendirilmemiş ve yatırım alanlarına bir sınırlama getirilmiştir. Buna göre,

- Kararın ekindeki belgelerden Ek-4'te yer alan teşvik edilmeyen veya teşvik edilebilmesi için belirlenen şartları sağlamayan yatırımlar,
- Enerji üretimine yönelik yatırımlar,

- Kamu kurum ve kuruluşları tarafından gerçekleştirilecek altyapı ve hizmet yatırımları,
 - Müteharrik (motor veya hareket unsuru barındıran) karakterli yatırımlar,
- hariç diğer tüm yatırımlar bölgesel teşvik uygulamaları kapsamında yer almaktadır. TRA2 Düzey II illerinin yararlanabileceği bölgesel teşvik unsurları aşağıda sıralanmıştır:

Kurumlar veya Gelir Vergisi İndirimi: 6. Bölge illerinde 31 Aralık 2013 tarihine kadar yatırıma başlanması durumunda, işletmenin faaliyetlerinden elde edileceği kar üzerinden alınacak kurumlar veya gelir vergisi, yapılan sabit yatırım tutarının yüzde 50'lik kısmına ulaşıncaya kadar (OSB'lerde bu oran yüzde 55'tir.) yüzde 90 oranında indirimli olarak tahsil edilecektir.

Tablo 2.56 Bölgesel Teşvik Uygulamalarında Vergi İndirimi

Bölgeler	Yatırıma Katkı Oranı (%)	Vergi İndirim Oranı (%)	İşletme / Yatırım Döneminde Uygulanacak Yatırıma Katkı Oranı (%)	
			Yatırım Dönemi	İşletme Dönemi
I	15	50	-	100
II	20	55	10	90
III	25	60	20	80
IV	30	70	30	70
V	40	80	50	50
VI*	50	90	80	20

Kaynak: Yatırımlarda Devlet Yardımları, T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2012

Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği: Teşvik belgesi müracaatı sırasında belirtilen yeni istihdam sayısı kadar çalışanın asgari ücret üzerinden hesap edilen sigorta primi işveren hissesi, yatırım 31 Aralık 2013 tarihine kadar başlaması halinde 10 yıl süreyle devlet tarafından karşılanmaktadır. Eğer yatırım Organize Sanayi Bölgesi'nde yapılırsa bu süre 12 yıla çıkmaktadır (*).

Tablo 2.56 Teşvik Uygulamalarında Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği

Bölgeler	31.12.2013'e kadar	01.01.2014 itibariyle
I	2 yıl	-
II	3 yıl	-
III	5 yıl	3 yıl
IV	6 yıl	5 yıl
V	7 yıl	6 yıl
VI*	10 yıl	7 yıl

Kaynak: Yatırımlarda Devlet Yardımları, T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2012

Gelir Vergisi Stopajı Desteği: Sadece 6. Bölgede yapılacak yatırımlarda sağlanan istihdam için asgari ücret üzerinden hesaplanacak gelir vergisi stopajı, 10 yıl süreyle alınmayacaktır.

Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteği: Sadece 6. Bölgede yapılacak yatırımlarda sağlanan istihdam için asgari ücret üzerinden hesaplanacak sigorta primi işçi hissesi, 10 yıl süreyle alınmayacaktır.

Yatırım Yeri Tahsisi: Teşvik belgesi alan yatırımcılara, Maliye Bakanlığının belirlediği usuller çerçevesinde hazine arazisi tahsisi yapılabilmektedir. İmalat sanayi konusunda yapılacak yatırımlarda ise Organize Sanayi Bölgelerinden ücretsiz veya düşük bedelli arsa tahsisi yapılabilmektedir.

Kredi Faiz Desteği: Yatırım gerçekleştirilirken bankalardan en az 1 yıl vadeli ve teşvik belgesinde belirtilmiş sabit yatırım tutarının yüzde 70'lik kısmına tekabül edecek şekilde kullanılacak olan yatırım kredisi faizinin yıllık 7 puanı Hazine tarafından karşılanmaktadır. Faiz desteği her halükarda 900.000 TL'yi ve 5 yılı geçemez. Döviz cinsi kredilerinde destek oranı yıllık 2 puandır.

Katma Değer Vergisi (KDV) İstisnası: Teşvik belgesi kapsamında belirtilen ve uygun görülen makine ve teçhizat için satın alımı sırasında KDV ödenmemektedir.

Gümrük Vergisi Muafiyeti: Teşvik belgesi kapsamında belirtilen ve uygun görülen makine ve teçhizatın yurt dışından satın alınması halinde gümrük vergisi de ödenmemektedir.

2.12.3. Bölgesel Teşviklerin İle Sunduğu Avantajlar

Tablo 2.57 Bölgesel Teşviklerin Karşılaştırılması

DESTEK UNSURLARI		I	II	III	IV	V	VI
KDV İstisnası		+	+	+	+	+	+
Gümrük Vergisi Muafiyeti		+	+	+	+	+	+
Yatırıma Katkı Oranı	OSB Dışı	15	20	25	30	40	50
	OSB	20	25	30	40	50	55
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği (Destek Süresi)	OSB Dışı	2 yıl	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl
	OSB	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl	12 yıl
Yatırım Yeri Tahsisi		+	+	+	+	+	+
Faiz Desteği		YOK	YOK	+	+	+	+
Gelir Vergisi Stopajı Desteği		YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 yıl
Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteği (Destek Süresi)		YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 yıl

Kaynak: Yatırımlarda Devlet Yardımları, T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2012

Tablodan da anlaşılacağı üzere 6. Bölge illeri, yatırım için oldukça cazip imkanlar sunmakta olup, Serhat Bölgesinin sınır illerinden oluştuğu düşünüldüğünde ihracat odaklı düşünen, yeni pazarlar arayan, pazarını çeşitlendirmek isteyen, yatırım açısından bakir alanlarda söz sahibi olmak isteyen yatırım alanları için Kars, Ağrı, Ardahan ve Iğdır illeri uygun şartlar ihtiva etmektedir.

2.12.3.1. Stratejik Yatırımlar

İthalat bağımlılığı yüksek ürünlerin üretimine yönelik olarak asgari 50 milyon TL'lik yatırımlar, Karar'ın 8. Maddesindeki şartları da sağlaması kaydıyla stratejik yatırım olarak değerlendirilir. Bu yatırımlar, bölgesel teşvik unsurlarına ilave olarak bina ve inşaat harcamaları için KDV iadesinden de faydalanır. Ancak KDV iadesi için stratejik yatırım tutarının 500 milyon TL olması gerekmektedir.

2.12.3.2. Büyük Ölçekli Yatırımlar

Karar'ın Ek-3 belgesinde yer alan 12 sektörde yapılacak yatırımlar, söz konusu ekte belirtilen sabit yatırım tutarlarını ihtiva etmesi halinde, faiz desteği ve KDV iadesi

hariç tüm destek unsurlarından Karar'da belirtilen oranlar çerçevesinde faydalanmaktadırlar. Söz konusu sektörler ve asgari yatırım tutarları Tablo 2.58'de verilmiştir.

Tablo 2.58 Büyük ölçekli yatırımlar

Sıra No	Yatırım Konuları	Asgari Sabit Yatırım Tutarları (Milyon TL)
1	Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı	1000
2	Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı	200
3	Liman ve Liman Hizmetleri Yatırımları	200
4	Motorlu Kara Taşıtlarının İmalatı Yatırımları:	
	a) Motorlu Kara Taşıtları Ana Sanayi Yatırımları	200
	b) Motorlu Kara Taşıtları Yan Sanayi Yatırımları	50
5	Demiryolu ve Tramvay Lokomotifleri ve/veya Vagon İmalatı Yatırımları	50
6	Transit Boru Hattıyla Taşımacılık Hizmetleri Yatırımları	
7	Elektronik Sanayi Yatırımları	
8	Tıbbi Alet, Hassas ve Optik Aletler İmalatı Yatırımları	
9	İlaç Üretimi Yatırımları	
10	Hava ve Uzay Taşıtları ve/veya Parçaları İmalatı Yatırımları	
11	Makine (Elektrikli Makine ve Cihazlar Dâhil) İmalatı Yatırımları	
12	Metal Üretimine Yönelik Yatırımlar	

Kaynak: Yatırımlarda Devlet Yardımları, T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2012

2.13. Diğer Kamu Destekleri

Teşvik sistemi uygulamaları haricinde ilde yer alan çeşitli destek mekanizmalarına ait başlıca kurumların özet bilgilerine bu bölümde yer verilmiş olup detaylı bilgiler Serhat Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan "Destekler ve Teşvikler Broşürü" çalışmasında yer almaktadır.

2.13.1. Kalkınma Ajansı

Kalkınma Ajansları, bölgenin kalkınma sürecinin hızlandırılması ve bölge için kritik öneme sahip faaliyetlerin hayata geçirilmesi amacıyla önceden belirlenmiş uygunluk kriterleri doğrultusunda; bölge planı ve programları ile yıllık çalışma programı ve ilgili başvuru rehberlerinde belirlenen alanlarda bölge aktörlerine destek sağlayabilmektedir.

Kalkınma Ajanslarının sağladığı destekleri mali destekler ve teknik destekler olmak üzere iki ana başlık altında sınıflandırmak mümkündür.

2.13.1.1. Mali Destekler

Ajans, yıllık çalışma programında ve başvuru rehberinde açıkça belirtilmek kaydıyla; özel işletmelerin, sivil toplum kuruluşlarının, kamu kurum ve kuruluşlarının, üniversitelerin, kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşlarının, yerel yönetimlerin ve bunların birliklerinin, kooperatiflerin ve bunların birlikleri ile diğer gerçek ve tüzel kişilere mali destek sağlayabilmektedir. Ajansın sağlayabileceği mali destekler; doğrudan finansman desteği, faiz desteği ve faizsiz kredi desteği olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

a) Doğrudan Finansman Desteği: Ajansın Destek Yönetim Kılavuzu uyarınca belirtilen usul ve kurallar çerçevesinde, belli proje ve faaliyetlere yaptığı karşılıksız yardımlardır.

Doğrudan finansman desteği, Ajansın esas itibarıyla proje teklif çağrısı yöntemiyle kullandığı desteklerden oluşmaktadır. Ancak Ajans istisnai olarak, proje teklif çağrısı yapmaksızın ve proje hazırlığı konusundaki yükümlülüklerinden bazılarını hafifletmek veya proje hazırlık sürecini doğrudan yönetmek suretiyle, doğrudan faaliyet desteği ve güdümlü proje desteği şeklinde de doğrudan destek sağlayabilmektedir.

Proje Teklif Çağrısı: Ajans, belirli dönemler itibarıyla planlanan destek programları kapsamında, proje teklif çağrısı yöntemiyle proje karşılığı mali destek sağlamaktadır.

Proje teklif çağrısı, belirli bir destek programı kapsamında, nitelikleri net bir şekilde belirlenmiş olan potansiyel başvuru sahiplerinin, önceden belirlenen konu ve koşullara uygun olarak proje teklifi sunmaya davet edilmesidir.

Doğrudan Faaliyet Desteği: Büyük hacimli yatırım kararlarına kısa vadede etki edilmesi ve yönlendirilmesine katkı sağlayacak olan faaliyetlere, kritik öneme sahip araştırma ve planlama çalışmalarına, Bölgenin kalkınması ve rekabet gücü açısından önemli fırsatlardan yararlanılmasına yönelik planlama, strateji belirleme ve fizibilite benzeri faaliyetlere verilen bir destek türüdür. Bu destek türüne yerel yönetimler, üniversiteler, diğer kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, birlikler ve kooperatifler başvuru yapabilmektedir.

Güdümlü Proje Desteği: Bölgesel gelişmenin hızlandırılması, bölgenin rekabet edebilirliğinin güçlendirilmesi ve bölgedeki iş ortamının iyileştirilmesi açısından önem taşıyan projelere Ajansın öncülük etmesi ve koordinasyonu üstlenmesiyle gerçekleştirilmektedir. Güdümlü proje desteklerinde sadece;

- Yerel yönetimler ve mahalli idare birlikleri,
- Üniversiteler, meslek okulları, araştırma enstitüleri,
- Diğer kamu kurum ve kuruluşlar,
- Kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları,
- Organize sanayi bölgeleri, endüstri bölgeleri ve küçük sanayi siteleri,
- Sivil toplum kuruluşları

proje uygulayıcısı olabilmektedir.

Güdümlü projenin yürütülmesinde, aynı anda birden fazla kurum ve kuruluş rol alabilmektedir.

b) Faiz Desteği ve Faizsiz Kredi Desteği: Faiz desteği, kâr amacı güden gerçek ve tüzel kişilerin ilgili aracı kuruluş ile Ajans arasında imzalanacak protokolde belirtilen nitelikteki projeleri için, ilgili aracı kuruluşlardan alacakları krediler karşılığında ödeyecekleri faiz giderlerinin, Ajans tarafından karşılanmasını öngören karşılıksız yardımdır.

Faizsiz kredi desteği, Ajans tarafından kâr amacı güden gerçek ve tüzel kişilerin ilgili aracı kuruluş ile Ajans arasında imzalanacak protokolde belirtilen nitelikteki projeleri için, ilgili aracı kuruluşlar eliyle kredi verilmesini ve bu mali desteğin Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliğinde belirtilen usul ve esaslar dâhilinde Ajans tarafından sağlanan mali desteğin faiz ödenmeksizin taksitler halinde geri ödenmesine imkan veren karşılıksız yardımdır.

2.13.1.2. Teknik Destek

Ajans tarafından sağlanacak teknik desteğin amacı, bölgedeki yerel aktörlerin bölgesel kalkınma açısından önem arz eden, ancak kurumsal kapasite eksikliği nedeniyle hazırlık ve uygulama aşamalarında sıkıntı ile karşılaşılan çalışmalarına destek sağlamaktır. Ajans sadece aşağıda belirtilen alanlarda yer alan faaliyetlere teknik destek sağlayabilmektedir:

- Eğitim verme,
- Program ve proje hazırlanmasına katkı sağlama,
- Geçici uzman personel görevlendirme,
- Danışmanlık sağlama,
- Lobi faaliyetleri ve uluslararası ilişkiler kurma

gibi kurumsal nitelikli ve kapasite geliştirici faaliyetler.¹⁷

2.13.2. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB)

Ülkede ekonomik ve sosyal ihtiyaçların karşılanmasında küçük ve orta ölçekli işletmelerin payını ve etkinliğini artırmak rekabet güçlerini ve düzeylerini yükseltmek sanayide entegrasyonu ekonomide uygun biçimde gerçekleştirmek amacıyla kurulan KOSGEB'in başlıca destek unsurları şunlardır;

2.13.2.1. KOBİ Proje Destek Programı

Genel olarak KOBİ'lerde proje kültürü ve bilincinin oluşturulması ile işletmelerin proje yapabilme kapasitelerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. İşletmelerin üretim, yönetim, organizasyon, pazarlama, dış ticaret, insan kaynakları, mali işler ve finans, bilgi yönetimi ve bunlarla ilişkili alanlarda sunacakları projeler desteklenmektedir. Destek üst limiti 150.000 TL'dir.

2.13.2.2. Tematik Proje Destek Programı

İşletmelerin kendilerini geliştirmelerini sağlamak için, KOSGEB'ce belirlenmiş tematik alanlarda sunulan projelerin desteklendiği, tematik alan kapsamında olan ve hedef kitle, uygulama alanı, bütçe ve hedefler açısından sınırları çizilmiş çağrı esaslı tematik programdır. Çağrı Esaslı Tematik Program ve Meslek Kuruluşu Proje Destek Programı olmak üzere 2 alt bileşeni bulunmaktadır.

¹⁷ Kalkınma Ajansları Destek Yönetimi Kılavuzu, T.C. Kalkınma Bakanlığı (mülga Devlet Planlama Teşkilatı), 2009.

2.13.2.3. İşbirliği Güçbirliği Destek Programı

KOBİ'ler arasında ortak hareket, işbirliği geliştirmeleri, ortak sorunlarına ortaklaşa çözümler geliştirmelerini destekleyen KOSGEB destek programıdır. Bir KOBİ'nin tek başına çözümler geliştirmede zorlandığı sorunları ortaklıklar kurmak suretiyle aşılmasını teşvik etmektedir. Başvuru için KOSGEB veri tabanına kayıtlı, aktif olarak faaliyet göstermekte olan en az 5 işletmenin proje kapsamında ortaklık yapması gerekmektedir. Destek üst limiti 250.000 TL geri ödemesiz, 500.000 TL geri ödemeli olmak üzere 750.000 TL'dir.

2.13.2.4. AR-GE, İnovasyon ve Endüstriyel Uygulama Destek Programı

KOBİ'lerin ve girişimcilerin Ar-Ge, inovasyon (yenilikçilik) ve endüstriyel uygulama projelerinin desteklenmesidir. Ar-Ge, **İnovasyon** Destek Programı ve Endüstriyel Uygulama Destek Programı olmak üzere 2 alt bileşeni vardır.

2.13.2.5. Genel Destek Programı:

İşletmelerin çeşitli konulardaki küçük çaplı ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik ve proje hazırlamadan işletmeyi destekleyen bir programdır. Bu destek unsurunda işletmeler yurtiçi fuar, yurtdışı iş gezisi, tanıtım, eşleştirme, nitelikli eleman istihdamı, danışmanlık, eğitim, enerji verimliliği, tasarım, sınai mülkiyet hakları, belgelendirme, test, analiz ve kalibrasyon, bağımsız denetim konularında KOSGEB'ten destek alabilmektedir.

2.13.2.6. Girişimcilik Destek Programı:

Girişimciliğin desteklenmesi ve yaygınlaştırılması, başarılı işletmelerin kurulmasını sağlamak amacıyla KOSGEB tarafından girişimcilere sunulan bir destek programıdır. Girişimcilik proje desteğinin uygulamalı girişimcilik eğitimi, yeni girişimci desteği ve iş geliştirme merkezi desteğinden oluşan 3 ana uygulama programı bulunmaktadır.

Uygulamalı girişimcilik eğitimi KOSGEB ve KOSGEB dışındaki kurum ve kuruluşlar tarafından düzenlenebilmektedir. Eğitimin hedef kitlesi kendi işini kurmak isteyen gerçek kişiler olup, eğitimler genel katılıma açık olarak düzenlenebileceği gibi, genç

girişimci, kadın girişimci ve üniversite öğrencileri gibi belirli bir hedef gruba yönelik olarak da yapılabilmektedir.

2.13.2.7. Gelişen İşletmeler Piyasası KOBİ Destek Programı

Gelişme ve büyüme potansiyeline sahip küçük ve orta ölçekteki işletmelerin İMKB'de işlem görmesinin sağlanması ve sermaye piyasalarından fon temin edilmesine imkân sağlanması hedeflenmektedir. İşletmelere, paylarının Gelişen İşletmeler Piyasası'nda işlem görmek üzere halka açılması sürecinde 100.000 TL'ye varan destekler sunulmaktadır.

2.13.2.8. Kredi Faiz Desteği

KOBİ'lerin yatırım, işletme sermayesi ve ihracata yönelik Türk Lirası veya döviz cinsinden nakdi ya da gayri nakdi kredilerinin, faiz/kar payı, komisyon vb. tutarlarının kısmen veya tamamının KOSGEB tarafından karşılanmasını sağlayan unsurdur. İşletmeler, kredi faiz desteğinden yararlanmak için başvurularını KOSGEB ile protokol imzalayan banka şubelerine yapmaktadır.¹⁸

2.13.3. Türkiye İş Kurumu (İŞKUR)

İş ve işçi bulmaya yönelik aracılık hizmetinin etkin bir şekilde sunulması, işgücünün istihdam edilebilirliğini artırmaya yönelik aktif programlar yoluyla istihdamın kolaylaştırılması, korunması, geliştirilmesi, çeşitlendirilmesi ve işini kaybedenlere geçici bir süre gelir desteği sağlaması amaçlanmaktadır. Kurumun aktif işgücü piyasası hizmetleri, işgücü piyasası enformasyon hizmetleri ve pasif işgücü piyasası hizmetleri olmak üzere üç ana destek programı bulunmaktadır.

2.13.3.1. Aktif İşgücü Piyasası Hizmetleri

Bu destek programının alt bileşenleri işgücü yetiştirme kursları, girişimcilik programları, işbaşı eğitim programları, toplum yararına çalışma programları, çalışanların mesleki eğitimi, iş ve meslek danışmanlığı hizmetleridir.

¹⁸ KOSGEB resmî internet sitesi, www.kosgeb.gov.tr, Erişim: 17.11.2012

Aktif işgücü piyasası hizmetleri kapsamında iş ve meslek analizleri yapılması/yaptırılması, mesleklerin tanımlanması ve sınıflandırılarak yayınlanması, meslek ya da alan seçme aşamasında olan öğrencilere mesleki rehberlik hizmetlerinin sunulması, yetişkinlere iş ve meslek danışmanlığı hizmetlerinin verilmesi sağlanmaktadır. Aynı zamanda ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yaparak, yaşam boyu eğitim anlayışı içerisinde meslek edindirme, meslek geliştirme ve meslek değiştirme kurslarını düzenlemek, istihdamında güçlük çekilen grupların istihdamını kolaylaştırıcı mesleki eğitim ve mesleki rehabilitasyon hizmetleri vermek, verdirmek, işsizliğin yoğun olduğu dönemlerde ve yerlerde toplum yararına çalışma programları düzenlemek, istihdamdaki işgücüne eğitim seminerleri vermek ve aktif işgücü piyasası politikaları çerçevesinde uygulanan başlıca faaliyetlerdir.

2.13.3.2. İşgücü Piyasası Enformasyon Hizmetleri

İŞKUR tarafından işyerlerindeki işgücünün verimliliğini artırmak, yönetici pozisyonunda çalışanların, eğitcilik ve yöneticilik niteliklerinin geliştirilmesine katkıda bulunmak amacıyla işletmelerde eğitim seminerleri düzenlenmektedir. Bu seminerler ile çalışan işgücünün, işletme ve verimlilik kültürü, kalite ve iş güvenliği bilinci artırılarak yüksek performansa ulaşmasına katkı sağlanmaktadır. Ayrıca, ilk ve orta kademe yöneticilerine de yöneticilik ve eğitcilik niteliklerinin geliştirilmesine yönelik eğitimler verilmektedir.

2.13.3.3. Pasif İşgücü Piyasası Hizmetleri

Pasif işgücü piyasası kapsamında İŞKUR tarafından işsizlik sigortası, ücret garanti fonu, kısa çalışma ödeneği ve iş kaybı tazminatı hizmetleri sunulmaktadır.¹⁹

2.13.4. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Destekleri

Bakanlık doğrudan destek verdiği gibi aynı zamanda tarım kredi kooperatifleri ve Ziraat Bankası aracılığıyla da çeşitli destekler vermektedir.

19 Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü resmî internet sitesi, www.iskur.gov.tr, Erişim: 17.11.2012

2.14. İlin GZFT Analizi

Serhat Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan TRA2 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı sürecinde, bölgenin güçlü ve zayıf yönleri ile fırsat ve tehditlerinin sistematik bir analizi yapılarak bölgenin geleceği için arzulanan sonuçları etkileyebilecek unsurları belirlemek amacıyla 12-27 Temmuz 2010 tarihleri arasında dört ilde çalıştaylar düzenlenmiştir.

27 Temmuz 2010 tarihinde Iğdır için organize edilen toplantıda, Ajans tarafından hazırlanan bölge planının mevcut durum analizi bulgularının kalkınmanın yerel aktörlerince tartışılması, bölgenin vizyonu ile kalkınma amaç ve hedeflerinin yerel aktörler ile birlikte saptanması ve planın yerel aktörler (paydaşlar) tarafından sahiplenilmesi amaçlanmıştır.

Çalışmaya il ve ilçe düzeyinde kamu, özel sektör kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ile bireysel üretici ve işletmeciler olmak üzere toplamda 112 kişi tarafından katılım sağlanmış ve sektörler için aşağıdaki bulgular elde edilmiştir:

2.14.1. Tarım ve Hayvancılık Sektörü

GÜÇLÜ YÖNLER		ZAYIF YÖNLER	
1. MERA VE OTLAK ALANLARININ GENİŞLİĞİ	1. YAYLA VE MERA KULLANIMI DÜŞÜKTÜR.	11. HAYVAN PARK VE PAZARI OLMAMASI	
2. SULANABİLEN TARIM ALANLARININ ÇOKLUĞU	2. YEM ÜRETİMİNİN YETERSİZLİĞİ	12. SÜT ÜRÜNLERİNDE MEVSİMSELLİK SORUNU, KATMA DEĞERİ YÜKSEK ÜRÜNLERDE YETERİNCE ÇEŞİTLİLİK SAĞLANAMAMASI	
3. HAYVANCILIK GELENEĞİ OLMASI	3. HAYVAN ISLAHI ÇALIŞMALARININ YETERSİZLİĞİ		
4. ÇOK ÇEŞİTLİ BİTKİ VARLIĞI	4. SINIRDAN KAYNAKLANAN HAYVAN HASTALIKLARININ ÇOKLUĞU	13. 50 YAŞ VE ÜSTÜ NÜFUSUN TARIMLA İLGİLENMESİ	
5. KABA YEM İHTİYACI OLMAMASI HATTA KABA YEM FAZLA MİKTARDA OLMASI	5. İŞLETME ÖLÇEĞİNİN KÜÇÜKLÜĞÜ	14. TARIMSAL ALANLARIN VERİMSİZ OLMASI	
6. İĞDIR'DA ÜRETİLEN SÜTTEKİ KURU MADDE ORANININ YÜKSEKLİĞİ	6. TARIMSAL FAALİYETLERİN YETERİNCE ÇEŞİTLİLİĞE SAHIP OLMAMASI	15. HAYVAN IRKLARININ DÜŞÜK VERİMLİ OLMASI	
7. SULANABİLİR ARAZİLERİN ÇAZİBE NEDENİYLE DÜŞÜK MALİYETLE SULANABİLMESİ	7. HAYVANCILIĞIN GELENEKSEL YÖNTEMLERLE YAPILMASI	16. HUBUBAT EKİMLERİNİN FAZLA OLMASI	
8. İĞDIR ÜNİVERSİTESİNİN BULUNMASI	8. PAZARLAMA SORUNU	17. MERA VE ÇAYIRLARDA AŞIRI OTLATMA	
9. ARICILIK POTANSİYELİNİN BÖLGEDE YÜKSEK OLMASI	9. ARAZI TOPLULAŞTIRMA ÇALIŞMALARININ YETERSİZLİĞİ	18. ÜRETİCİLERİN YETERLİ BİLGİ DÜZEYİNDE OLMAMASI (YENİ TEKNOLOJİLERDEN HABERDAR OLMAMASI, EĞİTİM EKSİLİĞİ)	
	10. TEŞVİKLERİN ÜRETİCİ MERKEZLİ OLMAMASI	19. SUNI GÜBRELERİN YANLIŞ KULLANIMI (YERİNDE KULLANILMAMASI VE GEREKTİĞİNDEN FAZLA KULLANILMASI)	
		20. ÜRETİMDE SAĞLIĞA UYGUNLUK SORUNU	

FIRSATLAR		TEHDİTLER	
1. TÜRKİYE'DE ET ÜRETİMİ AÇIĞI OLMASI	1. 3 ÜLKEYE SINIR OLMASI (HASTALIK TEHDİDİ)		
2. SULANABİLİR ARAZİLERİN ÇOKLUĞU	2. AB ÜYELİK SÜRECİNDE SÜT ÜRETİMİN AYNI KOŞULLARDA DEVAM EDEMEYECEK OLMASI		
3. KALKINMA AJANSININ KURULMASI	3. GENÇ NÜFUSUN TARIMLA İLGİLENMEMESİ		
4. DİĞER KURUMLARIN DESTEKLERİ (IPARD, İFAD)	4. KÜÇÜKBAŞ HAYVAN SAYISINDAN AZALMA		
5. DAP EYLEM PROGRAMI	5. SU VE TOPRAK KAYNAKLARININ ÇEVRESEL KIRILMADAN OLUMSUZ ETKİLENMESİ		
6. 3 ÜLKEYE SINIR OLMASI (TİCARET POTANSİYELİ)			
7. İĞDIR'DA ARICILIĞIN GELİŞTİRİLMESİ BAŞTA YEM BİTKİSİ ÜRETİMİ OLMAK ÜZERE BİTKİSEL ÜRETİMİ GELİŞTİREBİLİR.			

2.14.2. Ticaret ve Sanayi, Enerji ve Madenler Sektörü

GÜÇLÜ YÖNLER		ZAYIF YÖNLER	
1.	SÜT VE SÜT ÜRÜNLERİ HAMMEDDE MİKTAR VE KALİTESİNİN YÜKSEKLİĞİ	1.	SANAYİ TABANININ YETERSİZLİĞİ
2.	HES POTANSİYELİNİN YÜKSEK OLMASI	2.	HES POTANSİYELİNİN YETERİNCE KULLANILMAMASI
3.	HAYVANSAL ATIKLARIN DEĞERLENDİRİLMEME POTANSİYELİ	3.	KROM MADEN SAHALARININ KULLANILMAMA AÇILMAMASI
4.	RÜZGAR ENERJİSİ POTANSİYELİ	4.	KALİFİYE ELEMAN YETERSİZLİĞİ
5.	SINIR KAPILARININ VARLIĞI, KAPALI OLANLARIN AÇILDIĞINDA YARATACAĞI POTANSİYEL	5.	TÜKETİM MERKEZLERİNE UZAKLIK
		6.	NAKLİYE MALİYETLERİNİN YÜKSEK OLMASI
		7.	GİRİŞİMCİLİK KÜLTÜRÜNÜN OLMAMASI
		8.	AB DESTEKLERİNDEN FAYDALANILMAMASI
		9.	HAYVANSAL ATIKLARIN DEĞERLENDİRİLMEMESİ (ENERJİYE DÖNÜŞTÜRÜLMEMESİ, ELEKTRİK, ORGANİK GÜBRE, BİYOGAZ)
		10.	SINIR KAPILARININ KAPALI OLMASI
		11.	İĞDIR'DA BİR KOSGEB BİRİMİNİN OLMAMASI
		12.	TEŞVİKLERDEN YETERİNCE FAYDALANILMAMASI
		13.	DEMİRYOLU ULAŞIM AĞININ BULUNMAMASI
		14.	ÖRGÜTLENME VE BİRLİKTE ÇALIŞMA KÜLTÜRÜNÜN EKSİKLİĞİ

FIRSATLAR		TEHDİTLER	
1.	KALKINMA PROJELERİNDE DOĞUYA YÖNELİK POZİTİF AYRIMCILIK	1.	SÜT SANAYİSİNDE ORTAYA ÇIKAN ATIKLAR
		2.	MARKA LAŞMA EKSİKLİĞİ (GİRİŞİMCİ EKSİKLİĞİ)
		3.	KAMU TEŞVİK PROJELERİNİN YETERİNCE UYGUN OLMAMASI (İPOTEK KOŞULLARININ AĞIR OLMASI)

2.14.3.Kültür ve Turizm Sektörü

GÜÇLÜ YÖNLER		ZAYIF YÖNLER	FIRSATLAR	TEHDİTLER
1.	ROTASYON MERKEZİ OLMASI	1. TANITIM YETERSİZLİĞİ	2. GASTRONOMİ (YEMEK KÜLTÜRÜ)	
2.	İĞDIR ÜNİVERSİTESİ'NİN İÇ TURİZME OLAN KATKISI	2. KALİFİYE PERSONEL YETERSİZLİĞİ (EĞİTİM EKSİKLİĞİ)	3. HEMŞEHİRİ TURİZMİ	1. GÖÇ
3.	İNANÇ TURİZMİ (AĞRI DAĞI)	3. FARKINDALIK YETERSİZLİĞİ	4. ALTERNATİF TURİZMİ DAHA CAZİP HALE GELMESİ	2. ÇEVRE VE GÖRÜNTÜ KİRLİLİĞİ (YAYLALARDA BETON YAPILAŞMA)
4.	SPOR TURİZMİ (YÜKSEK RAKIM ANTREMANI)	4. İL VE İLÇELER ARASI KARAYOLU ULAŞIMI	5. GÖÇ EDEN HEMŞEHİRLERİN POTANSİYEL GÜCÜ (İĞDIR DİYASPORASI)	3. KIRSAL TURİZMİN HALK DİNDAR BESLENMEMESİ (BİLGİLENDİRME EKSİKLİĞİ)
		5. BİRLİKTELİK SORUNU (SOSYAL SERMAYE GELİŞİMİŞLİĞİNDEKİ DÜŞÜKLÜK)		4. KURUMLAR ARASI İRTİBAT VE SİNERJİ EKSİKLİĞİ (TEMATİK YAKLAŞIMLAR YOK)
		6. HİJYEN, HİZMET VE ANLAYIŞ KALİTESİNİN DÜŞÜKLÜĞÜ		
		7. TURİZM ÜRÜNLERİNDE ÇEŞİTLİLİK NOKSANLIĞI (HEDİYELİK EŞYA VE DİĞER HİZMETLER VE ÜRÜN NOKSANLIĞI)		
		8. TURİZM FAALİYETLERİNİN MEVSİMSELİĞİ		
		9. PAZARLAMA YETERSİZLİĞİ		

2.14.4. Eğitim, İstihdam ve İnsan Kaynakları Sektörü

GÜÇLÜ YÖNLER		ZAYIF YÖNLER
1. GENÇ NÜFUSUN YOĞUN OLMASI	1. YETİŞKİN EĞİTİMİNE (İŞGÜCÜ BECERİLERİNİ GELİŞTİRMEYE) YÖNELİK İLGI YETERSİZ	9. BİNALARIN FİZİKİ KOŞULLARININ ENGELLİLER İÇİN UYGUN OLMAMASI, ÖZEL EĞİTİM MERKEZLERİNİN YETERSİZ OLMASI, PERSONEL YETERSİZLİĞİ
2. EĞİTİME DEĞER VERME GELENEĞİNE SAHİP OLMASI	2. EĞİTİM OLANAKLARININ YETERSİZLİĞİ	10. ENGELLİLERE YÖNELİK EĞİTİM VE REHABİLİTASYON HİZMETLERİNİN YETERSİZLİĞİ
3. İĞDIR ÜNİVERSİTESİ'NİN MEVCUT OLMASI	3. KIRSAL ALANDA EĞİTİME YÖNELİK FİZİKİ İMKANLARIN YETERSİZ OLMASI (BİRLEŞTİRİLMİŞ SINIFLAR)	11. ENGELLİLERE YÖNELİK İSTİHDAM OLANAKLARININ YETERSİZLİĞİ
	4. YİBOLARIN EĞİTİM KALİTESİNİ DÜŞÜRMESESİ	12. ENGELLİLERE KARŞI TOPLUMSAL BAKIŞ AÇIŞININ DAKİ OLUMSUZLUK
	5. DERSANELERİN VARLIĞI EĞİTİMİ OLUMSUZ ETKİLİYOR	13. KARMA EĞİTİMİN GETİRDİĞİ OLUMSUZLUK 8AYNI ORTAMDA, AYNI EĞİTİMİ ALMALAR, MÜFREDATIN ENGELLİLERE UYGUN OLMAMASI)
	6. DİĞER BÖLGELERLE EĞİTİMDE FIRSAT EŞİTSİZLİĞİNİN BULUNMASI	14. EĞİTİMLE ÜRETİM ARASINDA BİR BAĞLANTININ KURULAMAMASI, İŞGÜCÜ BECERİLERİNİ GELİŞTİRME ÇALIŞMALARININ YETERSİZLİĞİ (KIRSAL ALAN DAHİL)
	7. YENİ MEZUN, TECRÜBESİZ ÖĞRETMENLERİN BÖLGEDE GÖREV YAPMASI, VE BİR AN ÖNCE GİTME İSTEKLERİ	
	8. İŞGÜCÜ BECERİLERİNİ GELİŞTİRMEYE YÖNELİK EĞİTİMLERE FİRMALARIN YETERİNCE KATILMAMASI, İLGI AZLIĞI (KÜÇÜK İŞLETMELER)	

FIRSATLAR		TEHDİTLER
1. MESLEKİ EĞİTİME YÖNELİK ÇOK SAYIDA PROGRAMIN BULUNMASI	1. ÜNİVERSİTE MEZUNU KİŞİLERİN İŞ BULAMAMASI (YAYGIN İŞSİZLİK)	
2. ENGELLİLERE VERİLECEK MESLEKİ EĞİTİM VE ONLARIN İŞGÜCÜNE KATILMASI	2. GÖÇ, İNSAN KAYNAKLARI GÖÇÜ	
3. ENGELLİ TURİZMİ İÇİN BİR DESTİNASYON ALANI OLABİLİR	3. KÖY VE KIRSAL BÖLGELERDE KIZ ÇOCUKLARININ OKULMAMASI	
4. İĞDIR HAVAALANINI GENİŞLETME ÇALIŞMALARİ	4. ÇALIŞMA KÜLTÜRÜ KONUSUNDA ALGI EKSİKLİKLERİ, İŞ BEĞENMEMEZLİK	
5. İĞDIR ÜNİVERSİTESİNİN MEVCUDİYETİ, İĞDIR ÜLKELERDEN ÖĞRENCİ ALMAK KONUSUNDA POTANSİYEL OLUŞTURMAKTADIR	5. GELENEKSEL ÜRETİM BİÇİMLERİNİ SÜRDÜRMEYE YÖNELİK EĞİTİM YETERSİZLİĞİ	
6. GELENEKSEL ÜRETİM TÜRLERİNİ SÜRDÜRMEYE YÖNELİK EĞİTİM YETERSİZLİĞİ		

2.14.5. Sağlık ve Spor Sektörü

Güçlü Yönler		Zayıf Yönler	Fırsatlar	Tehditler
1. SAĞLIK MYO BULUNMASI	1. YEŞİL KARTLI SAYISININ FAZLA OLMASI	1. TUZLUCA TUZ MAĞARALARININ SAĞLIK TURİZMİNE KAZANDIRILMASI	1. DİŞARIDAN GELECEK SAĞLIK PERSONELİNİN İKLİM VE COĞRAFI ETKENLER NEDENİYLE BÖLGEYİ TERCİH ETMEMESİ.	
2. DOĞA SPORLARI İÇİN MERKEZ OLMA POTANSİYELİ	2. KİŞİ BAŞINA DÜŞEN UZMAN DOKTOR SAYISININ TÜRKİYE ORTALAMASININ ALTINDA OLMASI	2. KOMŞU ÜLKELERDEN GELECEK HASTALAR İÇİN MERKEZ OLABİLME POTANSİYELİ		
	3. SAĞLIK ALTYAPISININ YETERSİZ OLMASI, HASTANELERDE FİZİKİ ALTYAPI YETERLİLİĞİ	3. ÖZEL HASTANELERİN KURULMASI FIRSAT OLABİLİR		
	4. ÇOCUK ÖLÜM ORANLARININ YÜKSEK OLMASI	4. SPORUN SOSYAL HOŞGÖRÜ VE DAYANIŞMAYI GÜÇLENDİRME AMACIYLA KULLANILABİLİMESİ		

2.14.6. Çevre, Ulaştırma ve Altyapı Sektörü

GÜÇLÜ YÖNLER		ZAYIF YÖNLER
1. ÇEVRENİN KORUNMUŞ OLMASI	1. ÇEVRE BİLİNCİNİN YETERİNCE GELİŞMEMİŞ OLMASI, DUYARSIZLIK	8. HAVAALANI-ŞEHİR ULAŞIMININ YETERSİZLİĞİ
2. HAVAALANI, KARAYOLU ULAŞIM AĞININ MEVCUDİYETİ	2. ÇEVREYE DUYARSIZ UYGULAMALAR NEDENİYLE SULARIN KIRLENMESİ	9. ATIKSU ARITMA TESİSLERİNİN YOKLUĞU
	3. KATI ATIK ARITMA TESİSLERİNİN OLMAMASI	10. KANALİZASYON ALTYAPISININ YETERSİZLİĞİ
	4. BELEDİYE ALANLARI İÇERİSİNDE HAYVANCILIK FAALİYETLERİNİN YÜRÜTÜLÜYOR OLMASI	11. ÖZELLİKLE KIRSAL ALANDA İÇME SUYU ALTYAPISININ YETERSİZ OLMASI
	5. ULAŞIM ALTYAPISINDA KALİTE PROBLEMİ	
	6. UÇAK SEFER SAYILARININ, DESTİNASYONLARININ YETERSİZLİĞİ	
	7. KALİTESİZ KÖMÜR KULLANIMI HAVA KİRLİLİĞİNE NEDEN OLMAKTADIR	

FIRSATLAR		TEHDİTLER
1. KARŞ-IĞDIR-NAHÇIVAN DEMİRYOLU ÇALIŞMALARININ YAPILMASI	1. HES'LERİN KURULMASI	4. METSAMOR NÜKLEER SANTRALININ (ERMENİSTAN) FAALİYETİ
2. LOJİSTİK SEKTÖRÜNDE FAALİYET GÖSTEREN ÇOK SAYIDA FİRMANIN VARLIĞI	2. OLUMSUZ KIŞ KOŞULLARININ ULAŞIM ALTYAPISINI TEHDİT ETMESİ	
3. ULUSLARARASI LOJİSTİK AĞINDA KİLİT İL OLMASI	3. ALTYAPIYA YÖNELİK YATIRIMLARIN FİNANSAL VE TEKNİK ANLAMDA YETERİNCE DENETLENMEMESİ	

3. YATIRIM ORTAMI DEĞERLENDİRMESİ

Çalışmanın bu bölümünde Iğdır ilinde yatırım yapılabilecek alanların objektif ölçütlerle tespit edilerek ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda Türkiye Kalkınma Bankası'nca (TKB) 2005 yılında hazırlanan "Iğdır İli Uygun Yatırım Alanları Araştırması" ve Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın "Iğdır Yatırım Ortamı ve Yapılabilecek Yatırımlar Araştırması, 2005" ile "81 İl Durum Raporu, 2011" incelenmiştir. Türkiye Kalkınma Bankası'nın çalışmalarda kullanılan "Önerilen Yatırım Konularının Kuruluş Yeri Faktörlerine Göre Değerlendirme" tabloları başta 2010 yılı Ekim ayında Ajans tarafından hazırlanan "TRA2 Düzey II Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı" olmak üzere Ajans'ın saha çalışmaları ve raporlarında elde edilen bulgular yardımıyla güncel veriler ışığında güncellenmiştir. TKB tarafından sunulan yatırım konuları listelerinde yer almayan yatırım alanları yine aynı şablon kullanılarak listelere eklenmiştir. Tablolar güncellenirken hali hazırdaki teşvik ve destekler de dikkate alınmıştır.

Bu çalışmanın temel inceleme alanı "kuruluş yeri faktörleri" analizidir. Kuruluş yeri faktörleri, belirli bir üretim biriminin belirli bir coğrafi konuma yerleştirilmesi halinde, söz konusu üretim biriminin maliyeti, satış hasılatı ve sermaye yapısı üzerinde etkili olan tüm konumsal özellikleri kapsar. Çalışmada önerilen yatırım alanları için sektörel bir faktör ağırlığı belirlenmiş daha sonra her bir yatırım alanı için puan verilerek toplam faktör puanları hesaplanmıştır. Buna göre;

Tarım ve Hayvancılık Sektörü için;

0-120 arası puan C grubu

121-160 arası puan B grubu

161-200 arası puan A grubu

Sanayi ve Hizmetler Sektörleri için;

0-150 arası puan C grubu

151-200 arası puan B grubu

201-250 arası puan A grubu

yatırım konularını ifade etmektedir.

A grubu: Gerek talep/pazar/kaynak, gerekse yatırım boyutları/karlılık/risk derecesi bakımından sorunlu bulunmadığı düşünölen girişim alanlarını kapsamaktadır.

B grubu: Bireysel olanaklar ve hazırlık derecesine göre birinci gruptaki yatırımlar gibi sorunsuz olarak düşünölmekle birlikte kuruluş yeri, pazarlama, kapasite, işgücü vb. unsurlar açısından daha ayrıntılı çalışmayı gerektiren girişim alanlarını kapsamaktadır.

C grubu: Bölge ve ülkenin gereksinim duyabileceği, girdi çıktı değerlendirmesi bakımından anlamlı potansiyel gösteren yatırım alanlarıdır. Ancak, bölgede belirli bir altyapı ile ekonomik oluşum ve gelişmelere bağılı olarak öteki gruplara oranlara daha ciddi hazırlık dönemi gerektiren girişim alanlarını kapsamaktadır.

3.1. Kuruluş Yeri Faktörleri

Çalışmada tarım ve hayvancılık alanları için 10 adet, sanayi ve hizmetler sektöründeki yatırım önerileri için 16 adet kuruluş yeri faktörü belirlenmiştir.

KURULUŞ YERİ FAKTÖRLERİ	
Tarım ve Hayvancılık	
1	Pazar Olanakları
2	Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık
3	Taşıma
4	İşgücü
5	Enerji, Yakıt ve Su
6	Arazi Durumu
7	Sosyal ve Kültürel Çevre
8	İklim Koşulları
9	Özendirme Önlemleri
10	Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı ve Finansman Olanakları
Sanayi ve Hizmetler	
1	Pazar Olanakları
2	Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık
3	Taşıma
4	İşgücü
5	Enerji, Yakıt ve Su
6	Arsanın Maliyeti, Topografik Yapısı ve İnşaat Maliyeti
7	Sosyal ve Kültürel Çevre
8	İklim Koşulları
9	Çevre Koşullarına Uygunluk
10	Özendirme Önlemleri
11	Yan Sanayiye Yakınlık
12	Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Personelin Sağlanması
13	İletişim İmkânları
14	Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı
15	Finansman İmkânları ve Bankacılık Hizmetlerinden Yararlanma
16	Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)

3.2. Kuruluş Yeri Faktörleri Değerlendirmesi

3.2.1. Pazar Olanakları

İl nüfusu 2012 yılı itibariyle 190.409 kişi olup, nüfusun % 53,29'u il ve ilçe merkezlerinde yaşamaktadır. Son yıllarda ülke genelindeki ekonomik iyileşme ve tüketicilerin satın alma gücündeki artış Iğdır'a da yansımıştır. Hızla gelişmekte ve büyümekte olan Iğdır Üniversitesi'nde eğitim gören öğrencilerin harcama eğilimleri ve il ekonomisine katkıları her geçen gün artış göstermektedir. Son yıllarda ildeki eğitim, sağlık, ulaştırma, taşımacılık, inşaat sektörü vb. alanlarda gerçekleştirilen yatırımlar ise çarpan etkisiyle diğer sektörleri de peşinde sürüklemektedir.

Bölgede tarım ve hayvancılık sektörü, gıda ihtiyacını karşılaması, nüfusun önemli bir bölümünün istihdamını sağlaması, sanayi sektörünün birçok dalına girdi sağlaması ve ihracat potansiyeli ile ilin ekonomisine katkısı büyük sektörlerden biri olmaya devam etmektedir.

Sektörlere ilişkin katma değer ve istihdam verilerine göre, tarım ve hayvancılığa dayalı bir ekonomik yapı gösteren ilin, son yıllarda sanayi sektörüne doğru bir geçiş yaşadığı söylenebilir. Küçük Sanayi Sitesi ve Organize Sanayi Bölgesi haricinde ilde öne çıkan işletme sayısı azdır. OSB ve KSS'ler dışında il sınırları içerisinde kimyasal ürünlerin imalatı, un fabrikaları, bims imalatı, tuğla fabrikası, tekstil fabrikaları ve beton santralleri bulunmaktadır.

İl sanayisinin önemli bir kısmını oluşturan gıda ürünleri imalatı, hammaddesini birincil tarım ve hayvancılık faaliyetlerinden sağlamaktadır. Özellikle süt ve süt ürünleri sektöründe üretim yapan işletmeler, yeterli hammaddenin bulunmamasından dolayı kurulu kapasitelerinin altında ve/veya mevsimsel olarak faaliyet göstermek zorunda kalmaktadır. Iğdır'da 3 adet faal mandıra bulunmaktadır. Söz konusu mandıralar yıl boyu üretim yapmakta olup kış mevsiminde süt arzının azalması nedeniyle üretimde de azalma meydana gelmektedir.

Iğdır uygun iklimi sayesinde Bölgesinin meyve-sebze deposu olmaya adaydır. İl, seracılık ve örtü altı üretimi sayesinde sadece kendi ihtiyacı değil Bölgenin de ihtiyacını önemli ölçüde karşılayabilecek potansiyele sahiptir.

İlde yer alan imalat sanayi işletmeleri ürettikleri ürünleri ağırlıklı olarak İğdır ve çevre illere pazarlamaktadır. Bunun dışında gıda ürünleri imalatı alanında özellikle yoğurt ve ayran üretimi yapan firmalar çevre illere satış yaparken; kimyasal ürünler ve tekstil ürünleri komşu ülkeler ile Ankara ve İstanbul gibi büyük şehirlere pazarlanabilmektedir.

Hizmetler sektöründe ilde eğitim, sağlık ve turizm alanlarında faaliyet gösteren tesislerin nicelik bakımından talebi karşılamadığı yapılan görüşmelerde yetkililerce dile getirilmiştir.

Yalnızca İğdır il merkezinde olmak üzere Kredi Yurtlar Kurumu'na ait 1 adet, il genelinde özel teşebbüslere ait 2 adet yükseköğretim öğrenci yurdu bulunmaktadır. 2011-2012 yılı verilerine göre 1.024 öğrenci bu yurtta konaklamaktadır. İğdır Üniversitesi son dört yılda 3.500 öğrenci sayısına ulaşmış olup bu sayı hızla artmakta olduğundan yurt ihtiyacı da buna paralel olarak artmaktadır.

İlde 3 yıldızlı otel sayısı 2 olup, 1 adet 3 yıldızlı otelin yapımı da tamamlanmak üzeredir. Bunun dışında 2 yıldızlı ve tek yıldızlı oteller de bulunmaktadır. Ancak bu otellerin hiç biri toplantı ya da konferans organizasyonları için yeterli imkanlara sahip olmayıp, yatak kapasiteleri de oldukça sınırlıdır. İğdır, İran'ın resmi tatili olan Perşembe ve Cuma günleri yoğun bir İranlı turist akınına uğramaktadır. Ayrıca Cumartesi ve Pazar günleri ise Nahcivan'dan ziyaretçiler İğdır'a gelmektedir. Bu durum ilde sosyal ve ticari bir hareketliliğe sebep olmaktadır. Buna karşın yerli/yabancı ziyaretçilerin ve halkın sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir alışveriş merkezi bulunmamaktadır.

3.2.2. Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık

İğdır Ovası'nda sulu tarımın yapılabilirliği ve iklimin nispeten uygun olması neticesinde meyve-sebze, hububat, endüstri bitkileri ve yem bitkileri üretimi yapılmaktadır. İldeki yonca verimi Türkiye ortalamasının üstünde olup yılda 4 ya da 5 kez yonca biçimi yapılabilmektedir. Son dönemde hayvan sayısındaki artışa bağlı olarak silajlık mısır ekimi de yaygınlaşmış ve ikinci ürün olarak ön plana çıkmıştır. İlde meyvecilikteki üretim miktarı bakımından birinci sırada kayısı yer almakta olup bunu elma, şeftali, kavun ve karpuz takip etmektedir. Sebzeçilik açısından domates ve salatalık üretimi ilk sırada yer almaktadır.

İğdir'da 2000-2011 yılları arasında büyükbaş hayvan varlığı iki katına, toplam süt üretimi ise 3 katına çıkmıştır.

Temel hammadde temin yerleri bakımından genellikle yurtiçindeki diğer illere bağımlı olan il sanayisi, yan sanayinin gelişmemiş olması, bünyesinde birbirini tamamlayıcı nitelikte işletme ağını barındırmaması ve istenilen kalite ve miktarda ürün sunamaması dolayısıyla bu noktada önemli sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. İlde yer alan sanayi işletmelerinin büyük bir çoğunluğu üretim sürecinde kullandığı makine ve teçhizatı bölge dışındaki illerden temin etmektedir. Bu yüzden ilde mevcut olan işletmelerin ihtiyaç duyacağı hammaddeler ve yan sanayi malları dikkate alınarak kurulacak işletmeler bu talebin bölge içerisinden karşılanmasına olanak tanıyacak, kendisine çevre illerden de pazar bulacaktır.

İğdir; Ermenistan, İran ve Azerbaycan (Nahcivan Özerk Cumhuriyeti) olmak üzere 3 ülke ile sınır olmasının ve 3.000'e yakın TIR varlığının verdiği avantajla komşu ülkelerden plastik hammaddelerini temin edebilmektedir. Dahilde işleme rejimi kapsamında tedarik edilen hammaddeler işlenerek komşu coğrafyalara tekrar ihraç edilebilmektedir.

İlde, kaya tuzu ve pomza madeni bulunmakta olup Tuzluca ilçesinde kaya tuzu işletmesi, Ağrı Dağı eteklerinde ise pomza işletmeleri bulunmaktadır.

3.2.3. Taşıma

İğdir'a ulaşım havayolu ve karayolu vasıtasıyla sağlanmaktadır. Proje aşamasında olan demiryolu (Kars-İğdir-Nahcivan) tamamlandığında ulusal ağa ve uluslararası ağlara demiryolu ile de bağlantı sağlanabilecektir. Karayolu vasıtasıyla Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa, Adana, Samsun, Trabzon, Erzurum, Van, Diyarbakır gibi kentlerden İğdir'a düzenli otobüs seferleri yapılmaktadır. Temmuz 2012'de İğdir'da havaalanının açılmasıyla birlikte Ankara ve İstanbul'a karşılıklı direk seferler yapılmaktadır. İğdir yüzölçümü küçük bir il olmakla birlikte, arazisinin ovalık olması nedeniyle kara ulaşımı açısından gerekli bağlantıları bölünmüş yol olarak gerçekleştirmiştir.

İğdir 3.000'e yakın TIR varlığı ile Türkiye'deki miktarın %5'ini barındırmaktadır. Bu nedenle gerek batıya gerekse doğuya nakliyede rekabet avantajına sahiptir. İlde 44 adet C2 yetki belgeli (uluslararası taşımacılık yapma yetki belgesi) firma bulunmak-

tadır. Doğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan 67 firmanın 44'ü Iğdır'da yer almaktadır.

3.2.4. İşgücü

2011 yılında TRA2 Bölgesi'nde en çok istihdam sağlayan sektör %55,8'lik oranla tarım sektörü olmakla birlikte, toplam istihdamın yüzde 30,5'i hizmetler, %13,7'si ise sanayi sektöründe çalışmaktadır.

Genç nüfus olarak nitelendirilen 15-24 yaş arası nüfus ilin %20,2'sini, 15-64 yaş grubundaki çalışan nüfus ise il toplam nüfusunun %61,8'ini teşkil etmektedir.

Türkiye İş Kurumu'nun verilerine göre, 2012 yılı sonu itibariyle veritabanına kayıtlı işsiz sayısı 6.532 kişidir. Yıl içerisinde İŞKUR İl Müdürlüğüne yapılan 11.844 başvurunun 7.515'i erkek 4.329'u kadındır.

Nüfusun önemli bir bölümünün geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde son yıllarda gerçekleştirilen hayvan hastalıkları ile mücadele, hayvan beslemesi, iyi tarım uygulamaları, model işletme ziyaretleri vb. çalışmalar mevcut beşeri sermayenin gelişmesine imkân tanımaktadır.

İlde yetişen nitelikli işgücünü Iğdır'da bulunan kız meslek ve teknik lisesi, teknik ve endüstri meslek lisesi ve ticaret meslek lisesi teşkil etmektedir.

2012 yılı itibariyle Iğdır Üniversitesi ön lisans, lisans ve lisansüstü programlarında eğitim öğretim gören öğrenci sayısı 3.360'tır. Üniversite bünyesinde hizmet veren 4 fakülte, 1 meslek yüksekokulu ve 3 enstitü her yıl düzenli olarak mezun vermektedir. Üniversite bünyesinde bulunan meslek yüksekokullarında, bölgenin önde gelen ve potansiyel teşkil eden sektörlerine yönelik işgücü de yetişmektedir. Ziraat fakültesi Iğdır Ovası'nda tarımsal faaliyetlerin gelişmesi amacıyla çalışmalarını sürdürmektedir. Ayrıca mühendislik fakültesindeki gıda mühendisliği bölümü tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesine katkı sunmaktadır.

3.2.5. Enerji, Yakıt ve Su

Tarım sektörüne yönelik olarak son yıllarda yapılan kamu yatırımları özellikle sulama alanında ihtiyaçların karşılanması açısından önem arz etmektedir. Söz konusu kamu yatırımlarının başında Ünlendi Barajı gelmektedir. Bu proje kapsamında Iğdır Ova-

sı'nın sulanamayan Tuzluca Bölgesi sulu tarıma açılacak ve Iğdır'ın içme suyu ihtiyacı karşılanacaktır.

Iğdır ilinde doğalgaz kullanılmamakta olup şehrin girişine kadar Türkiye-İran ana doğalgaz boru hattından tali hat BOTAŞ tarafından çekilmiştir. Iğdır'ın doğalgaz dağıtım ihalesi Ağrı ve Doğubayazıt ile birlikte 2013 yılı içerisinde gerçekleştirilecektir. Bir diğer gelişme yapılması planlanan Kars-Iğdır-Nahcivan doğalgaz boru hattıdır. Bu hat ile Nahcivan'a doğalgaz ulaştırılması hedeflenmektedir. Bu hatla ile Iğdır, hem Azerbaycan hem de İran gazına ev sahipliği yapabilecektir.

İlde Ünlendi Barajı dışında baraj bulunmamakta olup elektrik üretimi açısından sadece Kiti HES faaliyettedir.

Iğdır OSB'nin elektrik altyapısı sanayi tesisleri için uygun olup doğrudan ana trafo merkezinden, şehir şebekesinden bağımsız bir hatla sağlanmaktadır.

3.2.6. Sosyal ve Kültürel Çevre

Iğdır sınır ili olduğundan komşu ülkeler ile yakın kültürel ve ticari bağlara sahiptir. İlin etnik yapısında Azeri ve Kürt nüfusun ağırlıklı olması ile sosyo-kültürel bir zenginlik katmaktadır. Yapılan çalışmalar ve yatırımlar sayesinde bölge tarih boyunca ifa ettiği köprü vazifesini yakın zamanda daha nitelikli olarak yerine getirecek ve Avrupa ile Kafkasya'yı, Orta Asya'yı ve Uzak Asya'yı daha da yakınlaştıracaktır. Bu durum ildeki sanayi ve ticaret sektörünün de gelişmesine olanak tanıyacaktır.

Iğdır'da 4 Tarım Kredi Kooperatifi ve üç adet yetiştiriciler birliği bulunmaktadır. Hayvansal üretimin geliştirilmesi amaçlı faaliyet gösteren bu birlikler, veterinerlik hizmetleri, yem ve malzeme satışı, ırk ıslahı ve kayıt tutma gibi faaliyetlerde bulunmaktadır.

Son yıllardaki örgütlenmelerin bir kısmı Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ve Avrupa Birliği'nin tarımsal desteklerinden faydalanmak için gerekli olan yasal zorunluluklardan kaynaklanmaktadır. Buna rağmen, kooperatif ve birlik gibi örgütler hem sayı hem de nitelik olarak yeterli olduğu söylenemez.

Sanayi ve Ticaret alanında Ticaret ve Sanayi Odası, Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği, Ticaret Borsası, Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğü işletmelere iktisadi, sinai

ve ticari faaliyetlerine desteklerini sürdürmektedir. Bununla birlikte SERKA ve 2013 yılında kurulacak olan KOSGEB'in işletmelerin mevcut kapasitelerini artırmaya ve girişimcilik kültürünü geliştirmeye yönelik faaliyetleri bulunmaktadır.

3.2.7. İklim Koşulları

İğdır'ın iklimi Doğu Anadolu tipi karasal iklimdir. İğdır ilinin ovalık kesimleri, Doğu Anadolu Bölgesi'nin diğer kesimlerinde görülen şiddetli kara ikliminden fazlaca etkilenmez. Bunun en önemli nedeni çevresinde bulunan Ağrı Dağı gibi yüksek alanlara göre alçakta olmasıdır. Çukur konumuyla mikroklima oluşturan İğdır Ovası'nda yer alan İğdır kentinde yıllık ortalama sıcaklık 12,08 °C'dir. Oysa yalnızca 140 km uzaklık-taki Kars'ta bu değer ortalama 4,2 °C'dir. Ovada kışlar, Erzurum-Kars yaylasına göre daha yumuşak, yazlar ise daha uzun ve sıcak geçer. Kentte kışın -25 °C'ye kadar düşen ve yazın da 41 °C'yi aşan hava sıcaklıklarına rastlanır. İğdır fiziksel özelliklerinden dolayı ülkemizin en az yağış alan yörelerimizden birisidir. Özellikle yarı kurak iklime sahip olması, bitki örtüsünün Doğu Anadolu'nun tipik bitki örtüsü olan bozkır olmasına yol açmıştır.

3.2.8. Çevre Koşullarına Uygunluk

Türkiye'de havası en kirli kentlerin başında İğdır gelmektedir. İlde hava kirliliği en çok kış aylarında gözlenmektedir. Bunun nedeni özellikle ilin coğrafi yapısı ile ilgili olup rüzgar hızının genel olarak düşük seviyelerde olması sebebiyle kirli havanın rüzgarla dağıtılamamasından kaynaklanmaktadır.

İldeki mevcut sanayi tesislerinin sayısının azlığı ve genel olarak çevreyi kirleticiler olmaları nedeniyle atıkların, çevreye zarar vermeyecek hale getirilmesi konusunda ilde Sanayi tesisleri bazında ve OSB bünyesinde bugüne kadar çalışma yapılmamıştır.

Son yıllarda il sınırları içinde yerleşim merkezlerinde (belediyelerde) oluşan katı atıkların oluşturduğu sorunları önlemek amacıyla, katı atıkların daha düzenli toplanması yönünde çalışmalar yapılmaktadır. İl hastanelerindeki toplam yatak sayısı 300 olup, oluşan tıbbi atık miktarı yaklaşık 259 kg/gün, 94535 kg/yıl olarak gerçekleşmekte ve tıbbi atıklar Erzurum'da bulunan tıbbi atık bertaraf tesisine gönderilmektedir.

İlde belediyeler birliği kurulmuş olup İğdır Katı Atık Düzenli Depolama Sahası henüz

kullanımda değildir. Düzensiz çöp depolama alanı şehir merkezinin güneydoğusundadır. Toplam depolama alanı 230.000 metrekarelik bir yeri kaplamaktadır. İl merkezine ait olmak üzere bir adet düzensiz çöp depolama alanı mevcuttur.

İlde Katı Atık Bertaraf Tesisi inşaatı bitmiş olup ve işletmeye alınması için çalışılmaktadır. Düzenli depolamaya geçildikten sonra düzensiz depolama alanlarının rehabilitasyon çalışmaları başlatılacaktır.²⁰

Iğdır OSB'de atık bertaraf tesisi bulunmamakta olup fabrika sayısının çoğalmasını müteakip sıvı atık arıtım tesisi kurulacaktır.

3.2.9. Özendirme Önlemleri

15 Haziran 2012 tarih ve 2012/3305 sayılı "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar" ile yürürlüğe giren yeni teşvik sisteminde Iğdır ili altıncı bölge illeri arasında yer almıştır. Böylece minimum yatırım tutarı olan 500.000 TL'nin üzerindeki tüm yatırımlar sektör ayrımı yapılmaksızın (Türkiye'de desteklenmeyen sektörler hariç) bölgesel desteklerden yararlanabilecektir.

Hazine Teşvik Sistemi kapsamında belirlenen destek unsurları yatırım yeri tahsisi, faiz desteği, gümrük vergisi muafiyeti, KDV istisnası, işçi ve işveren hissesi desteği, gelir vergisi stopajı ve vergi indirimidir.

Buna ek olarak son dönemde Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın çiftçiye gübre, mazot, organik tarım, hayvan başı ödemeler, yem ekimi vb. konularda desteklerini artırmıştır.

İlde SERKA ve 2013 yılında faaliyet gösterecek olan KOSGEB'in imalat sanayi, ticaret ve turizm sektörlerinde ilin ihtiyaçlarına ve potansiyeline göre faaliyet göstermesi ve destek vermesi, bölgedeki yatırım ve yatırımcılar için önemli teşvikler sağlamaktadır. Bölgede yapılacak turizm yatırımları için Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın arazi tahsisini de içeren destekleri bulunmaktadır.

20 Türkiye Çevre Durum Raporu, T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2011

3.2.10. Yan Sanayiye Yakınlık

İlde yan sanayi yeterince gelişmemiştir. Makine, teçhizat vb. ürünler bölge dışından temin edilmektedir. Orta Anadolu illeri en yakın yan sanayi ürünü tedarikçileri olarak öne çıkmaktadır.

3.2.11. Üst Düzey Yöneticilerin Teknik Personelin Sağlanması

İlde gerçekleştirilen ve üst düzey yönetici/teknik personel gerektiren yatırım alanlarında firmaların bu ihtiyacının bir kısmını bölgedeki beşeri sermayeden bir kısmını ise bölge dışından karşıladığı bilinmektedir.

İğdır Üniversitesi bünyesinde ziraat ve mühendislik fakültesi ile birlikte meslek yüksek okulu en önemli insan kaynağı yetiştiren kurumlardır. Bunların dışında kız meslek lisesinin giyim teknolojileri bölümü tekstil tesislerinin nitelikli eleman ihtiyacını karşılama konusunda çalışmalar yürütmektedir.

3.2.12. İletişim İmkânları

İğdır telekomünikasyon bakımından gerekli teknik altyapıya sahiptir. Türkiye-Nahçıvan fiber optik kablosu ilden geçmektedir. Gerek internet hizmetleri gerek telefon hizmetleri açısından ilin ihtiyacını karşılayacak düzeyde altyapı sunulmaktadır. İl merkezinin büyük çoğunluğunda ve üniversite kampüsünde fiber optik kablo altyapısı mevcuttur.

3.2.13. Arazi Durumu

İlde tarım arazilerinin alanı toplam yüzölçümün %33'ünü oluşturmaktadır. Tarım arazilerinin 97.041 ha (%81'i) sulanabilir olmasına rağmen, hâlihazırda bu arazilerin 81.719 ha (%69'u) sulanmaktadır. TRA2 Bölgesi tarım alanının % 15'ine denk düşen İğdır ilinde tarım alanı 118.525 hektardır.

Tarım arazilerinin parçalı ve ekonomik işletmeye yetmeyen büyüklükte olması, yeterli tapulaştırma çalışmalarının yapılamaması, arazi amenajmanının yapılmamış olması ve bilinçsiz otlatma bölgedeki arazi kullanımına ait sorunlardır. Bu doğrultuda tarım arazilerinin parçalanmasının önlenmesi, parçalı arazilerin toplulaştırılması, az top-

raklı ve topraksız çiftçilerin yeterli gelir elde edebilecekleri tarımsal aile işletmeleri kurabilecek şekilde topraklandırılmaları gerekmektedir.

Kadastro İl Müdürlüğü'nün 2012 yılı Temmuz ayı verilerine göre ilde kadastro işlemi tamamlanan arsaların oranı %98'dir.

1999 yılında kuruluş çalışmaları başlamış olan OSB'nin 1. etabının altyapısı 2011 yılında tamamlanmıştır. İki etap halinde planlanan OSB'nin 1. etabındaki tüm parsellerin (22 parsel) tahsisi yapılmıştır. 83 parselden oluşan 2. etabın altyapı inşaatı ise 2013 yılı kamu yatırım programında yer almış olup, ihalesinin yapılması suretiyle faaliyetler başlayacaktır.

Not: Kuruluş yeri faktörleri arasında yer alan "Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı ve Finansman Olanakları" ile "Arsanın Maliyeti Topografik Yapısı ve İnşaat Maliyeti" faktörleri her bir yatırım konusu için ayrıca değerlendirilmiş olup bu başlıktakonuyla ilgili genel bir değerlendirmeye yer verilmemiştir.

3.2.14. Yatırım Değerlendirmeleri

3.2.14.1. Tarım ve Hayvancılık

		Faktör Ağırlığı	Damızlık Et ve Süt Sığırcılığı		Koyun / Keçi Yetiştiriciliği		Yumurta Tavukçuluğu	
			Puan	Faktör	Puan	Faktör	Puan	Faktör
1.	Pazar Olanakları	3	9	27	8	24	9	27
2.	Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	8	16	9	18	6	12
3.	Taşıma	1	9	9	8	8	9	9
4.	İşgücü	1	8	16	8	8	9	9
5.	Enerji, Yakıt ve Su	2	8	8	8	16	7	14
6.	Arazi Durumu	3	8	8	9	27	8	24
7.	Sosyal ve Kültürel Çevre	1	8	8	7	7	7	7
8.	İklim Koşulları	3	9	9	8	24	9	27
9.	Özendirme Önlemleri	2	9	18	7	14	8	16
10.	Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı ve Finansman Olanakları	2	8	16	8	16	8	16
			A	162	A	162	A	161

		Faktör Ağırlığı	Arıcılık		Kaba Yem Üretimi		Silajlık Mısır ve Yonca Yetiştiriciliği	
			Puan	Puan	Faktör	Puan	Faktör	Faktör
1.	Pazar Olanakları	3	7	21	9	27	9	27
2.	Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	6	12	8	16	9	18
3.	Taşıma	1	8	8	9	9	9	9
4.	İşgücü	1	7	7	8	8	8	8
5.	Enerji, Yakıt ve Su	2	7	14	7	14	7	14
6.	Arazi Durumu	3	8	24	8	24	9	27
7.	Sosyal ve Kültürel Çevre	1	7	7	8	8	8	8
8.	İklim Koşulları	3	8	24	8	24	8	24
9.	Özendirme Önlemleri	2	7	14	8	16	8	16
10.	Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı ve Finansman Olanakları	2	9	18	8	16	8	16
			B	149	A	162	A	167

		Faktör Ağırlığı	Bodur Meyve Yetiştiriciliği/ Meyvecilik-Sebzecilik		Seracılık ve Süs Bitkileri		Tohumculuk	
			Puan	Faktör	Puan	Faktör	Puan	Faktör
1.	Pazar Olanakları	3	9	27	9	27	7	21
2.	Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	8	16	8	16	7	14
3.	Taşıma	1	9	9	9	9	9	9
4.	İşgücü	1	8	8	9	9	7	7
5.	Enerji, Yakıt ve Su	2	7	14	7	14	8	16
6.	Arazi Durumu	3	9	27	9	27	7	21
7.	Sosyal ve Kültürel Çevre	1	8	8	7	7	7	7
8.	İklim Koşulları	3	8	24	6	18	8	24
9.	Özendirme Önlemleri	2	8	16	8	16	8	16
10.	Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı ve Finansman Olanakları	2	8	16	9	18	7	14
			A	165	A	161	B	149

3.2.14.2. Sanayi ve Hizmetler

		Faktör Ağırlığı	Süt Ürünleri İşleme Tesisi		Helva, Lokum, Reçel, Meze ve Marmelat Üretimi		Yaş Sebze ve Meyve Paketleme		Meyve Konsantresi Üretim Tesisi	
			Puan	Faktör	Puan	Faktör	Puan	Faktör	Puan	Faktör
1.	Pazar Olanakları	3	7	21	9	27	8	24	7	21
2.	Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	7	14	8	16	8	16	5	10
3.	Taşıma	1	9	9	9	9	9	9	9	9
4.	İşgücü	2	8	16	8	16	8	16	8	16
5.	Enerji, Yakıt ve Su	1	7	7	7	7	7	7	7	7
6.	Arsanın Maliyeti, Topoğrafik Yapısı ve İnşaat Maliyeti	1	8	8	8	8	8	8	9	9
7.	Sosyal ve Kültürel Çevre	1	8	8	8	8	9	9	7	7
8.	İklim Koşulları	1	9	9	9	9	9	9	9	9
9.	Çevre Koşullarına Uygunluk	2	9	18	9	18	9	18	9	18
10.	Özendirme Önlemleri	2	8	16	8	16	8	16	8	16
11.	Yan Sanayiye Yakınlık	1	7	7	7	7	7	7	6	6
12.	Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Personelin Sağlanması	2	7	14	5	10	7	14	8	16
13.	İletişim İmkânları	1	9	9	9	9	9	9	9	9
14.	Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	7	14	8	16	7	14	6	12
15.	Finansman İmkânları ve Bankacılık Hizmetlerinden Yararlanma	1	7	7	7	7	7	7	7	7
16.	Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	2	8	16	8	16	8	16	8	16
			B	193	B	199	B	199	B	188

		Faktör Ağırlığı	Salça ve Konserve Üretim Tesisi		Silaj Paketleme Tesisi		Ambalaj Malzemeleri Üretimi		Soğuk Hava Deposu	
			Puan	Faktör	Puan	Faktör	Puan	Faktör	Puan	Faktör
1.	Pazar Olanakları	3	7	21	9	27	9	27	9	27
2.	Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	6	12	9	18	7	14	9	18
3.	Taşıma	1	9	9	8	8	9	9	9	9
4.	İşgücü	2	8	16	8	16	8	16	9	18
5.	Enerji, Yakıt ve Su	1	7	7	7	7	7	7	6	6
6.	Arsanın Maliyeti, Topoğrafik Yapısı ve İnşaat Maliyeti	1	8	8	8	8	8	8	9	9
7.	Sosyal ve Kültürel Çevre	1	8	8	8	8	9	9	9	9
8.	İklim Koşulları	1	9	9	8	8	9	9	8	8
9.	Çevre Koşullarına Uygunluk	2	9	18	9	18	9	18	9	18
10.	Özendirme Önlemleri	2	8	16	8	16	8	16	9	18
11.	Yan Sanayiye Yakınlık	1	7	7	8	8	6	6	6	6
12.	Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Personelin Sağlanması	2	7	14	8	16	7	14	7	14
13.	İletişim İmkânları	1	9	9	8	8	9	9	9	9
14.	Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	6	12	8	16	7	14	7	14
15.	Finansman İmkânları ve Bankacılık Hizmetlerinden Yararlanma	1	7	7	8	8	7	7	7	7
16.	Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	2	8	16	8	16	8	16	8	16
			B	189	A	206	B	199	A	206

		Faktör Ağırlığı	Tuğla/Bims (Pomza) Üretimi		Temizlik Malzemeleri (sabun, deterjan vb.)		Plastik Esaslı Eşya		PVC Tabanlı Ayakkabı	
			Puan	Faktör	Puan	Faktör	Puan	Faktör	Puan	Faktör
1.	Pazar Olanakları	3	9	27	9	27	8	24	7	21
2.	Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	9	18	7	14	7	14	7	14
3.	Taşıma	1	9	9	9	9	9	9	9	9
4.	İşgücü	2	8	16	8	16	7	14	7	14
5.	Enerji, Yakıt ve Su	1	6	6	7	7	7	7	7	7
6.	Arsanın Maliyeti, Topoğrafik Yapısı ve İnşaat Maliyeti	1	8	8	8	8	8	8	8	8
7.	Sosyal ve Kültürel Çevre	1	9	9	7	7	8	8	9	9
8.	İklim Koşulları	1	9	9	9	9	8	8	9	9
9.	Çevre Koşullarına Uygunluk	2	7	14	7	14	7	14	8	16
10.	Özendirme Önlemleri	2	7	14	8	16	8	16	8	16
11.	Yan Sanayiye Yakınlık	1	7	7	7	7	6	6	6	6
12.	Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Personelin Sağlanması	2	7	14	6	12	6	12	7	14
13.	İletişim İmkânları	1	9	9	9	9	9	9	9	9
14.	Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	6	12	8	16	7	14	7	14
15.	Finansman İmkânları ve Bankacılık Hizmetlerinden Yararlanma	1	7	7	7	7	7	7	7	7
16.	Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	2	8	16	8	16	8	16	8	16
			B	195	B	194	B	186	B	189

		Faktör Ağırlığı	Örme Eşya (çorap, kazak)		Trikotaj ve Konfeksiyon Üretimi		Lojistik Yatırımı		Lisanslı Depoculuk	
			Puan	Faktör	Puan	Faktör	Puan	Faktör	Puan	Faktör
1.	Pazar Olanakları	3	7	21	9	27	8	24	8	24
2.	Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	6	12	8	16	7	14	8	16
3.	Taşıma	1	8	8	9	9	9	9	8	8
4.	İşgücü	2	7	14	8	16	9	18	8	16
5.	Enerji, Yakıt ve Su	1	7	7	8	8	8	8	8	8
6.	Arsanın Maliyeti, Topoğrafik Yapısı ve İnşaat Maliyeti	1	8	8	6	6	8	8	8	8
7.	Sosyal ve Kültürel Çevre	1	9	9	8	8	9	9	8	8
8.	İklim Koşulları	1	9	9	8	8	9	9	9	9
9.	Çevre Koşullarına Uygunluk	2	9	18	9	18	7	14	7	14
10.	Özendirme Önlemleri	2	8	16	9	18	8	16	8	16
11.	Yan Sanayiye Yakınlık	1	7	7	8	8	7	7	7	7
12.	Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Personelin Sağlanması	2	6	12	7	14	6	12	7	14
13.	İletişim İmkânları	1	9	9	8	8	9	9	8	8
14.	Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	8	16	8	16	6	12	6	12
15.	Finansman İmkânları ve Bankacılık Hizmetlerinden Yararlanma	1	7	7	8	8	8	8	6	6
16.	Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	2	8	16	8	16	8	16	8	16
			B	189	B	181	B	193	B	190

		Faktör Ağırlığı	Elektrikli Ev Aletleri		Otel (3 yıldız ve üzeri)		Apart Daire ve Öğrenci Yurdu	
			Puan	Faktör	Puan	Faktör	Puan	Faktör
1.	Pazar Olanakları	3	9	27	8	24	9	27
2.	Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	6	12	8	16	8	16
3.	Taşıma	1	9	9	8	8	8	8
4.	İşgücü	2	7	14	7	14	9	18
5.	Enerji, Yakıt ve Su	1	7	7	7	7	9	9
6.	Arsanın Maliyeti, Topoğrafik Yapısı ve İnşaat Maliyeti	1	8	8	8	8	9	9
7.	Sosyal ve Kültürel Çevre	1	7	7	8	8	9	9
8.	İklim Koşulları	1	9	9	9	9	9	9
9.	Çevre Koşullarına Uygunluk	2	8	16	8	16	8	16
10.	Özendirme Önlemleri	2	8	16	9	18	8	16
11.	Yan Sanayiye Yakınlık	1	7	7	8	8	8	8
12.	Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Personelin Sağlanması	2	6	12	7	14	7	14
13.	İletişim İmkânları	1	9	9	9	9	9	9
14.	Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	5	10	6	12	8	16
15.	Finansman İmkânları ve Bankacılık Hizmetlerinden Yararlanma	1	7	7	7	7	8	8
16.	Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	2	8	16	8	16	8	16
			B	186	B	194	A	208

		Faktör Ağırlığı	Konut		Alışveriş Merkezi		Çağrı Merkezi	
			Puan	Faktör	Puan	Faktör	Puan	Faktör
1.	Pazar Olanakları	3	10	30	9	27	8	24
2.	Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	8	16	7	14	8	16
3.	Taşıma	1	8	8	8	8	9	9
4.	İşgücü	2	8	16	8	16	9	18
5.	Enerji, Yakıt ve Su	1	7	7	7	7	7	7
6.	Arsanın Maliyeti, Topoğrafik Yapısı ve İnşaat Maliyeti	1	6	6	6	6	9	9
7.	Sosyal ve Kültürel Çevre	1	8	8	8	8	8	8
8.	İklim Koşulları	1	8	8	9	9	9	9
9.	Çevre Koşullarına Uygunluk	2	7	14	8	16	8	16
10.	Özendirme Önlemleri	2	5	10	6	12	9	18
11.	Yan Sanayiye Yakınlık	1	6	6	7	7	8	8
12.	Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Personelin Sağlanması	2	6	12	5	10	6	12
13.	İletişim İmkânları	1	9	9	9	9	9	9
14.	Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	6	12	6	12	5	10
15.	Finansman İmkânları ve Bankacılık Hizmetlerinden Yararlanma	1	7	7	7	7	6	6
16.	Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	2	8	16	8	16	8	16
			B	185	B	184	B	195

4. YATIRIM YAPILABİLECEK ALANLAR

Bir ekonomide yatırım yapma kararını etkileyen pazar olanakları, hammadde ve alt-yapı kaynaklarına yakınlık, taşıma, işgücü, yan sanayiye yakınlık vb. birçok faktör vardır. Bununla birlikte ildeki coğrafi yapı, beşeri kaynaklar, teknik ve sosyal altyapı, tarımsal yapı, doğal kaynaklar, sanayi, ticaret ve hizmet sektörleri ile finansman olanakları ilin mevcut durumunu ve potansiyelini ortaya koyan başlıca alanlardır. Yatırım Yapılabilecek Alanların tespitinde esas olan; yerli veya yabancı yatırımcıların yatırım kararlarını etkileyen kuruluş yeri faktörlerinin objektif bir şekilde değerlendirilmesidir.

Bu bölümde, yatırım ortamı değerlendirilerek kuruluş faktörlerine göre ele alınan ve gerek talep-pazar-kaynak gerekse yatırım boyutları, karlılık ve risk derecesi bakımından sorunlu bulunmadığı düşünülen girişimler daha detaylı incelenmiştir. 35 ayrı yatırım alanında yapılan inceleme sonucunda 11 adet yatırım A Grubu, 24 adet yatırım ise B grubu olarak değerlendirilmiştir. İncelemede C Grubu olarak değerlendirilen yatırımlara bu çalışmada yer verilmemiştir.

Sektör Adı	Faaliyet Alanı	Puan	Kategori
Tarım ve Hayvancılık	Silajlık Mısır ve Yonca Yetiştiriciliği	167	A
	Bodur Meyve Fidanı Yetiştiriciliği/Meyvecilik-Sebzecilik	165	A
	Kaba Yem Üretimi	162	A
	Damızlık Et ve Süt Sığırcılığı	162	A
	Koyun/Keçi Yetiştiriciliği	162	A
	Seracılık ve Süs Bitkileri	161	A
	Yumurta Tavukçuluğu	161	A
	Tohumculuk	149	B
	Arıcılık	149	B

Sektör Adı	Faaliyet Alanı	Puan	Kategori
Sanayi ve Hizmetler	Biyogaz Üretimi	202	A
	Apart Daire ve Öğrenci Yurdu	208	A
	Soğuk Hava Deposu	206	A
	Silaj Paketleme Tesisi	206	A
	Helva, Lokum, Reçel, Meze ve Marmelat İmalatı	199	B
	Metal Ürünler İmalatı	199	B
	Çağrı Merkezi	195	B
	Lisanslı Depoculuk	190	B
	Lojistik Yatırımı	193	B
	Süt Ürünleri İşleme Tesisi	193	B
	Ambalaj Malzemeleri Üretimi	199	B
	Tarım Makineleri İmalatı	199	B
	Yaş Sebze ve Meyve Paketleme	199	B
	Tuğla/Bims (Pomza İşleme) Üretimi	195	B
	Temizlik Malzemeleri (sabun, deterjan vb.)	194	B
	Otel (3 yıldız ve üzeri)	194	B
	Örme Eşya (çorap, kazak vb.)	189	B
	PVC Tabanlı Ayakkabı	189	B
	Mobilya İmalatı	189	B
	Salça ve Konserve Üretim Tesisi	189	B
	Meyve Konsantresi Üretim Tesisi	188	B
	Elektrikli Ev Aletleri	186	B
	Plastik Esaslı Eşya	186	B
	Konut	185	B
AVM	184	B	
Trikotaj ve Konfeksiyon Üretimi	181	B	

Aşağıda A Grubu olarak belirlenen 11 adet yatırım ve B Grubunun 190 ve üzeri puanlı 12 adet yatırım alanına ait değerlendirmeler yer almaktadır.

4.1. Silajlık Mısır ve Yonca Yetiştiriciliği

Kuruluş Yeri Faktörleri		Faktör Ağırlığı	Puan	Faktör
1.	Pazar Olanakları	3	9	27
2.	Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	9	18
3.	Taşıma	1	9	9
4.	İşgücü	1	8	8
5.	Enerji, Yakıt ve Su	2	7	14
6.	Arazi Durumu	3	9	27
7.	Sosyal ve Kültürel Çevre	1	8	8
8.	İklim Koşulları	3	8	24
9.	Özendirme Önlemleri	2	8	16
10.	Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı ve Finansman Olanakları	2	8	16
TOPLAM			A	167

TRA2 Bölgesi hayvancılık bölgesi olmakla birlikte, hayvancılığın en önemli maliyet unsurunu oluşturan yem üretimi konusunda Iğdır'ın Bölgede ön plana çıktığı görülmektedir. Iğdır Ovası'nın verimli ve sulanabilir olmasının ve ikliminin verdiği avantajla ovada yılda iki ürün alınması, silajlık mısır ekimini yaygınlaştırmıştır. İldeki yonca verimi Türkiye ortalamasının üstünde olup, yılda 4 ya da 5 kez yonca biçimi yapılabilir.

4.2. Bodur Meyve Fidanı Yetiştiriciliği ve Meyvecilik-Sebzecilik

Kuruluş Yeri Faktörleri		Faktör Ağırlığı	Puan	Faktör
1.	Pazar Olanakları	3	9	27
2.	Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	8	16
3.	Taşıma	1	9	9
4.	İşgücü	1	8	8
5.	Enerji, Yakıt ve Su	2	7	14
6.	Arazi Durumu	3	9	27
7.	Sosyal ve Kültürel Çevre	1	8	8
8.	İklim Koşulları	3	8	24
9.	Özendirme Önlemleri	2	8	16
10.	Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı ve Finansman Olanakları	2	8	16
TOPLAM			A	165

İğdir'da meyvecilik eski dönemlerden beri sürdürülmektedir. Kayısı türlerinden şarlakın ana vatanı Nahcivan olup; İğdir ile aynı coğrafi şartlara sahip olduğundan İğdir'da da yetiştirilebilmektedir. İlde yetiştirilen kayısı Türkiye çapında "İğdir Kayısı" adı ile ünlenmiştir. Ancak henüz coğrafi işareti alınmamıştır. Rusya'nın votka yapımında kayısı kullanması ildeki kayısının önemli bir kısmının Rusya'ya ihraç edilmesine sebep olmuştur. İlde bodur meyve ağaçlarının yetiştirilmesi ve meyve-sebzeciliğin geliştirilmesine uygun altyapı bulunmaktadır. Meyvecilikteki üretim miktarı bakımından birinci sırada kayısı yer almakta olup; bunu elma, şeftali, kavun ve karpuz takip etmektedir. Sebzecilik açısından domates, biber, patlıcan, mısır ve salatalık üretimi ilk sıralarda yer almaktadır.

4.3. Kaba Yem Üretimi

Kuruluş Yeri Faktörleri		Faktör Ağırlığı	Puan	Faktör
1.	Pazar Olanakları	3	9	27
2.	Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	8	16
3.	Taşıma	1	9	9
4.	İşgücü	1	8	8
5.	Enerji, Yakıt ve Su	2	7	14
6.	Arazi Durumu	3	8	24
7.	Sosyal ve Kültürel Çevre	1	8	8
8.	İklim Koşulları	3	8	24
9.	Özendirme Önlemleri	2	8	16
10.	Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı ve Finansman Olanakları	2	8	16
TOPLAM		A		162

TÜİK verilerine göre 2011 yılında İğdir'da 97 bin büyükbaş ve 583 bin küçükbaş hayvan bulunmaktadır. Bununla birlikte Bölgenin hayvancılık bölgesi olduğu da aşikârdır. Yem bitkilerinin başlıca iki tüketim alanı vardır. Yem bitkileri özellikle uzun süren kış aylarında hayvanların kaba yem ihtiyacının giderilmesi için ve yem fabrikalarında kesif yem üretiminde hammadde olarak kullanılmaktadır. İğdir'da üretilen kaba yem ilin ihtiyacını karşılamakla birlikte il dışına da gönderilmektedir.

4.4. Damızlık Et ve Süt Sığırcılığı

Kuruluş Yeri Faktörleri		Faktör Ağırlığı	Puan	Faktör
1.	Pazar Olanakları	3	9	27
2.	Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	8	16
3.	Taşıma	1	9	9
4.	İşgücü	1	8	16
5.	Enerji, Yakıt ve Su	2	8	8
6.	Arazi Durumu	3	8	8
7.	Sosyal ve Kültürel Çevre	1	8	8
8.	İklim Koşulları	3	9	9
9.	Özendirme Önlemleri	2	9	18
10.	Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı ve Finansman Olanakları	2	8	16
TOPLAM		A		162

Ülke genelinde olduğu gibi bölgede de hayvancılık faaliyetlerinde verimlilik artışının sağlanmasında en önemli çözüm önerisi ırk ıslahının gerçekleştirilerek uyum sağlayabilen ve verimi yüksek ırkların yaygınlaştırılmasıdır.

Son yıllarda bu yönde uygulanan destekleme politikaları artarak devam etmektedir. Bu politikaların bir sonucu olarak İğdır ve çevre illerinde on yıllık süreçte kültür ırkı sayısı %80 oranında artarken ve melez ırk hayvan varlığı 2 katına çıkmıştır.

Bölge illerinde yürütülen hayvancılık destek programları, modern işletmelerin kurulabilmesi için yatırımcılara önemli artılar sunmaktadır. Bu kapsamda bölgeye uyum sağlayabilen kültür ya da melez ırkların alınması teşvik edilmektedir. Bölgede yapılacak ıslah çalışmaları için en yakın tesis Orta Anadolu'da olup, yetiştiriciler kültür ve melez hayvan ırklarını bölge dışından ya da yurtdışından yüksek maliyetler karşılığında temin etmektedir.

İğdır'ın Dilucu Bölgesi'nde bulunan Kazım Karabekir Tarım İşletmesi Müdürlüğü'nde büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık konusunda deneme üretimleri gerçekleştirilmekte ve bölgeye en uygun ırkın belirlenmesine çalışılmaktadır. Diğer taraftan söz konusu işletmenin 30 yıl süre ile özel sektöre kiralanması çalışmaları devam etmektedir.

Kamu yatırımları ile birlikte ildeki ulaşım altyapısının son yıllarda gözle görülür bir iyileşme kaydettiği düşünülduğünde gerek kuruluş aşamasında gerekse satış aşamasında taşıma yönünden bir sorunla karşılaşmayacağı öngörülmektedir.

4.5. Koyu-Keçi Yetiştiriciliği

Kuruluş Yeri Faktörleri		Faktör Ağırlığı	Puan	Faktör
1.	Pazar Olanakları	3	8	24
2.	Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	9	18
3.	Taşıma	1	8	8
4.	İşgücü	1	8	8
5.	Enerji, Yakıt ve Su	2	8	16
6.	Arazi Durumu	3	9	27
7.	Sosyal ve Kültürel Çevre	1	7	7
8.	İklim Koşulları	3	8	24
9.	Özendirme Önlemleri	2	7	14
10.	Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı ve Finansman Olanakları	2	8	16
TOPLAM		A		162

İğdir, TRA2 Bölgesinde küçükbaş hayvan varlığı açısından Ağrı'dan sonra ikinci sırada gelmektedir. 2000-2011 yılları arasındaki süreçte İğdir'da küçükbaş hayvan sayısı %27'lik bir artış göstermiştir. Diğer taraftan Kazım Karabekir Çiftliğinde bölgeye uyum sağlayabilecek koyun türleri (Bafra, Karaman gibi) denenmektedir. Keçi yetiştiriciliği ise daha geri planda kalmakla birlikte verimi yüksek ve uyum sağlayabilecek ırklar (Saanen Keçisi gibi) konusundaki denemelerde olumlu sonuçlar alınmıştır.

4.6. Seracılık ve Süs Bitkileri Yetiştiriciliği

Kuruluş Yeri Faktörleri		Faktör Ağırlığı	Puan	Faktör
1.	Pazar Olanakları	3	9	27
2.	Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	8	16
3.	Taşıma	1	9	9
4.	İşgücü	1	9	9
5.	Enerji, Yakıt ve Su	2	7	14
6.	Arazi Durumu	3	9	27
7.	Sosyal ve Kültürel evre	1	7	7
8.	İklim Koşulları	3	6	18
9.	Özendirme nlemleri	2	8	16
10.	Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı ve Finansman Olanakları	2	9	18
TOPLAM		A		161

İğdir uygun iklimi sayesinde Bölgesinin meyve-sebze deposu olmaya adaydır. İl, seracılık ve örtü altı üretimi sayesinde sadece kendi ihtiyacını değil Bölgenin de ihtiyacını önemli ölçüde karşılayabilecek potansiyele sahiptir. Özellikle serada üretilecek ss bitkileri; Rusya, Azerbaycan, Ukrayna, Kazakistan gibi eski Sovyet coğrafyasında yerleşmiş bir kültür olan iek alıp-verme geleneğinin de etkisiyle bu coğrafyalara ihraç edilme potansiyeline sahiptir. Seraların ısıtılması için alternatif enerji (biyogaz vb.) kaynaklı seralara önemli desteklerin bulunması ve 6. Bölge illerinde 500.000 TL yatırım yapılması kaydıyla 5 dekar ve üzeri sera yatırımlarının teşvik kapsamında olması sektörü geliştirecek uygulamalar olarak dikkati çekmektedir.

4.7. Yumurta Tavukçuluğu

Kuruluş Yeri Faktörleri		Faktör Ağırlığı	Puan	Faktör
1.	Pazar Olanakları	3	9	27
2.	Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	6	12
3.	Taşıma	1	9	9
4.	İşgücü	1	9	9
5.	Enerji, Yakıt ve Su	2	7	14
6.	Arazi Durumu	3	8	24
7.	Sosyal ve Kültürel Çevre	1	7	7
8.	İklim Koşulları	3	9	27
9.	Özendirme Önlemleri	2	8	16
10.	Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı ve Finansman Olanakları	2	8	16
TOPLAM			A	161

Türkiye’de kişi başına hayvansal protein tüketimi gelişmiş ülkelerin altındadır. Son yıllarda yumurta tüketiminin artış göstermesi ise olumlu bir gelişmedir. Özellikle Gürcistan, İran gibi komşu ülkelere yönelik yumurta ihracatının artması, bölgede yumurta üretiminin ciddi boyutlarda yapılmaması veya kapasitesi düşük boyutlarda yapılması sektördeki boşluklar olarak göze çarpmaktadır. Yumurta tavukçuluğu konusunda en önemli mesele yem tedarikidir. Yemin bölgeden tedarik edilebilmesi durumunda yumurta tavukçuluğu uygun bir yatırım olarak göze çarpmaktadır.

4.8. Biyogaz Üretimi

Kuruluş Yeri Faktörleri		Faktör Ağırlığı	Puan	Faktör
1.	Pazar Olanakları	3	7	21
2.	Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	7	14
3.	Taşıma	1	9	9
4.	İşgücü	2	9	18
5.	Enerji, Yakıt ve Su	1	9	9
6.	Arsanın Maliyeti, Topografik Yapısı ve İnşaat Maliyeti	1	9	9
7.	Sosyal ve Kültürel Çevre	1	8	8
8.	İklim Koşulları	1	9	9
9.	Çevre Koşullarına Uygunluk	2	9	18
10.	Özendirme Önlemleri	2	8	16
11.	Yan Sanayiye Yakınlık	1	7	7
12.	Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Personelin Sağlanması	2	8	16
13.	İletişim İmkânları	1	8	8
14.	Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	8	16
15.	Finansman İmkânları ve Bankacılık Hizmetlerinden Yararlanma	1	8	8
16.	Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	2	8	16
TOPLAM			A	202

Son yıllarda Iğdır'da çiftlik hayvancılığı hızla gelişmektedir. Gelişen hayvancılığın yanı sıra meyvecilik ve sebzeçiliğin de yaygınlaşması biyogaz üretimi için uygun hammadde bulunmasını olanaklı kılmaktadır. Kurulacak ufak biyogaz tesisleri kırsal alanın sera ısıtması başta olmak üzere birçok ihtiyacı karşılanabilecektir. Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nün brifingine göre 1 inek = 1 ampulün yıllık elektrik ihtiyacıdır. Orta büyüklükteki hayvancılık işletmelerinin biyogaz tesislerine sahip olması ile birlikte enerji ihtiyaçlarının bir kısmı karşılanacak ve işletmenin maliyetleri azalacaktır. Ayrıca seracılık için de alternatif enerji kullanılmış olacak ve karbon salınımı azalacaktır.

4.9. Apart Daire ve Öğrenci Yurdu

Kuruluş Yeri Faktörleri		Faktör Ağırlığı	Puan	Faktör
1.	Pazar Olanakları	3	9	27
2.	Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	8	16
3.	Taşıma	1	8	8
4.	İşgücü	2	9	18
5.	Enerji, Yakıt ve Su	1	9	9
6.	Arsanın Maliyeti, Topografik Yapısı ve İnşaat Maliyeti	1	9	9
7.	Sosyal ve Kültürel Çevre	1	9	9
8.	İklim Koşulları	1	9	9
9.	Çevre Koşullarına Uygunluk	2	8	16
10.	Özendirme Önlemleri	2	8	16
11.	Yan Sanayiye Yakınlık	1	8	8
12.	Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Personelin Sağlanması	2	7	14
13.	İletişim İmkânları	1	9	9
14.	Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	8	16
15.	Finansman İmkânları ve Bankacılık Hizmetlerinden Yararlanma	1	8	8
16.	Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	2	8	16
TOPLAM		A		208

İldeki memur ve üniversite öğrencisi nüfusunun yoğunluğu inşaat sektörü için büyük bir fırsat olarak değerlendirilebilir. Sürekli kapasitesi genişleyen üniversiteden dolayı sayısı artan öğrenci ve tayinden dolayı kısa dönemli olarak gelen memurlar, yurtları ve eşyalı apart daireleri tercih etmektedirler. Hâlihazırda 3.000'in üzerinde öğrencisi bulunan Iğdır Üniversitesi öğrencilerinin konaklayabileceği Iğdır şehir merkezinde 2 tanesi Kredi Yurtlar Kurumu'nun ve 1 tanesi de özel sektörün olmak üzere 3 öğrenci yurdu faaliyet göstermektedir.

İlin ikliminden dolayı inşaat süresinin uzun olması, artan memur ve öğrenci sayısı, yeni mevzuatlarla birlikte merkezi ısıtma sistemlerinin zorunlu hale getirilmesi, şehrin dikey büyümesi ve apartman hayatının yerleşmesi, öğrenci yurtlarının teşvik kapsamında olması apart daire ve öğrenci yurdu yatırımları için uygun ortamı sunmaktadır.

4.10. Soğuk Hava Deposu

Kuruluş Yeri Faktörleri		Faktör Ağırlığı	Puan	Faktör
1.	Pazar Olanakları	3	9	27
2.	Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	9	18
3.	Taşıma	1	9	9
4.	İşgücü	2	9	18
5.	Enerji, Yakıt ve Su	1	6	6
6.	Arsanın Maliyeti, Topografik Yapısı ve İnşaat Maliyeti	1	9	9
7.	Sosyal ve Kültürel Çevre	1	9	9
8.	İklim Koşulları	1	8	8
9.	Çevre Koşullarına Uygunluk	2	9	18
10.	Özendirme Önlemleri	2	9	18
11.	Yan Sanayiye Yakınlık	1	6	6
12.	Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Personelin Sağlanması	2	7	14
13.	İletişim İmkânları	1	9	9
14.	Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	7	14
15.	Finansman İmkânları ve Bankacılık Hizmetlerinden Yararlanma	1	7	7
16.	Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	2	8	16
TOPLAM			A	206

Tarımsal faaliyetlerin yoğun olarak gerçekleştirildiği Iğdır Ovası'nda üretilen ürünlerin yıllık talebe göre piyasaya sürülebilmesi için gerekli olan ortam soğuk hava depolarıdır. 2012 yılında soğuk hava depoları, Trabzon üzerinden Rusya'ya yapılan kayısı ihracatı nedeniyle ne kadar önemli bir rol üstlendiğini göstermiştir. İlk şoklamanın yapılarak üretilen ürünlerin daha uzun mesafelere gönderilebilmesi, yıla yayılarak daha fazla satış hasılatının elde edilebilmesi ve talebe göre piyasaya sürülebilmesi üreticileri soğuk hava deposuna olan ilgisini artırmaktadır. Iğdır'da iç gümrüğün kurulması söz konusu ürünlerin Iğdır'da paketlenerek, gümrüklenebilmesini de sağlayacaktır.

4.11. Silaj Paketleme Tesisi

Kuruluş Yeri Faktörleri		Faktör Ağırlığı	Puan	Faktör
1	Pazar Olanakları	3	9	27
2	Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	9	18
3	Taşıma	1	8	8
4	İşgücü	2	8	16
5	Enerji, Yakıt ve Su	1	7	7
6	Arsanın Maliyeti, Topografik Yapısı ve İnşaat Maliyeti	1	8	8
7	Sosyal ve Kültürel Çevre	1	8	8
8	İklim Koşulları	1	8	8
9	Çevre Koşullarına Uygunluk	2	9	18
10	Özendirme Önlemleri	2	8	16
11	Yan Sanayiye Yakınlık	1	8	8
12	Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Personelin Sağlanması	2	8	16
13	İletişim İmkânları	1	8	8
14	Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	8	16
15	Finansman İmkânları ve Bankacılık Hizmetlerinden Yararlanma	1	8	8
16	Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	2	8	16
TOPLAM			A	206

Bölgede hayvan sayısının artması, çiftlik hayvancılığının yaygınlaşması ve Iğdır'da silajlık mısır üretiminin yaygınlaşması neticesinde silaj paketleme tesislerinin sayısında da artış gözlenmektedir. Hammadde ilden karşılandığı için silaj paketleme işi hızla yaygınlaşmış ve bölgenin ana tedarikçisi durumuna gelmiştir. Burada paketleme için ihtiyaç duyulan ambalaj (çuval) konusunda bir boşluk bulunmaktadır.

4.12. Helva, Lokum, Reçel, Meze ve Marmelat İmalatı

Kuruluş Yeri Faktörleri		Faktör Ağırlığı	Puan	Faktör
1.	Pazar Olanakları	3	9	27
2.	Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	8	16
3.	Taşıma	1	9	9
4.	İşgücü	2	8	16
5.	Enerji, Yakıt ve Su	1	7	7
6.	Arsanın Maliyeti, Topografik Yapısı ve İnşaat Maliyeti	1	8	8
7.	Sosyal ve Kültürel Çevre	1	8	8
8.	İklim Koşulları	1	9	9
9.	Çevre Koşullarına Uygunluk	2	9	18
10.	Özendirme Önlemleri	2	8	16
11.	Yan Sanayiye Yakınlık	1	7	7
12.	Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Personelin Sağlanması	2	5	10
13.	İletişim İmkânları	1	9	9
14.	Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	8	16
15.	Finansman İmkânları ve Bankacılık Hizmetlerinden Yararlanma	1	7	7
16.	Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	2	8	16
TOPLAM			B	199

İğdır'da meyve ve sebze yetiştiriciliğinin yaygın olması; patlıcan, şeftali ve kayısı reçellerinin geleneksel olarak yapılması, Orta Doğu ve Kafkasların mutfak kültüründe tatlı yeme alışkanlığının bulunması, kadın istihdamına uygun olması ve üretiminin nispeten kolay olması nedeniyle ilde potansiyeli bulunan bir sektördür.

4.13. Metal Ürünler İmalatı

Kuruluş Yeri Faktörleri		Faktör Ağırlığı	Puan	Faktör
1	Pazar Olanakları	3	8	24
2	Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	8	16
3	Taşıma	1	9	9
4	İşgücü	2	8	16
5	Enerji, Yakıt ve Su	1	7	7
6	Arsanın Maliyeti, Topografik Yapısı ve İnşaat Maliyeti	1	8	8
7	Sosyal ve Kültürel Çevre	1	9	9
8	İklim Koşulları	1	9	9
9	Çevre Koşullarına Uygunluk	2	8	16
10	Özendirme Önlemleri	2	9	18
11	Yan Sanayiye Yakınlık	1	5	5
12	Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Personelin Sağlanması	2	7	14
13	İletişim İmkânları	1	9	9
14	Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	8	16
15	Finansman İmkânları ve Bankacılık Hizmetlerinden Yararlanma	1	7	7
16	Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	2	8	16
TOPLAM			B	199

TRA2 Bölgesinde metal üretim sanayi bulunmamakla birlikte, metalden eşyalar üreten firmalar bulunmaktadır. Bu firmalar Gebze gibi Batı illerinden metal levhalar getirmekte, ilde işlemekte ve ihracat da dahil bölgenin ihtiyacını karşılamaktadır. Batı'dan Doğu'ya giden TIR'lara yüklenen levhalar fazla yer kaplamadığından ucuza getirilebilmektedir. Burada işlenen levhalar ürün olarak yine Batıya boş dönen TIR'lara yüklenebilmektedir. Özellikle Türk Müteahhitlik işlerinin geliştiği Orta Asya ve Kafkaslara metal ürünlerin gönderilme potansiyelinin bulunması çelik kapı, çöp konteyneri, aydınlatma direkleri, otoyol korkulukları gibi konularda üretimi mümkün kılabilir.

Bunun dışında özellikle Tacikistan gibi alüminyum bakımından dünya piyasasını belirleyen hammadde tedarikçisi ülkelerin Iğdır'a yakın olması, Kars-Iğdır-Nahcivan demiryolu ile bu ülkelere demiryolu ile bağlanılabilecek olması, halihazırda Tacikistan ile Iğdır arasında TIR seferlerinin yapılması ve alüminyum profillerin Rusya gibi Türk Müteahhitlik hizmetlerinin geliştiği ülkelerde yaygın kullanılması söz konusu maddenin dahilinde işleme rejimi kapsamında Iğdır'da işlenerek ihraç edilmesine uygun ortam sunmaktadır.

4.14. Çağrı Merkezi

Kuruluş Yeri Faktörleri		Faktör Ağırlığı	Puan	Faktör
1	Pazar Olanakları	3	8	24
2	Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	8	16
3	Taşıma	1	9	9
4	İşgücü	2	9	18
5	Enerji, Yakıt ve Su	1	7	7
6	Arsanın Maliyeti, Topografik Yapısı ve İnşaat Maliyeti	1	9	9
7	Sosyal ve Kültürel Çevre	1	8	8
8	İklim Koşulları	1	9	9
9	Çevre Koşullarına Uygunluk	2	8	16
10	Özendirme Önlemleri	2	9	18
11	Yan Sanayiye Yakınlık	1	8	8
12	Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Personelin Sağlanması	2	6	12
13	İletişim İmkânları	1	9	9
14	Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	5	10
15	Finansman İmkânları ve Bankacılık Hizmetlerinden Yararlanma	1	6	6
16	Diğer (Güvenlik ve Millî Savunmaya Uygunluk vs.)	2	8	16
TOPLAM			B	195

Çağrı merkezlerinin kurulacağı yerin seçiminde etkili olan başlıca faktörler; yatırım yapılan bölgenin güçlü ve kesintisiz telekomünikasyon altyapısına sahip olması, yatırım maliyetlerinin düşük, genç işgücü piyasasının yüksek olmasıdır. Büyük şehirlerdeki kira, ulaşım, işgücü maliyetlerinin fazlalığı, trafik sıkıntısı, işi sahiplenecek nitelikli işgücünün yetersiz olması vb. sebeplerden dolayı çağrı merkezi işletmeleri son yıllarda artan bir eğilimle yatırımlarını Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi illerine kaydırmaya başlamışlardır.²¹

Çağrı merkezi yatırımının finans, otomotiv, medya, hizmet ve kamu gibi birçok sektörde faaliyet gösterebilmesi pazar olanağını artırmaktadır. Iğdır'da şehir içi ve şehirler arası ulaşım sorununun bulunmaması ile il merkezinin mütevazı bir alan içinde kurulu olması; çalışan personelin zaman kaybını önlemekte, verimliliği artırmakta ve işletmeyi olası bir maliyetten kurtarmaktadır. Iğdır şehir merkezinde fiber optik altyapı bulunmaktadır. Üniversitede yaklaşık 3.500 öğrencinin bulunması ve sayının yıldan yıla artması, nüfusun yüzde 62'sinin 30 yaşın altında olması için işgücü havuzunu oluşturmaktadır.

21 TRA2 Bölgesinde Çağrı Merkezi Fırsatı Raporu, Serhat Kalkınma Ajansı, 2012

4.15. Lisanslı Depoculuk

Kuruluş Yeri Faktörleri		Faktör Ağırlığı	Puan	Faktör
1	Pazar Olanakları	3	8	24
2	Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	8	16
3	Taşıma	1	8	8
4	İşgücü	2	8	16
5	Enerji, Yakıt ve Su	1	8	8
6	Arsanın Maliyeti, Topografik Yapısı ve İnşaat Maliyeti	1	8	8
7	Sosyal ve Kültürel Çevre	1	8	8
8	İklim Koşulları	1	9	9
9	Çevre Koşullarına Uygunluk	2	7	14
10	Özendirme Önlemleri	2	8	16
11	Yan Sanayiye Yakınlık	1	7	7
12	Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Personelin Sağlanması	2	7	14
13	İletişim İmkânları	1	8	8
14	Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	6	12
15	Finansman İmkânları ve Bankacılık Hizmetlerinden Yararlanma	1	6	6
16	Diğer (Güvenlik ve Millî Savunmaya Uygunluk vs.)	2	8	16
TOPLAM			B	190

Sınır ili olan Iğdır, aynı zamanda Türkiye'nin 3 ülke ili sınırı olan tek ilidir. İlde 2'si kapalı 3 kara sınır kapısı bulunmaktadır. İlin ihracatı, bölge ihracatının tek başına yüzde 60'ını oluşturmaktadır. İthalat ise yeni gelişmekle birlikte özellikle hammadde teminine ilişkindir.

Tüm bu rakamlar 2013 yılında Iğdır Gümrük Müdürlüğü'nün kurulması ile sonuçlanmıştır. Gümrük Müdürlüğü'nün kurulması ilde lisanslı depoculuk faaliyetlerinin artmasına yol açacaktır. Bölgede iç gümrük hizmet i sadece Doğubayazıt ve Iğdır'da verilebilmektedir.

4.16. Lojistik Yatırımı

Kuruluş Yeri Faktörleri		Faktör Ağırlığı	Puan	Faktör
1	Pazar Olanakları	3	8	24
2	Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	7	14
3	Taşıma	1	9	9
4	İşgücü	2	9	18
5	Enerji, Yakıt ve Su	1	8	8
6	Arsanın Maliyeti, Topografik Yapısı ve İnşaat Maliyeti	1	8	8
7	Sosyal ve Kültürel Çevre	1	9	9
8	İklim Koşulları	1	9	9
9	Çevre Koşullarına Uygunluk	2	7	14
10	Özendirme Önlemleri	2	8	16
11	Yan Sanayiye Yakınlık	1	7	7
12	Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Personelin Sağlanması	2	6	12
13	İletişim İmkânları	1	9	9
14	Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	6	12
15	Finansman İmkânları ve Bankacılık Hizmetlerinden Yararlanma	1	8	8
16	Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	2	8	16
TOPLAM			B	193

İğdır, 3000'e yakın çekici sayısı ve 45'ten fazla C2 Yetki Belgeli uluslararası taşımacılık yapan firma sayısı ile önemli bir kara nakliyesi avantajına sahiptir. Türkiye'deki TIR varlığının yüzde 5'i İğdır'da bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Kars-İğdır-Nahcivan demiryolunun yapılacak olması ve İğdır Havalimanının açılması ile kara, demir ve hava yolu entegrasyonunu içeren lojistik yatırımları için potansiyel barındırmaktadır. Yine iç gümrüğün kurulmuş olması, günümüz lojistik anlayışında yer alan, gümrükleme, etiketleme, paketleme, nakliye, depolama gibi alanlar için sınırda hizmet verme avantajı sunacaktır.

4.17. Süt Ürünleri İşleme Tesisi

Kuruluş Yeri Faktörleri		Faktör Ağırlığı	Puan	Faktör
1	Pazar Olanakları	3	7	21
2	Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	7	14
3	Taşıma	1	9	9
4	İşgücü	2	8	16
5	Enerji, Yakıt ve Su	1	7	7
6	Arsanın Maliyeti, Topografik Yapısı ve İnşaat Maliyeti	1	8	8
7	Sosyal ve Kültürel Çevre	1	8	8
8	İklim Koşulları	1	9	9
9	Çevre Koşullarına Uygunluk	2	9	18
10	Özendirme Önlemleri	2	8	16
11	Yan Sanayiye Yakınlık	1	7	7
12	Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Personelin Sağlanması	2	7	14
13	İletişim İmkânları	1	9	9
14	Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	7	14
15	Finansman İmkânları ve Bankacılık Hizmetlerinden Yararlanma	1	7	7
16	Diğer (Güvenlik ve Millî Savunmaya Uygunluk vs.)	2	8	16
TOPLAM			B	193

İğdir ili uygun iklimi ve besi imkanları sayesinde süt besiciliği için uygun bir ortam sunmaktadır. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının planlama çalışmalarında Güneydoğu Anadolu Bölgesi iklimi ve besi imkanları nedeniyle süt besiciliği, Doğu Anadolu ise et besiciliği olarak düşünülmüştür. İğdir bu açıdan Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile benzerlik göstermektedir. İldeki çiftlik hayvancılığının yaygınlaşması da bu durumu güçlendirmektedir. Bununla birlikte bölgede sadece İğdir'da bulunan manda ve sayı bakımından Ağrı'dan sonra ikinci sırada gelen küçükbaş hayvan sütü de ilin değerlendirilebilecek bir potansiyelidir.

4.18. Ambalaj Malzemeleri Üretimi

Kuruluş Yeri Faktörleri		Faktör Ağırlığı	Puan	Faktör
1	Pazar Olanakları	3	9	27
2	Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	7	14
3	Taşıma	1	9	9
4	İşgücü	2	8	16
5	Enerji, Yakıt ve Su	1	7	7
6	Arsanın Maliyeti, Topografik Yapısı ve İnşaat Maliyeti	1	8	8
7	Sosyal ve Kültürel Çevre	1	9	9
8	İklim Koşulları	1	9	9
9	Çevre Koşullarına Uygunluk	2	9	18
10	Özendirme Önlemleri	2	8	16
11	Yan Sanayiye Yakınlık	1	6	6
12	Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Personelin Sağlanması	2	7	14
13	İletişim İmkânları	1	9	9
14	Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	7	14
15	Finansman İmkânları ve Bankacılık Hizmetlerinden Yararlanma	1	7	7
16	Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	2	8	16
TOPLAM		B		199

Ambalaj sektörü hizmet ve sanayi sektörünün önemli bir girdisidir. Özellikle oluklu mukavva ve çuval üretimi bölgede önemli bir ihtiyaçtır. Serhat Bölgesi bu ihtiyacı en yakın Gaziantep'ten karşılayabilmektedir. Iğdır'da silaj paketleme ve un için çuval üretimi gerekli iken, meyve paketleme, hediyelik meyve, kafe ve restoranlarda pasta kutusu, sanayi ürünleri için koli (süt ürünleri, strafor, konserve vb.) ihtiyacı oluklu mukavva ile giderilebilecektir. Özellikle İran ve Azerbaycan'ın talebi bu konudaki yatırımları olanaklı kılmaktadır. Oluklu mukavva için en önemli girdi buhar ve buhar elde edebilmek için gerekli enerjidir. Bu konuda OSB'de bir doğalgaz çevrim santralının kurulması ve ortaya çıkacak buharın işletmelere tahsis edilmesi üzerinde çalışmalar devam etmektedir.

4.19. Tarım Makineleri İmalatı

Kuruluş Yeri Faktörleri		Faktör Ağırlığı	Puan	Faktör
1	Pazar Olanakları	3	9	27
2	Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	8	16
3	Taşıma	1	9	9
4	İşgücü	2	8	16
5	Enerji, Yakıt ve Su	1	7	7
6	Arsanın Maliyeti, Topografik Yapısı ve İnşaat Maliyeti	1	8	8
7	Sosyal ve Kültürel Çevre	1	8	8
8	İklim Koşulları	1	9	9
9	Çevre Koşullarına Uygunluk	2	8	16
10	Özendirme Önlemleri	2	9	18
11	Yan Sanayiye Yakınlık	1	7	7
12	Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Personelin Sağlanması	2	7	14
13	İletişim İmkânları	1	9	9
14	Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	6	12
15	Finansman İmkânları ve Bankacılık Hizmetlerinden Yararlanma	1	7	7
16	Diğer (Güvenlik ve Millî Savunmaya Uygunluk vs.)	2	8	16
TOPLAM			B	199

İğdir ve Doğu Anadolu Bölgesi önemli tarımsal faaliyetler yürütmektedir. Tarımda makineleşme ve bu konudaki Bakanlık destekleri tarımsal aletlerin imalatını ülke tarihinde yaygınlaştırmıştır. Basit tarım aletlerinin metal sektörü ile ilgili olması ve ilde metal sektörü konusunda bir gelişmenin kaydedilmesi tarımsal aletlerin üretilebilme ihtimalini güçlendirmektedir. İğdir'da plastik imalatının yapılabilirliği, ovanın sulu tarıma kavuşması, yeni barajların yapılması, arazilerin ıslahı gibi gelişmeler de makineleşmeyi hızlandırmaktadır.

4.20. Yaş Meyve ve Sebze Paketleme

Kuruluş Yeri Faktörleri		Faktör Ağırlığı	Puan	Faktör
1.	Pazar Olanakları	3	8	24
2.	Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	8	16
3.	Taşıma	1	9	9
4.	İşgücü	2	8	16
5.	Enerji, Yakıt ve Su	1	7	7
6.	Arsanın Maliyeti, Topografik Yapısı ve İnşaat Maliyeti	1	8	8
7.	Sosyal ve Kültürel Çevre	1	9	9
8.	İklim Koşulları	1	9	9
9.	Çevre Koşullarına Uygunluk	2	9	18
10.	Özendirme Önlemleri	2	8	16
11.	Yan Sanayiye Yakınlık	1	7	7
12.	Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Personelin Sağlanması	2	7	14
13.	İletişim İmkânları	1	9	9
14.	Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	7	14
15.	Finansman İmkânları ve Bankacılık Hizmetlerinden Yararlanma	1	7	7
16.	Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	2	8	16
TOPLAM			B	199

İğdır'da yaygın olan meyve ve sebzecilik faaliyetlerinin daha fazla katma değer üretmesi için bir dizi işlemde geçmesi gerekmektedir. Bunun için paketleme, ayıklama gibi bir dizi işlemde geçirilen meyve ve sebzelerin büyük şehirlerde normal fiyatından daha fazla bir fiyata alıcı bulabildiği değerlendirilmektedir.

Diğer taraftan İğdır'ı tanıtmaya yönelik hediyelik eşya konusundaki yetersizlik de turizmde bilinirliğini azaltmaktadır. Paketlenmiş hediyelik İğdır kayısı ve Malatya örneğinde olduğu gibi bunun yan ürünleri (kayısı kolonya, sabun, el kremi, döner gibi) İğdır'a önemli bir ekonomik girdi sağlayacaktır. İlde bunun için gerekli altyapı (soğuk hava depoları, Ziraat Fakültesi, Gıda Mühendisliği) mevcuttur.

4.21. Tuğla/Bims Üretimi

Kuruluş Yeri Faktörleri		Faktör Ağırlığı	Puan	Faktör
1	Pazar Olanakları	3	9	27
2	Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	9	18
3	Taşıma	1	9	9
4	İşgücü	2	8	16
5	Enerji, Yakıt ve Su	1	6	6
6	Arsanın Maliyeti, Topografik Yapısı ve İnşaat Maliyeti	1	8	8
7	Sosyal ve Kültürel Çevre	1	9	9
8	İklim Koşulları	1	9	9
9	Çevre Koşullarına Uygunluk	2	7	14
10	Özendirme Önlemleri	2	7	14
11	Yan Sanayiye Yakınlık	1	7	7
12	Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Personelin Sağlanması	2	7	14
13	İletişim İmkânları	1	9	9
14	Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	6	12
15	Finansman İmkânları ve Bankacılık Hizmetlerinden Yararlanma	1	7	7
16	Diğer (Güvenlik ve Millî Savunmaya Uygunluk vs.)	2	8	16
TOPLAM			B	195

İğdir'in Tuzluca ilçesi eski dönmelerden beri tuğla ocaklarına ev sahipliği yapmaktadır. Cumhuriyet döneminde devlet tarafından işletilen tuğla ocakları daha sonraları özelleştirilmiştir. Bununla birlikte İğdir'da tuğla üretimi profesyonel anlamda gerçekleştirilmeyi beklemektedir. Bölgede Ağrı dışında en yakın tuğla üretimi Tokat'ın Erbaa ilçesinde gerçekleştirilmektedir.

Bims üretimi konusunda ise İğdir ve bölgesi oldukça şanslıdır. Ağrı Dağı eteklerinde ve Kars'ın Digor ilçesinde zengin pomza yatakları bulunmaktadır. Pomza savunma sanayinden inşaat malzemelerine, seralardan kimyasal ürünlere kadar yaklaşık 170 sektörde kullanılmaktadır. Pomza için "Beyaz Altın" tabirinin kullanılması dikkat çekicidir.

4.22. Temizlik Malzemeleri

Kuruluş Yeri Faktörleri		Faktör Ağırlığı	Puan	Faktör
1	Pazar Olanakları	3	9	27
2	Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	7	14
3	Taşıma	1	9	9
4	İşgücü	2	8	16
5	Enerji, Yakıt ve Su	1	7	7
6	Arsanın Maliyeti, Topografik Yapısı ve İnşaat Maliyeti	1	8	8
7	Sosyal ve Kültürel Çevre	1	7	7
8	İklim Koşulları	1	9	9
9	Çevre Koşullarına Uygunluk	2	7	14
10	Özendirme Önlemleri	2	8	16
11	Yan Sanayiye Yakınlık	1	7	7
12	Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Personelin Sağlanması	2	6	12
13	İletişim İmkânları	1	9	9
14	Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	8	16
15	Finansman İmkânları ve Bankacılık Hizmetlerinden Yararlanma	1	7	7
16	Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	2	8	16
TOPLAM			B	194

İğdır'ın en önemli ihracat kalemlerinden birisini de temizlik malzemeleri oluşturmaktadır. Yapılan saha ziyaretlerinde haftada ortalama 2 TIR dolusu temizlik malzemesinin ihraç edildiği öğrenilmiştir. Sabun, deterjan gibi ürünlerin üretilmesi durumunda bölgenin önemli bir ihtiyacının karşılanabileceği değerlendirilmektedir. Komşu ülkelerdeki Türk Malı imajının güçlü olması da pazarlama konusunda önemli bir avantaj sağlamaktadır. Bununla birlikte markalaşma ve tanıtım söz konusu iş için olmazsa olmazlardandır.

4.23. Otel (3 Yıldız ve Üzeri)

Kuruluş Yeri Faktörleri		Faktör Ağırlığı	Puan	Faktör
1	Pazar Olanakları	3	8	24
2	Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	8	16
3	Taşıma	1	8	8
4	İşgücü	2	7	14
5	Enerji, Yakıt ve Su	1	7	7
6	Arsanın Maliyeti, Topografik Yapısı ve İnşaat Maliyeti	1	8	8
7	Sosyal ve Kültürel Çevre	1	8	8
8	İklim Koşulları	1	9	9
9	Çevre Koşullarına Uygunluk	2	8	16
10	Özendirme Önlemleri	2	9	18
11	Yan Sanayiye Yakınlık	1	8	8
12	Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Personelin Sağlanması	2	7	14
13	İletişim İmkânları	1	9	9
14	Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	6	12
15	Finansman İmkânları ve Bankacılık Hizmetlerinden Yararlanma	1	7	7
16	Diğer (Güvenlik ve Millî Savunmaya Uygunluk vs.)	2	8	16
TOPLAM			B	194

İğdir, Kars ve Ağrı'nın Doğubayazıt ilçesi gibi konaklamayı gerektirecek nitelikte bir turizm bölgesi değildir. Bununla birlikte İğdir'a gelen yerli ve yabancı turistler eğlen- ce, alışveriş ve iş için gelmektedirler. İran'ın resmi tatili olan Perşembe ve Cuma gün- leri İğdir'a çok sayıda İranlı turistler gelmektedir. Nahcivan'dan ise alışveriş amaçlı gününbirlik ziyaretler gerçekleştirilmektedir. İran'ın ikinci büyük şehri Tebriz'in İğdir'a 390 km, Nahcivan'ın ise 186 km mesafede olması bu ziyaretleri kolaylaştırmaktadır. Bu ülkelerden gelenlerin Türkiye'ye vizesiz girebilmeleri de geçişleri kolaylaştırmak- tadır.

İlerleyen yıllarda Karabağ sorununun çözülmesi durumunda İğdir'a 38 km mesafede olan 1,5 milyon nüfuslu Erivan'dan da başta Ağrı Dağı olmak üzere ticari ve kültürel ziyaretlerin gerçekleşmesi de imkan dahilindedir.

Firma temsilcileri gibi meslek gruplarının haftanın birkaç günü İğdir'a geldikleri dü- şünüldüğünde İğdir'da çoğu zaman boş otel bulmak zorlaşmaktadır. İldeki en lüks oteller 3 yıldızlı olup; toplantı ve konferans için uygun salonlara da sahip değillerdir.

Bu nedenle ilde birçok organizasyona ev sahipliği yapılamamaktadır.

İğdir'da 13 Temmuz 2012 tarihinde İğdir Havalimanının açılması Őehre yeni bir soluk getirmiŐtir. Havalimanından haftanın her gūnū Ankara ve İstanbul'a karŐılıklı seferler yapılmaktadır. Seferlerin İnan ve Nahcivan'dan gelecek talebe gūre artması ve İzmir, Antalya gibi Őehirlere yayılması beklenmektedir. Bu durumda da ildeki otel ihtiyacının had safhaya ulaŐacağı tahmin edilmektedir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ülke ekonomisinde karşılaşılan sorunların başında bölgeler arası gelişmişlik farkları gelmektedir. Bölgeler arasındaki farklılıklara neden olan başlıca faktörler arasında hammadde temininde yaşanan zorluklar, işletmelerin sermaye yetersizliği, iklim şartlarının elverişsizliği, yan sanayinin gelişmemiş olması, nitelikli eleman eksikliği, ulaşım ve altyapı yetersizlikleri gelmektedir.

Bölgeler ve iller arasındaki kalkınma farklarının giderilmesi amacıyla kuruluş ve üretim faktörlerindeki aksaklıkların giderilmesine yönelik devlet tarafından çeşitli uygulamalar hayata geçirilmiştir. Ülkemizdeki kamu yatırım stratejisinde özellikle 1980 sonrası dönemde önemli değişiklikler olmuştur. Uygulamaya konulan politikaların etkisi ile kamu sektöründeki imalat sanayi yatırımları büyük ölçüde azalırken ekonomik ve sosyal altyapı sektörlerine odaklanılmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak ekonomik ve sosyal yönden geri kalmış bölgelerde özel yatırımların teşvik edilmesine yönelik politikalara ağırlık verilmiştir.

Söz konusu politikaların başında Nisan 2012'de yeniden düzenlenen Yatırımlardaki Devlet Yardımları yer almaktadır. Iğdır ili, yatırım teşvikleri bakımından en fazla desteklenen ve sosyo-ekonomik açıdan en az gelişmiş iller arasında yer alan altıncı bölgede bulunmaktadır. Özel sektör yatırımlarının artması amacıyla bölgedeki tüm sektörler teşvik kapsamına alınmış olup yatırım döneminde; vergi indrimi, yatırım kredisi destekleri ve bedelsiz arazi tahsisi, KDV istinası, gümrük vergisi muafiyeti ve işçi ödemelerine ilişkin destek unsurlarından yararlanılabilmektedir.

Bu gelişmenin öncesinde Iğdır, 1992 yılına kadar Kars'a bağlı bir ilçe olduğundan kamu yatırımlarından yeterli düzeyde yararlanamamış, şeker pancarının ana tedarikçilerinden birisi olmasına rağmen şeker fabrikaları Iğdır'da değil civar illerde kurulmuş, bu tarihe kadar Kars'ın gölgesinde kalmıştır. Ancak 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması adeta Iğdır'ın fitilini ateşleyen bir gelişme olarak ortaya çıkmıştır. Yeni devletlerin ortaya çıkması ve güvenlik sorunları karşısında Kars'ın sınırlarını tek başına idare edemeyecek olması Ardahan ve Iğdır'ın 1992 yılında il yapılmalarıyla sonuçlanmıştır.

1992 yılında 15.000 nüfuslu bir ilçe iken Dilucu Sınır Kapısının açılması, İran ve Nahcivan ile ticaretin yaygınlaşması, halkın ve esnafın zenginleşmesi ve ikliminin verdiği

psikolojik avantaj neticesinde 2012 yılında ayrıldığı il olan Kars'ın 60 katı ihracat yapan ve yaklaşık 85.000 şehir merkezi nüfusuna sahip bir kente dönüşmüştür. Bu gelişim devam etmektedir. Havalimanının açılması, büyük tarımsal projelerin yapılması (Ünlendi Barajı, toplulaştırma, sulama projeleri vb.), yeni sınır kapılarının açılma ihtimali, Kars-Iğdır-Nahcivan demiryolu projesi bu gelişimi hızlandıracak unsurlardır. 2012 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre TRA2 Bölgesinde bulunan 4 il içinde nüfusu artan tek il Iğdır olmuştur. Iğdır'ın gerçek potansiyeli ise ancak tüm sınır kapılarının açılması ile ortaya çıkabilecektir. Bu durumda ise Doğu Anadolu'nun Gaziantep'i olmaya aday bir il olacaktır.

İl ağırlıklı olarak tarıma dayalı bir ekonomiye sahiptir. Organize sanayi bölgesi ve küçük sanayi sitesi oluşumlarının hayata geçmesiyle birlikte imalat sanayi alanındaki yatırımlar artmakta ve sanayileşme sürecine geçiş hızlanmaktadır. Bununla birlikte ulaştırma, iletişim, turizm gibi hizmet sektörleri de ilde önemli bir gelişme kaydetmektedir.

Son yıllara kadar hayvancılık ve tarımsal faaliyetlerle adı anılan Iğdır'da tekstil, kimyasal ürünler, metal işleme, tarıma dayalı sanayi, soğuk hava depoları gibi alanlarda yatırımların bulunması Iğdır'a ekonomik bir hareketlilik getirmiştir. Iğdır ili şu an bir dönüşüm yaşamaktadır. Tarımdan hizmet ve sanayi sektörüne hızlı bir geçiş yapılmakla birlikte, tarımdaki üretim de artmaktadır. Bir başka deyişle dönüşüm sürecinde tarımın payı azalmamakta, tersine artmakta; ancak tarımın toplam içindeki payı azalmaktadır.

Bölgenin sahip olduğu coğrafi konum ve konumun getirdiği stratejik önem dolayısıyla Iğdır, tarih boyunca çetin mücadelelere ve bölgenin sık sık el değiştirmesine tanık olmuştur. Iğdır ve civarı, üzerinde uzun yıllar hâkimiyet süren Urartular, Gürcüler, Ermeniler, Selçuklular, Karakoyunlular, Safeviler, Osmanlılar ve Rusların izlerini taşımaktadır. Medeniyetler, geçmişte yaşanan göçler ve acılarla beraber edebiyat, sanat, farklı hayat tarzları kısaca kültürü de beraberinde getirmiştir.

Hazırlanan bu çalışma ile ilin kalkınmasında kısa ve uzun vadede beklenen gelişmeler ışığında mevcut durumun ortaya konarak yapılabilecek yatırımların ve potansiyel yatırım alanlarının ortaya konması amaçlanmıştır.

Iğdır'ın doğal kaynakları, sosyal ve ekonomik koşulları ve potansiyel gelişme eksenleri

dikkate alınarak 35 yatırım konusu önerilmiştir. Önerilen yatırım konularından 7'si tarım ve hayvancılık, 4'ü sanayi ve hizmetler sektöründe olmak üzere 11 faaliyet alanını A Grubu, 2'si tarım ve hayvancılık, 22'si sanayi ve hizmetler sektöründe 24 adet yatırım konusu ise B grubu olarak değerlendirilmiştir. Gerçekleştirilen incelemelerde C Grubu olarak değerlendirilen yatırımlara çalışmada yer verilmemiştir.

A Grubu olarak belirlenen ve değerlendirmeler sonucunda sorunsuz olarak görülen 11 adet yatırım konusu ile B Grubunun en yüksek puanlı 12 adet yatırım alanına ait kuruluş yeri faktörleri detaylı olarak incelenmiştir.

İğdır ili ve bölgesinin ekonomik ve sosyal koşulları dikkate alınarak yapılan araştırmalar ve değerlendirmeler sonucunda, belirlenen yatırım konuları öneri niteliğinde olup, uygulanabilirlikleri ancak teknik, ekonomik ve mali yapılabirlik çalışmalarının sonucunda netlik kazanabilir.

6. KAYNAKÇA

81 İl Durum Raporu, T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Sanayi Genel Müdürlüğü, 2012.

A Theory of Migration, Everett S. Lee, University of Pennsylvania, 1996.

Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Resmi İnternet Sitesi, www.dsi.gov.tr.

Gelir İdaresi Başkanlığı veritabanı.

İller Arası Rekabetçilik Endeksi, URAK, 2011.

İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, Kalkınma Bakanlığı, 2003.

Kalkınma Ajansları Destek Yönetimi Kılavuzu, T.C. Kalkınma Bakanlığı (mülga Devlet Planlama Teşkilatı), 2009.

Kalkınma Ajansları Teşvik Sistemi 16.07.2012 tarihli Eğitimi Sunumu, M. Y. Şahin, T.C. Ekonomi Bakanlığı.

Karayolları Genel Müdürlüğü, Resmi İnternet Sitesi, www.kgm.gov.tr.

İğdır İli 2011 Yılı Brifing Raporu, İğdır Valiliği.

İğdır İli Uygun Yatırım Alanları Araştırması, Türkiye Kalkınma Bankası, 2004.

KOSGEB, Resmi İnternet Sitesi, www.kosgeb.gov.tr,

Kuzey Doğa Derneği, İnternet Sitesi, www.kuyucuk.org.

Rakamlarla Serhat İlleri 2011, T.C. Serhat Kalkınma Ajansı, 2012.

Recent Theories of the Relationship between Education and Development, Francis X. Hezel, SJ, Yayınlanmadı, 1974.

Serhat Bölgesi Sınır Kapıları İnceleme Raporu, T.C. Serhat Kalkınma Ajansı, 2011.

Süt Sanayi Sektörü Mevcut Durum Analiz Raporu, T.C. Serhat Kalkınma Ajansı, 2012.

T.C. Kalkınma Bakanlığı, Resmi İnternet Sitesi, www.kalkinma.gov.tr.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Resmi İnternet Sitesi, www.kulturturizm.gov.tr.

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Resmi İnternet Sitesi, www.meb.gov.tr.

Tarım Kredi Kooperatifleri, Resmi İnternet Sitesi, www.tarimkredi.org.tr.

TBB veritabanı, www.tbb.org.tr.

Ticaret Müşavirlikleri Verileri, T.C. Ekonomi Bakanlığı.

TRA2 Bölgesi Sağlık Altyapısı Raporu, T.C. Serhat Kalkınma Ajansı, 2011.

TRA2 Bölgesinde Çağrı Merkezi Fırsatı Raporu, Serhat Kalkınma Ajansı, 2012.

TRA2 Düzey II Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı, T.C. Serhat Kalkınma Ajansı, 2010.

TRA2 İllerini Kapsayan Maden Envanteri Derlemesi, MTA, 2012.

TRA2 Sanayi Bölgeleri Raporu, T.C. Serhat Kalkınma Ajansı.

TRA2'de Göç Olgusu: Sebep ve Sonuçlar Bağlamında Analitik Bir Araştırma, Serhat Kalkınma Ajansı, 2012.

Türk Patent Enstitüsü veritabanı, www.tpe.org.tr.

Türkiye Çevre Durum Raporu, T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2011.

Türkiye İstatistik Kurumu, Resmi İnternet Sitesi, www.tuik.gov.tr.

Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü veritabanı, www.iskur.gov.tr.

Yeni Yatırım Teşvik Sistemi 1. Yıl Uygulama Sonuçları, T.C. Hazine Müsteşarlığı, Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü, 2010.

7. EKLER

7.1. Ek-1: Tablolar

Tablo 7.1 URAK, Genel Endeks Sıralamaları

İL	2009-2010	2008-2009	2007-2008	İL	2009-2010	2008-2009	2007-2008
İstanbul	1	1	1	Bartın	42	44	51
Ankara	2	2	2	Sinop	43	41	40
İzmir	3	3	3	Bolu	44	43	44
Bursa	4	4	4	Kütahya	45	42	43
Kocaeli	5	5	5	Bilecik	46	45	48
Eskişehir	6	6	6	Tokat	47	54	42
Tekirdağ	7	8	8	Afyonkarahisar	48	52	52
Antalya	8	7	11	Erzincan	49	53	45
Adana	9	9	7	Amasya	50	47	50
Gaziantep	10	11	10	Giresun	51	49	53
Hatay	11	10	12	Karaman	52	46	47
Kayseri	12	13	9	Artvin	53	57	54
Zonguldak	13	20	29	Ordu	54	58	55
Mersin	14	15	16	Kırşehir	55	60	60
Trabzon	15	14	14	Osmaniye	56	48	49
Samsun	16	16	15	Van	57	55	57
Konya	17	12	13	Niğde	58	51	66
Isparta	18	22	24	Batman	59	56	56
Muğla	19	17	17	Mardin	60	62	64
Aydın	20	18	18	Düzce	61	61	58
Denizli	21	19	19	Kastamonu	62	66	62
Manisa	22	29	23	Kilis	63	59	59
Balıkesir	23	21	25	Adıyaman	64	64	63
Edirne	24	25	26	Çorum	65	65	67
Erzurum	25	27	28	Aksaray	66	68	65
Sakarya	26	24	22	Çankırı	67	63	61
Elâzığ	27	39	34	Kars	68	67	68
Malatya	28	28	30	Yozgat	69	71	71
Yalova	29	23	21	Muş	70	73	70
Sivas	30	26	20	Bingöl	71	75	72
Kırklareli	31	30	31	İğdır	72	69	75
Diyarbakır	32	36	39	Bitlis	73	72	73
Çanakkale	33	31	35	Tunceli	74	77	78
Kahramanmaraş	34	35	33	Bayburt	75	76	76
Rize	35	38	27	Siirt	76	74	69
Kırıkkale	36	34	38	Gümüşhane	77	80	74
Nevşehir	37	32	32	Ardahan	78	79	79
Karabük	38	33	37	Ağrı	79	70	77
Şanlıurfa	39	40	41	Şırnak	80	78	81
Uşak	40	37	36	Hakkâri	81	81	80
Burdur	41	50	46				

Tablo 7.2 URAK, Beşeri Sermaye ve Yasam Kalitesi Alt Endeksi Sıralamaları

İL	2009-2010	2008-2009	2007-2008	İL	2009-2010	2008-2007	2008-2008
Ankara	1	1	1	Erzincan	42	45	43
İstanbul	2	2	2	Karaman	43	41	42
Eskişehir	3	3	3	Nevşehir	44	44	56
İzmir	4	4	4	Kastamonu	45	59	59
Isparta	5	6	6	Bayburt	46	52	50
Antalya	6	5	5	Giresun	47	43	44
Trabzon	7	7	7	Ordu	48	50	49
Edirne	8	11	9	Çorum	49	47	46
Kırıkkale	9	8	10	Gümüşhane	50	64	61
Erzurum	10	16	15	Amasya	51	46	41
Elâzığ	11	9	8	Tunceli	52	54	64
Bursa	12	10	11	Tokat	53	48	48
Kocaeli	13	14	20	Hatay	54	51	51
Muğla	14	15	12	Afyonkarahisar	55	49	47
Konya	15	19	14	Kahramanmaraş	56	63	63
Bolu	16	12	16	Çankırı	57	60	62
Karabük	17	20	21	Bilecik	58	58	60
Adana	18	13	13	Kilis	59	61	57
Kayseri	19	18	17	Bartın	60	53	55
Aydın	20	17	22	Düzce	61	57	53
Denizli	21	22	19	Niğde	62	55	52
Mersin	22	23	23	Aksaray	63	56	54
Sivas	23	24	24	Diyarbakır	64	62	65
Samsun	24	21	18	Yozgat	65	72	70
Yalova	25	28	25	Osmaniye	66	65	58
Zonguldak	26	25	27	Van	67	69	67
Çanakkale	27	29	30	Adıyaman	68	66	66
Kırşehir	28	30	35	Batman	69	67	68
Sakarya	29	31	26	Bingöl	70	71	71
Balıkesir	30	27	28	Kars	71	75	73
Malatya	31	26	32	Bitlis	72	73	75
Uşak	32	32	29	İğdır	73	70	72
Burdur	33	33	33	Şanlıurfa	74	68	69
Kırklareli	34	40	36	Siirt	75	74	74
Tekirdağ	35	39	34	Ardahan	76	80	77
Gaziantep	36	34	40	Hakkâri	77	79	81
Kütahya	37	36	39	Muş	78	78	79
Sinop	38	38	37	Ağrı	79	76	78
Artvin	39	42	45	Mardin	80	77	76
Manisa	40	35	31	Şırnak	81	81	80
Rize	41	37	38				

Tablo 7.3 URAK, Markalaşma Becerisi ve Yenilikçilik Alt Endeksi Sıralamaları

İL	2009-2010	2008-2009	2007-2008	İL	2009-2010	2008-2009	2007-2008
İstanbul	1	1	1	Giresun	42	45	36
Ankara	2	2	2	Isparta	43	38	41
Bursa	3	3	3	Elâzığ	44	52	53
Kayseri	4	5	4	Karabük	45	50	51
Gaziantep	5	8	7	Düzce	46	42	47
İzmir	6	9	6	Erzurum	47	41	39
Manisa	7	15	9	Amasya	48	53	52
Denizli	8	7	8	Malatya	49	44	43
Eskişehir	9	10	16	Mardin	50	47	46
Antalya	10	11	18	Şanlıurfa	51	46	45
Trabzon	11	12	10	Kastamonu	52	32	48
Sivas	12	13	12	Kırşehir	53	48	49
Diyarbakır	13	55	56	Çankırı	54	51	50
Kocaeli	14	4	13	Kırklareli	55	49	37
Konya	15	6	5	Siirt	56	54	54
Adana	16	14	14	Nevşehir	57	56	60
Sakarya	17	16	15	Yalova	58	59	55
Hatay	18	17	17	Aksaray	59	57	57
Balıkesir	19	18	19	Kırıkkale	60	58	62
Tekirdağ	20	21	25	Bartın	61	60	59
Kahramanmaraş	21	25	24	Osmaniye	62	63	64
Mersin	22	20	21	Sinop	63	64	63
Samsun	23	19	26	Adıyaman	64	67	68
Kütahya	24	22	22	İğdır	65	71	72
Zonguldak	25	28	27	Batman	66	65	66
Ordu	26	23	20	Van	67	61	58
Aydın	27	24	23	Yozgat	68	68	67
Karaman	28	26	29	Erzincan	69	66	69
Rize	29	27	11	Gümüşhane	70	62	61
Bolu	30	30	32	Muş	71	69	65
Muğla	31	33	33	Kars	72	70	71
Afyonkarahisar	32	31	28	Artvin	73	72	75
Şırnak	33	78	78	Kilis	74	73	70
Çorum	34	34	31	Ağrı	75	75	74
Çanakkale	35	35	35	Bingöl	76	74	73
Burdur	36	29	34	Bayburt	77	80	79
Edirne	37	37	40	Ardahan	78	81	81
Uşak	38	43	44	Bitlis	79	76	76
Niğde	39	36	30	Hakkâri	80	79	80
Tokat	40	40	42	Tunceli	81	77	77
Bilecik	41	39	38				

Tablo 7.4 URAK, Ticaret Becerisi ve Üretim Potansiyeli Alt Endeksi Sıralamaları

İL	2009-2010	2008-2009	2007-2008	İL	2009-2010	2008-2009	2007-2008
İstanbul	1	1	1	Aydın	42	38	28
Ankara	2	2	2	Muğla	43	32	47
İzmir	3	3	3	Edirne	44	48	50
Kocaeli	4	4	4	Trabzon	45	46	37
Bursa	5	5	5	İğdır	46	18	56
Hatay	6	6	8	Sivas	47	14	44
Şanlıurfa	7	26	20	Kırıkkale	48	47	52
Gaziantep	8	9	6	Karaman	49	43	43
Mersin	9	10	22	Sinop	50	55	42
Tekirdağ	10	11	11	Tokat	51	41	39
Zonguldak	11	34	19	Yalova	52	19	23
Antalya	12	8	16	Kilis	53	35	38
Konya	13	7	7	Artvin	54	58	53
Kayseri	14	28	14	Karabük	55	31	21
Samsun	15	25	18	Nevşehir	56	39	12
Adana	16	12	9	Uşak	57	50	31
Aksaray	17	56	27	Isparta	58	54	49
Kahramanmaraş	18	23	10	Kırşehir	59	75	73
Manisa	19	22	33	Elâzığ	60	72	60
Afyonkarahisar	20	49	45	Adıyaman	61	61	61
Kırklareli	21	45	34	Burdur	62	78	71
Malatya	22	36	40	Bingöl	63	79	76
Mardin	23	37	46	Bolu	64	68	69
Ordu	24	53	24	Muş	65	69	59
Çanakkale	25	20	29	Osmaniye	66	63	68
Batman	26	42	26	Yozgat	67	74	70
Balıkesir	27	30	41	Bilecik	68	73	75
Denizli	28	17	15	Düzce	69	67	66
Diyarbakır	29	16	13	Kütahya	70	62	65
Van	30	21	32	Kastamonu	71	66	64
Hakkâri	31	51	48	Bitlis	72	60	72
Bartın	32	52	30	Niğde	73	64	78
Erzurum	33	44	35	Tunceli	74	80	81
Çorum	34	33	51	Amasya	75	71	77
Ağrı	35	15	57	Bayburt	76	76	80
Şırnak	36	13	58	Erzincan	77	77	67
Eskişehir	37	27	36	Siirt	78	59	74
Sakarya	38	24	17	Gümüşhane	79	81	62
Ardahan	39	29	55	Kars	80	70	79
Giresun	40	40	54	Çankırı	81	65	63
Rize	41	57	25				

Tablo 7.5 URAK, Erişilebilirlik Alt Endeksi Sıralamaları; 2008

İL	2009-2010	2008-2009	2007-2008	İL	2009-2010	2008-2009	2007-2008
İstanbul	1	1	1	Osmaniye	42	38	37
İzmir	2	2	2	Erzincan	43	37	42
Tekirdağ	3	3	4	Bartın	44	47	58
Ankara	4	4	3	Niğde	45	43	66
Hatay	5	5	5	Sivas	46	44	20
Kocaeli	6	7	7	Sinop	47	46	46
Adana	7	6	6	Tokat	48	65	45
Bursa	8	8	8	Karabük	49	48	47
Zonguldak	9	15	29	Bolu	50	49	48
Samsun	10	9	9	Kırıkkale	51	52	52
Mersin	11	10	10	Düzce	52	50	49
Gaziantep	12	12	12	Kars	53	51	50
Eskişehir	13	11	11	Mardin	54	53	57
Muğla	14	13	13	Batman	55	54	51
Aydın	15	14	14	Adıyaman	56	55	53
Antalya	16	16	15	Afyonkarahisar	57	58	61
Kayseri	17	17	16	Van	58	56	55
Balıkesir	18	18	19	Çankırı	59	57	56
Isparta	19	31	31	Muş	60	59	59
Trabzon	20	19	18	Artvin	61	60	63
Sakarya	21	21	22	Giresun	62	61	62
Yalova	22	20	17	Karaman	63	62	60
Elâzığ	23	42	40	Kastamonu	64	64	65
Konya	24	22	21	Kırşehir	65	63	64
Malatya	25	23	23	Yozgat	66	66	68
Edirne	26	24	26	Ordu	67	67	67
Erzurum	27	25	24	Kilis	68	68	69
Kırklareli	28	27	25	Bitlis	69	69	70
Nevşehir	29	26	27	Siirt	70	71	54
Bilecik	30	28	30	Bingöl	71	70	71
Kahramanmaraş	31	30	28	Çorum	72	74	75
Manisa	32	29	32	Aksaray	73	73	73
Diyarbakır	33	32	34	İğdır	74	76	77
Burdur	34	45	44	Tunceli	75	75	74
Rize	35	33	33	Bayburt	76	77	76
Denizli	36	34	35	Gümüşhane	77	78	78
Şanlıurfa	37	35	36	Ardahan	78	79	79
Amasya	38	41	43	Şırnak	79	80	80
Çanakkale	39	39	39	Ağrı	80	72	72
Uşak	40	40	41	Hakkâri	81	81	81
Kütahya	41	36	38				

Tablo 7.6 Yıllara göre illerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi'ne göre sıralaması

İL	2011 Sıra	2003 Sıra	2003 Endeks	1996 Sıra	1996 Endeks	İL	2011 Sıra	2003 Sıra	2003 Endeks	1996 Sıra	1996 Endeks
İstanbul	1	1	4,808	1	4,879	Malatya	42	41	-0,226	38	-0,180
Ankara	2	2	3,315	2	3,324	Afyon	43	44	-0,272	41	-0,228
İzmir	3	3	2,524	3	2,708	Artvin	44	43	-0,260	46	-0,362
Kocaeli	4	4	1,943	5	1,562	Erzincan	45	58	-0,493	47	-0,369
Antalya	5	11	0,915	7	0,979	Hatay	46	29	0,196	26	0,190
Bursa	6	5	1,679	4	1,746	Kastamonu	47	51	-0,376	43	-0,332
Eskişehir	7	6	1,104	6	1,010	Bartın	48	55	-0,416	51	-0,472
Muğla	8	13	0,712	11	0,626	Sivas	49	53	-0,406	48	-0,408
Tekirdağ	9	7	1,059	8	0,912	Çorum	50	46	-0,328	44	-0,338
Denizli	10	12	0,716	16	0,501	Sinop	51	57	-0,485	54	-0,513
Bolu	11	14	0,609	28	0,147	Giresun	52	50	-0,367	45	-0,342
Edirne	12	16	0,562	18	0,408	Osmaniye	53	47	-0,333	-	-
Yalova	13	9	0,935	-	-	Çankırı	54	59	-0,519	53	-0,507
Çanakkale	14	24	0,369	20	0,352	Aksaray	55	56	-0,452	49	-0,449
Kırklareli	15	11	0,863	14	0,554	Niğde	56	49	-0,356	42	-0,280
Adana	16	8	0,949	9	0,825	Tokat	57	61	-0,590	52	-0,481
Kayseri	17	19	0,477	15	0,531	Tunceli	58	52	-0,400	60	-0,695
Sakarya	18	23	0,404	27	0,155	Erzurum	59	60	-0,533	56	-0,551
Aydın	19	22	0,420	12	0,572	Kahramanmaraş	60	48	-0,350	50	-0,451
Konya	20	26	0,253	24	0,220	Ordu	61	62	-0,645	55	-0,536
Isparta	21	28	0,212	21	0,337	Gümüşhane	62	71	-0,925	63	-0,783
Balıkesir	22	15	0,565	13	0,567	Kilis	63	54	-0,412	-	-
Manisa	23	25	0,342	22	0,308	Bayburt	64	66	-0,802	64	-0,799
Mersin	24	17	0,519	10	0,692	Yozgat	65	64	-0,717	58	-0,639
Uşak	25	30	0,169	23	0,250	Adıyaman	66	65	-0,776	61	-0,753
Burdur	26	31	0,144	29	0,145	Diyarbakır	67	63	-0,670	57	-0,614
Bilecik	27	18	0,504	17	0,475	Kars	68	67	-0,819	62	-0,755
Karabük	28	27	0,213	-	-	İğdir	69	69	-0,891	69	-0,980
Zonguldak	29	21	0,449	19	0,362	Batman	70	70	-0,905	65	-0,869
Gaziantep	30	20	0,462	25	0,200	Ardahan	71	74	-1,073	72	-1,058
Trabzon	31	38	-0,186	34	-0,035	Bingöl	72	76	-1,125	73	-1,061
Karaman	32	35	-0,099	40	-0,225	Şanlıurfa	73	68	-0,832	59	-0,658
Samsun	33	32	0,088	35	-0,042	Mardin	74	72	-0,989	66	-0,916
Rize	34	37	-0,178	37	-0,122	Van	75	75	-1,093	67	-0,955
Düzce	35	45	-0,280	-	-	Bitlis	76	79	-1,157	71	-1,057
Nevşehir	36	34	-0,075	32	0,006	Siirt	77	73	-1,006	68	-0,971
Amasya	37	39	-0,186	39	-0,194	Şırnak	78	78	-1,140	75	-1,225
Kütahya	38	40	-0,207	31	0,093	Ağrı	79	80	-1,281	74	-1,135
Elazığ	39	36	-0,101	33	-0,025	Hakkâri	80	77	-1,140	70	-1,054
Kırşehir	40	42	-0,229	36	-0,117	Muş	81	81	-1,440	76	-1,245
Kırıkkale	41	33	0,059	30	0,141						

Tablo 7.7 SEGE 1996, 2003, 2011 çalışmalarında kullanılan değişkenler

1996	2003	2011
Demografik Göstergeler		
Toplam Nüfus	Toplam Nüfus	Nüfus Yoğunluğu
Şehirleşme Oranı	Şehirleşme Oranı	Yaşa Özel Doğurganlık Oranı (15-49 Yaş)
Yıllık Ortalama Nüfus Artışı	Yıllık Ortalama Nüfus Artışı	Genç Bağımlı Nüfus Oranı (0-14 Yaş)
Nüfus Yoğunluğu	Nüfus Yoğunluğu	Net Göç Hızı
Yıllık Net Göç Oranı	Doğurganlık Hızı	Şehirleşme Oranı
Doğurganlık Oranı	Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü	
Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü		
İstihdam Göstergeleri		
Tarım İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	Tarım İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	İşsizlik Oranı
Sanayi İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	Sanayi İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	İşgücüne Katılma Oranı
Ticaret İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	Ticaret İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	Çalışma Çağındaki Nüfusun (15-64 Yaş Arası) Toplam Nüfus İçerisindeki Oranı
Mali Kurumlar İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	Mali Kurumlar İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	İmalat Sanayi İstihdamının Sigortalı İstihdam İçindeki Oranı
Ücretli Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	Ücretli Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	Sosyal Güvenlik Kapsamındaki Aktif Çalışanların Toplam Nüfusa Oranı
Ücretli Çalışan Kadınların Toplam İstihdama Oranı	Ücretli Çalışan Kadınların Toplam İstihdama Oranı	Ortalama Günlük Kazanç
İşverenlerin Toplam İstihdama Oranı	İşverenlerin Toplam İstihdama Oranı	Ortalama Günlük Kazanç-Kadın İstihdam Oranı
Eğitim Göstergeleri		
Okur-Yazar Nüfus Oranı	Okur-Yazar Nüfus Oranı	Okur-Yazar Nüfus Oranı
Okur-Yazar Kadın Nüfusun Toplam Kadın Nüfusuna Oranı	Okur-Yazar Kadın Nüfusun Toplam Kadın Nüfusuna Oranı	Okur-Yazar Kadın Nüfusun Toplam Kadın Nüfusuna Oranı
Üniversite Bitirenlerin Okul Bitirenlere Oranı	Üniversite Bitirenlerin 22+ Yaş Nüfusa Oranı	Genel Ortaöğretim Net Okullaşma Oranı
İlkokullar Okullaşma Oranı	İlkokullar Okullaşma Oranı	Mesleki Ve Teknik Liseler Okullaşma Oranı
Ortaokullar Okullaşma Oranı	Liseler Okullaşma Oranı	İlin Ygs Ortalama Başarı Puanı
Liseler Okullaşma Oranı	Mesleki Ve Teknik Liseler Okullaşma Oranı	Yüksek Okul Veya Fakülte Mezunu Nüfusun 22+ Yaş Nüfusa Oranı
Sağlık Göstergeleri		
Bebek Ölüm Oranı	Bebek Ölüm Oranı	Yüzbin Kişiye Düşen Hastane Yatak Sayısı
Onbin Kişiye Düşen Hekim Sayısı	Onbin Kişiye Düşen Hekim Sayısı	Onbin Kişiye Düşen Hekim Sayısı
Onbin Kişiye Düşen Diş Hekimi Sayısı	Onbin Kişiye Düşen Diş Hekimi Sayısı	Onbin Kişiye Düşen Diş Hekimi Sayısı
Onbin Kişiye Düşen Eczane Sayısı	Onbin Kişiye Düşen Eczane Sayısı	Onbin Kişiye Düşen Eczane Sayısı
Onbin Kişiye Düşen Hastane Yatağı Sayısı	Onbin Kişiye Düşen Hastane Yatağı Sayısı	Yeşil Kart Sahibi Nüfusun İl Nüfusuna Oranı
Mali Kapasite Göstergeleri		
Organize Sanayi Bölgesi Parsel Sayısı	Organize Sanayi Bölgesi Parsel Sayısı	İldeki Banka Kredilerinin Türkiye İçindeki Payı
İmalat Sanayi İşyeri Sayısı	Küçük Sanayi Siteleri İşyeri Sayısı	İldeki Tasarruf Mevduatının Türkiye İçindeki Payı
İmalat Sanayi Yıllık Çalışanlar Ortalama Sayısı	İmalat Sanayii İşyeri Sayısı	Kişi Başına Düşen Banka Mevduatı Tutarı
İmalat Sanayi Kurulu Güç Kapasite Miktarı	İmalat Sanayi Yıllık Çalışanlar Ortalama Sayısı	Bin Kişiye Düşen İnternet Bankacılığında Aktif Bireysel Müşteri Sayısı
Fert Başına İmalat Sanayi Elektrik Tüketimi	İmalat Sanayi Kurulu Güç Kapasite Miktarı	Bin Kişiye Düşen İnternet Bankacılığında Aktif Kurumsal Müşteri Sayısı
Fert Başına İmalat Sanayi Katma Değeri	Fert Başına İmalat Sanayi Elektrik Tüketimi	Kişi Başına Düşen Bütçe Gelirleri
	Fert Başına İmalat Sanayi Katma Değeri	İl Vergi Gelirinin Türkiye İçindeki Payı

1996	2003	2011
Erişilebilirlik Göstergeleri		
Kırsal Nüfus Başına Tarımsal Üretim Değeri	Kırsal Nüfus Başına Tarımsal Üretim Değeri	Kırsal Kesim Asfalt-Beton Köy Yolu Oranı
Tarımsal Üretim Değerinin Türkiye İçindeki Payı	Tarımsal Üretim Değerinin Türkiye İçindeki Payı	İlin En Yakın Havaalanına Uzaklığı
Daire Sayısı	Daire Sayısı	Hane Başına Genişbant Abone Sayısı
Şehirsiz Nüfus Başına Konut Alanı	Borulu Su Tesisatı Bulunan Daire Oranı	Kişi Başına Düşen Gsm Abone Sayısı
		İlin Otoyol Ve Devlet Yollarına Göre Yük-Km Değerleri
		Toplam Demiryolu Hattının Yüzölçüme Oranı
Rekabetçi Ve Yenilikçi Kapasite Göstergeleri		
Gayrisafi Yurt İçi Hasıla İçindeki Payı	Gayrisafi Yurt İçi Hasıla İçindeki Payı	İl İhracatının Türkiye İçindeki Payı
Fert Başına Gayri Safi Yurt İçi Hasıla	Fert Başına Gayri Safi Yurt İçi Hasıla	Kişi Başına Düşen İhracat Tutarı
Banka Şube Sayısı	Banka Şube Sayısı	İmalat Sanayi İşyerlerinin Türkiye İçindeki Payı
Fert Başına Banka Mevduatı	Fert Başına Banka Mevduatı	İmalat Sanayi Kayıtlı İşyeri Oranı
Toplam Banka Mevduatı İçindeki Payı	Toplam Banka Mevduatı İçindeki Payı	Kişi Başı İmalat Sanayi Elektrik Tüketimi
Toplam Banka Kredileri İçindeki Payı	Toplam Banka Kredileri İçindeki Payı	Organize Sanayi Bölgesinde Üretim Yapılan Parsellerin Türkiye İçindeki Payı
Kırsal Nüfus Başına Tarımsal Kredi Miktarı	Kırsal Nüfus Başına Tarımsal Kredi Miktarı	Küçük Sanayi Sitesi İşyeri Sayısının Türkiye İçindeki Payı
Fert Başına Sınai, Ticari Ve Turizm Kredileri Miktarı	Fert Başına Sınai, Ticari Ve Turizm Kredileri Miktarı	Yeni Kurulan Şirketlerin Toplam Sermayesinin Türkiye İçindeki Payı
Fert Başına Belediye Giderleri	Fert Başına Belediye Giderleri	On Bin Kişiye Düşen Yabancı Sermayeli Şirket Sayısı
Fert Başına Genel Bütçe Gelirleri	Fert Başına Genel Bütçe Gelirleri	Yüz Bin Kişiye Düşen Marka Başvuru Sayısı
Fert Başına Gelir Ve Kurumlar Vergisi Miktarı	Fert Başına Gelir Ve Kurumlar Vergisi Miktarı	Yüz Bin Kişiye Düşen Patent Başvuru Sayısı
Fert Başına Kamu Yatırımları Miktarı	Fert Başına Kamu Yatırımları Miktarı	Yüksek Lisans Ve Doktora Sahibi Nüfusun 30+ Yaş Nüfusa Oranı
Fert Başına Teşvik Belgeli Yatırım Tutarı	Fert Başına Teşvik Belgeli Yatırım Tutarı	Kırsal Nüfus Başına Düşen Tarımsal Üretim Değeri
Fert Başına İhracat Miktarı	Fert Başına İhracat Miktarı	Turizm Yatırım-İşletme Ve Belediye Belgeli Yatak Sayısının Türkiye İçindeki Payı
Fert Başına İthalat Miktarı	Fert Başına İthalat Miktarı	Teşvik Belgeli Yatırım Tutarının Türkiye İçerisindeki Payı
Yaşam Kalitesi Göstergeleri		
Kırsal Yerleşmelerde Asfalt Yol Oranı	Kırsal Yerleşmelerde Asfalt Yol Oranı	Bin Kişiye Düşen Avm Brüt Kiralanabilir Alan Oranı
Yeterli İçmesuyu Götürülen Nüfus Oranı	Yeterli İçmesuyu Götürülen Nüfus Oranı	Kanalizasyon Şebekesi İle Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı
Tck Asfalt Yol Oranı	Devlet Ve İl Yolları Asfalt Yol Oranı	Kişi Başı Mesken Elektrik Yüketimi
		On Bin Kişiye Düşen Otomobil Sayısı
Onbin Kişiye Düşen Otomobil Sayısı	Onbin Kişiye Düşen Özel Otomobil Sayısı	Kükürtdioksit (So2) Ortalama Değeri
Onbin Kişiye Düşen Motorlu Kara Taşıtları Sayısı	Onbin Kişiye Düşen Motorlu Kara Taşıtları Sayısı	Partüküler Madde (Duman) Ortalama Değeri
Fert Başına Elektrik Tüketim Miktarı	Fert Başına Elektrik Tüketim Miktarı	Sosyal Güvenlik Kapsamı Dışında Kalan Nüfusun Toplam Nüfusuna Oranı
Fert Başına Telefon Kontör Değeri	Fert Başına Telefon Kontör Değeri	Yüz Bin Kişiye Düşen Ceza İnfaz Kurumuna Giren Hükümlü Sayısı
Onbin Kişiye Düşen Faks Sayısı	Yeşil Karta Sahip Nüfus Oranı	Yüz Bin Kişiye Düşen İntihar Vakası Sayısı

Tablo 7.8 Yıllara ve bölgelere göre okur-yazarlık durumu, okuma yazma bilmeyenlerin oranları

Bölge	Yıl	Okuma yazma bilmeyen	Okuma yazma bilen	Durumu bilinmeyen	Okuma yazma bilmeyen oranı	Durumu bilinmeyen oranı	Toplam	Okuma yazma bilmeyen oranı (Erkek)	Okuma yazma bilmeyen oranı (Kadın)
Türkiye	2008	4.863.414	43.806.774	3.966.417	9,24%	7,54%	52.636.605	3,69%	14,75%
Türkiye	2009	4.645.638	45.942.369	2.962.823	8,68%	5,53%	53.550.830	3,40%	13,92%
Türkiye	2010	3.812.092	48.128.011	2.731.288	6,97%	5,00%	54.671.391	2,56%	11,37%
Türkiye	2011	3.163.396	50.508.897	1.946.146	5,69%	3,50%	55.618.439	1,99%	9,37%
TRA2	2008	131.935	477.833	119.944	18,08%	16,44%	729.712	7,81%	29,41%
TRA2	2009	127.535	509.843	87.611	17,59%	12,08%	724.989	7,48%	28,67%
TRA2	2010	98.936	548.506	77.294	13,65%	10,67%	724.736	5,21%	22,63%
TRA2	2011	87.917	611.599	50.874	11,72%	6,78%	750.390	4,02%	20,30%
Ağrı	2008	66.651	182.585	63.334	21,32%	20,26%	312.570	9,94%	33,78%
Ağrı	2009	65.393	203.399	47.610	20,67%	15,05%	316.402	9,28%	33,26%
Ağrı	2010	49.717	228.614	42.374	15,50%	13,21%	320.705	6,12%	25,64%
Ağrı	2011	44.182	261.209	28.862	13,22%	8,63%	334.253	4,59%	23,00%
Kars	2008	30.268	152.888	31.296	14,11%	14,59%	214.452	5,03%	24,32%
Kars	2009	29.005	159.023	21.457	13,85%	10,24%	209.485	4,95%	23,61%
Kars	2010	23.132	163.591	18.854	11,25%	9,17%	205.577	3,94%	18,96%
Kars	2011	20.910	177.709	11.969	9,93%	5,68%	210.588	3,25%	17,29%
İğdır	2008	24.254	79.910	16.524	20,10%	13,69%	120.688	9,09%	32,00%
İğdır	2009	23.153	84.628	12.125	19,31%	10,11%	119.906	8,77%	30,59%
İğdır	2010	17.637	92.418	10.829	14,59%	8,96%	120.884	5,61%	23,99%
İğdır	2011	15.385	103.419	6.464	12,28%	5,16%	125.268	4,30%	20,92%
Ardahan	2008	10.762	62.450	8.790	13,12%	10,72%	82.002	5,16%	21,99%
Ardahan	2009	9.984	62.793	6.419	12,61%	8,11%	79.196	5,00%	20,88%
Ardahan	2010	8.450	63.883	5.237	10,89%	6,75%	77.570	4,17%	17,96%
Ardahan	2011	7.440	69.262	3.579	9,27%	4,46%	80.281	3,19%	16,11%

7.2. Ek-2: Kısaltma

ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
AKAKP	: Ardahan Kars Artvin Kalkınma Projesi
ÇED	: Çevresel Etki Değerlendirmesi
DAP	: Doğu Anadolu Kalkınma İdaresi Başkanlığı
DPT	: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı
DSİ	: Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
EDAM	: Ekonomi ve Dış Politikalar Araştırma Merkezi
ENH	: Enerji Nakil Hattı
GSKD	: Gayrisafi Katma Değer
HES	: Hidroelektrik Santral
IPA	: Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programı
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü
KDV	: Katma Değer Vergisi
KKYDP	: Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükte İşletmeler
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KSS	: Küçük Sanayi Sitesi
KYK	: Kredi ve Yurtlar Kurumu
MTA	: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü
OSB	: Organize Sanayi Bölgesi
SEGE	: İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi
SERKA	: T.C. Serhat Kalkınma Ajansı
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TDİOSB	: Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgesi
TKB	: Türkiye Kalkınma Bankası
TKDK	: Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
TR	: Türkiye Cumhuriyeti
TRA	: Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi illerini kapsayan düzey I bölgesi
TRA2	: Ağrı, Kars, Iğdır ve Ardahan illerini kapsayan düzey II bölgesi
TÜİK	: T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu
URAK	: Uluslararası Rekabet Araştırma Kurumu Derneği

7.3. Ek-3: Tanımlar

2. Basamak Sağlık Hizmetleri : Hastalıkların teşhis ve yatırılarak tedavisi için düzenlenen hizmetlerdir. Hastaneler ve yataklı tedavi merkezleri ikinci basamak sağlık hizmetleri veren kuruluşlardır
3. Basamak Sağlık Hizmetleri : Özel dal ve eğitim ve araştırma hastaneleri tarafından yürütülen sağlık hizmetleridir.
- Ajans : T.C. Serhat Kalkınma Ajansı
- B Grubu Hastane : Ruhsatlandırılmış yatak kapasitesi otuz ila elli arasında olan, en az dört farklı dâhili ve dört farklı cerrahi uzmanlık dalında tam gün kadrolu uzman tabip çalıştırmak suretiyle sağlık hizmeti veren; birinci fıkrada belirlenen asgari standartlara ilave olarak günün gelişmiş tıp teknolojisine uygun olan bir veya birden fazla teşhis ve tedavi birimini ve radyoloji, biyokimya, patoloji ve mikrobiyoloji laboratuvarlarını bünyesinde bulunduran genel hastanelerdir.
- Bölge : Ağrı, Kars, Iğdır ve Ardahan illerini kapsayan TRA2 Düzey II Bölgesi'dir.
- Genç bağımlılık oranı : Bir bölgede ikamet eden 0-14 yaş arası nüfusun toplam çalışabilir nüfus olan 15-64 yaş arası nüfusa oranı
- Göç : Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma
- İstihdam Edilenler : Aşağıda yer alan işbaşında olanlar ve işbaşında olmayanlar grubuna dâhil olan kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus, istihdam edilen nüfustur.
- İşbaşında olanlar: Ücretli, maaşlı, yevmiyeli, kendi hesabına, işveren ya da ücretsiz aile işçisi olarak referans dönemi içinde en az bir saat bir iktisadi faaliyette bulunan kişilerdir.
- İşbaşında olmayanlar: İş ile bağlantısı devam ettiği halde, referans haftası içinde çeşitli nedenlerle işinin başında olmayan kendi hesabına ve işverenler istihdamda kabul edilmektedir.
- Ücretli ve maaşlı çalışan ve çeşitli nedenlerle referans döneminde işlerinin başında bulunmayan fertler; ancak 3 ay içinde işlerinin başına geri döneceklerse veya işten uzak kaldıkları süre zarfında maaş veya ücretlerinin en az % 50 ve daha fazlasını almaya devam ediyorlarsa istihdamda kabul edilmektedir.
- Referans haftası içinde "1 saat" bile çalışmamış olan ücretsiz aile işçileri ve yevmiyeliler istihdamda kabul edilmemektedir.
- Mesleki bilgi ve görgülerini artırmak amacıyla belirli bir menfaat (aynı yada nakdi gelir, sosyal güvence, cep harçlığı, bahşiş vb.) karşılığında çalışan çıraklar ve stajyer öğrenciler de istihdam halinde olanlar kapsamına dahil edilmektedirler.
- İşgücü : İstihdam edilenler ile işsizlerin oluşturduğu tüm nüfusu kapsar.
- İşgücüne dâhil olmayan Nüfus : İşsiz veya istihdamda bulunmayan kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfustur.
- İşgücüne Katılma Oranı (%) : İstihdamın, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki oranıdır

- İşsiz : Referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan (kâr karşılığı, yevmiyeli, ücretli ya da ücretsiz olarak hiç bir işte çalışmamış ve böyle bir iş ile bağlantısı da olmayan) kişilerden iş aramak için son üç ay içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 2 hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan tüm kişiler işsiz nüfusa dâhildirler.
- İşsizlik oranı (%) : İşsiz nüfusun işgücü içindeki oranıdır.
- Okullaşma oranı : Okulöncesi, ilköğretim, ortaöğretim düzeyinde okula kayıtlı öğrencilerin söz konusu düzey okul çağında olan bireylerin içerisindeki payı
- Şehirleşme : Özellikle sanayinin gelişmesi sonucu nüfusun şehirlerde toplanması ve şehir alanlarının genişlemesi süreci
- Şehirleşme oranı : Bir ilin şehirleşmiş bölgelerinde (il ve ilçe merkezleri) yaşayan nüfusun o ilin toplam nüfusa oranı
- Tarım dışı işsizlik oranı : Tarım dışı mesleklerde iş arayanların, tarım dışı işgücüne oranıdır
- Toplam yaş bağımlılık oranı : 0-14 arası ile 65 ve üzeri yaş grubunda olan toplam nüfusun çalışabilir nüfusa oranı
- Yaşlı bağımlılık oranı : 65 yaş ve üstü nüfusun çalışabilir nüfusa oranı